

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND
FOR AALBORG AMT

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

XLVI

1957

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD

<i>Stade udskiftning.</i> Av skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg	1
<i>H. C. Andersen og Aalborg.</i> Hvorledes »Jylland mellem tvende have« blev til. Av rektor Kjeld Galster, Aalborg	43
<i>Skovene i Als sogn.</i> Av forfatter Carl Raaschou, Als ..	53
<i>Det særlige Mikkelstdag-offer i Als.</i> Av forfatter Carl Raaschou, Als	60
<i>Toldinspecteur, Etatsraad Morten Nielsen Strandgaards Selvbiografi</i>	63
<i>De nyeste undersøgelser ved Nørlund i Himmerland.</i> Av arkitekt Charles Christensen, København	74
<i>Om Baptismen i Gunderup.</i> Av højskoleforstander F. Elle Jensen, Viborg	95
<i>Himmerlands herregårde og udstykningen.</i> Av stud. mag. Flemming Jerk, Charlottenlund	108
<i>Museumsmeddelelser 1956-57:</i>	
<i>Aalborg historiske museum.</i> Av museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg	121
<i>Vesthimmerlands museum.</i> Av museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars	129
<i>Als hjemstavnsmuseumers arkiv.</i> Av forfatter Carl Raaschou, Als	134
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	136
<i>Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1956 til 31. marts 1957</i>	139
<i>Nye medlemmer</i>	140
<i>Fra Himmerland og Kjær Herred 1912—1957.</i> Kronologisk indholdsfortegnelse. Ved Henrik Møller, Aalborg	141

9

STADE UDSKIFTNING

AF KR. VÆRNFELT

Vestligst i Vester Hassing sogn ligger landsbyen Stade eller Staa, som den ofte skrives og altid udtales, med udflyttergaardene Østerladen.

Byen ligger ved den gamle kystskrænt, hvortil Limfjorden i den ældre stenalder gik, og den var, saa langt tilbage som vi kan følge dens historie, tredelt, idet de 3 overbygaardelaar oppe paa skrænten, nedrebyen med 4 gaarde og 6—7 huse var neden for skrænten, og 3 gaarde og en vandmølle laar nogle hundrede meter længere mod vest i nærheden af Stade Bæk.

Oprindeligt var de Stade bønder selvejere; men henimod middelalderens slutning var de alle fæstere under kronen, Vor Frue kloster i Aalborg og Hvall slægten paa Hassing Hovgaard.

Ved reformationen i 1536 blev klostergodserne inddraget under kronen; men de, der kunne bevise, at deres forfædre havde skænket kirken eller klostrene gods, for at præster og munke skulle læse sjælemesser for dem, fik dette gods tilbage. Dette har vi et udmærket eksempel paa i Stade.

Sidst i 1300erne havde Thorluf Pedersen Hvall i Hassing Hovgaard skænket Overbygaard til Vor Frue kloster for sjælemesser. Denne gave stadfæstedes i 1454 af hans to børnebørn, Thorluf Hvall i Hovgaard og Thorluf Basse paa Skavange: »Alle men thete breff

se eller høre læse Hielse wi Oluff pouelsz, prest och prior j wort frue kloster j aalborgh, Mettæ pædersdotter priorissæ och gantze conuente j samsted kerlig met gudh, kunggiørendis met thete wort obne breff thet, wi met en ændrectelig goodwili och gudeligh samthykke fuldkommeligh til eens worden ære met welborn men Torlaff huall och torlaff bassi. J so made vm then gord som ligger i stade i wester hasing sogen j wendzysse, som per swensz nu vti boor, huilkin forskreffne torlaffs forelder¹⁾ haue kerligh vnt och giuet til forskreffne wor frue kloster fra them och theris arffvinge och til forskreffne kloster til ewindeligh eye met wilkor, som thete obne breff ydermere vtwiser, effter begge the forskreffne torlaffs samthykke, som theris obne breff her emood kan rede for giøre, huilkit som ligger j forskreffne wor frue klosters giømme. fførst i so made, at for then forneffnde gord met sine tilliggesæ, som forskreffne kloster giuen er, som sagd er, vndentagen the agre och so myghet engh, som forskreffne torlaff huall nu j være hauer j then same march, huilkæ som skyller hanum eller hans arffvinge aarligh aarss til skyld firæ grot(?) huilke forskreffne agre och støkke eng ther ey komme eller tilhører then rettæ gordz tilliggelse, som sagd er. Ther for tilbinde wi oss och wore efterkommere j forskreffne closter at lade hollæ aartiid och begengelse met messer och vigiliis een tiid huert aar annen kirkimjsse dagh j forskreffne klosters kirki met so mange prester, som thiid søge j sogen oc ther søge dageligh til kirki, for vthen alle forsømelse til ewindeligh tiid; men huer mandagh i huert aar her effter til ewiigh tiid skule closterfruerne sielffwe hollæ vigiliis j thet same forskreffne closter

¹⁾ Forældre: Forfædre.

for forskreffne torlaffs foreldre, som aff gengen²⁾ ære, som ære: torlaff persz oc hans husfru mæret, Jess huall, hans husfrv gyde, torlaff huall, hans husfrv marin, nis bassi, hans husfrv marin, oc torlaff bassi, och siden for alt deris slecht, som afgangendis wurde til ewiigh tiid, met so skiell, at thessæ forskreffne naffn skule serligh j huer aartiid vplæses ok kungiøre met thet menigh slectis amminnelsæ vthen all hinder och hielpæ rædæ.

In huius rei testimonium et maiorem euidenciam sigilla nostra presentibus cum consensu duximus apponenda. Datum Alborgh Anno domini MCDLIII in profesto sancti nicholai confessoris. (Til denne sags vidnesbyrd og større tydelighed har vi sat vore (to) segl i tilbørlig samstemmen (til bevis) for de nærværende. Aalborg i det Herrens aar 1454 paa Sct. Nicolai bekenkerens dag.³⁾)

Den 14. juni 1566 skænkede Frederik den Anden til sin dreng⁴⁾ Knud Thorlufsen Bildt paa Hovgaard den gaard i Stade, »som hans forfædre havde givet for messe, eftersom messe ikke mere holdes⁵⁾«. Knuds farfader Per Bildt havde faaet Hassing Hovgaard ved giftermaal med en søsterdatter af Thorluf Hvall den yngre.

Senere kom Overbygaard til Langholt og ligeledes Staagaard. Østergaard tilhørte ogsaa Bildterne, men

²⁾ Afgangne: Afdøde. Thorluf Pedersen Hvall ejede sidst i 1300erne Hovgaard, og den »Torkillus Hvall«, som nævnes 1355, er vel hans broder. Datteren Maren var gift med Niels Basse paa Skavange, og sønnen Jens Hvall boede 1407 i Hovgaard.

³⁾ J. P. Stenholm: Aalborg Klosterhistorie.

⁴⁾ Dreng: Her »tjener« eller »hofmand«.

⁵⁾ Kronens skøder I, s. 107.

blev ret tidligt selveje, — medens resten af byen forblev under kronen, indtil Frederik den Tredje den 14. juni 1664 afhændede den: 5 gaarde, 1 halvgaard, 2 bol, 6 gadehuse, hvoraf de ene var øde, og en vandmølle, til den fra Københavns belejring velkendte stadshauptmand Frederik Thuresen⁶⁾. Frederik Thuresen døde 1675 som ejer af Bremersvold, og da han var barnløs, overgik hans gods til brodersønnen Diderik Christensen Felthuus i Aalborg, hvis børn 23. oktober 1721 solgte godset i Stade, 7 gaarde, 1 mølle og 5 gadehuse, til frk. Else Elisabeth Rodsteen paa Vraa.

Stade bestod 1552 af 8 gaarde, 3 bol (smaa gaarde) og 6 huse, og i halvtredje hundrede aar var der næsten ingen forandring heri. 1688 var der 11 gaarde og 7 huse og i 1800 12 gaarde (Østergaard var nu todelt) og 7 huse, hvoraf det ene forsvandt lige efter udskiftningen.

Ejerlavet var 1800 paa 1388 tdr. land, hvoraf i 1688 kun 272 tdr. var under plov, d. v. s. knap $\frac{1}{5}$; hertil kommer de tre Ladensteder med 35 tdr. under plov af 156 tdr.

De store uopdyrkede arealer var heder, enge og kær; men der var ogsaa oprindelig en del skov, hvad stednavnene Torslund, Skrublund, Ryet, Birkheden og Ellern vidner om. De sidste skove forsvandt vistnok omkring midten af 1600erne eller lidt senere. Navnet Torslund betyder formentlig, at der her i den hedenske tid har været en helligdom for guden Thor.

⁶⁾ Thuresen var søn af købmand Thure Frederiksen i Aalborg og sønnesøn af borgmester Frederik Christensen. Han oprettede stamhuset Bremersvold paa Lolland.

Markbogen af 1683 beretter, at Stade bymark bestod af o. 650 agre, fordelt paa 20 fald. Disse var:

1) Dalis Agre (1796: Dahls Agre)	41	agre
2) Dahls Bach Agre (1796: Dahlsbaks Agre)	33	—
3) Ved nordre Ende af næste	6	—
4) De Agre til Toslund (1796: Thorns Agre)	21	—
5) Toslund (1796: Thorns Lund)	12	—
6) Kom i Hue Agre	6	—
7) Kier Kilde Agre (1796: Kirkild Fald)	40	—
8) Øster Lands Agre (1796: Øster Lands Agre, skal vist være Øster Lunds)	34	—
9) Imellem Vejene	13	—
10) Schemmer Høys Agre (1796: Schimmer Høys Fald)	24	—
11) Rørtoft Agre (1796: Rør Tegtt)	37	—
12) Marcus' Hauge ⁷⁾ (1796: Bjerget og Sten- højs Fald)	98	—
13) Scrub Lund (1796: Skroplund)	28	—
14) Offuen for Heede (1796: Hedens Fald)	36	—
15) De Agre ved Vester Stor Høy	28	—
16) Offuen Toenberg	18	—
17) Knub Laug (1796: Knoppcludet)	10	—
18) Vester Haugen (1796: Backen og Mølbæk Jorder)	55	—
19) Ryn (1796: Ryet)	49	—
20) Spent Agre (1796: Spend Agre)	59	—

Udskiftningskortet af 1796 nævner desuden følgende stednavne: Haven, Liren (skal nok være Lien), Stenhøjs Fald, Oslund, Nyborg, Spend Sig, Nybro Dam, Boller Haven, Boller Eng, Fjord Enge, Sønder Enge,

⁷⁾ Marcus Nielsen var 1664 fæster i Overby Østergaard.

Vester Eng, Busk Eng, Pluds Eng, Stolp Engene og Birk Heden.

I Markbogen staar ogsaa: »Haver ingen Bundgarns-stader eller Aallegaarde, ej heller bruge de Backer eller Kroge.

Ildebrand: Under-Sandtørv og nogle faa Knoptørv udi en gammel opskaaret Tørvemose, kan ej faa hjem før omkring paa Høst.

Bygnings- og Hjultømmer maa købes, hvor de kan. Lader male i Hassing og Horsens en halv og heel Miil derfra.«

Se skema side 7.

Desuden nævnes Direk Thuresens 6 husmænd. De har ingen jorder, men til hvert af husene hører en kaalgaard (have).

Stade Udskiftning

afsluttedes den 10. og 11. oktober paa Hølund, hvor godsjerne, hr. kammerraad Gjørup til Gjettrup og hr. Lanng til Langholt, var mødt tilligemed selvejerne Peder Jensen og Jens Pedersen (begge af Østergaard), Bertel Sørensen af Staagaard og Anders Pedersen af Laden, hvilken sidste erklærede, at Søren Andersen ibidem (sammesteds) ved sygdoms forhold var forhindret i at møde personlig, hvorfor Anders Pedersen mødte paa hans vegne. Desuden var et par af Stade fæstere til stede.

A. Agerlandet:

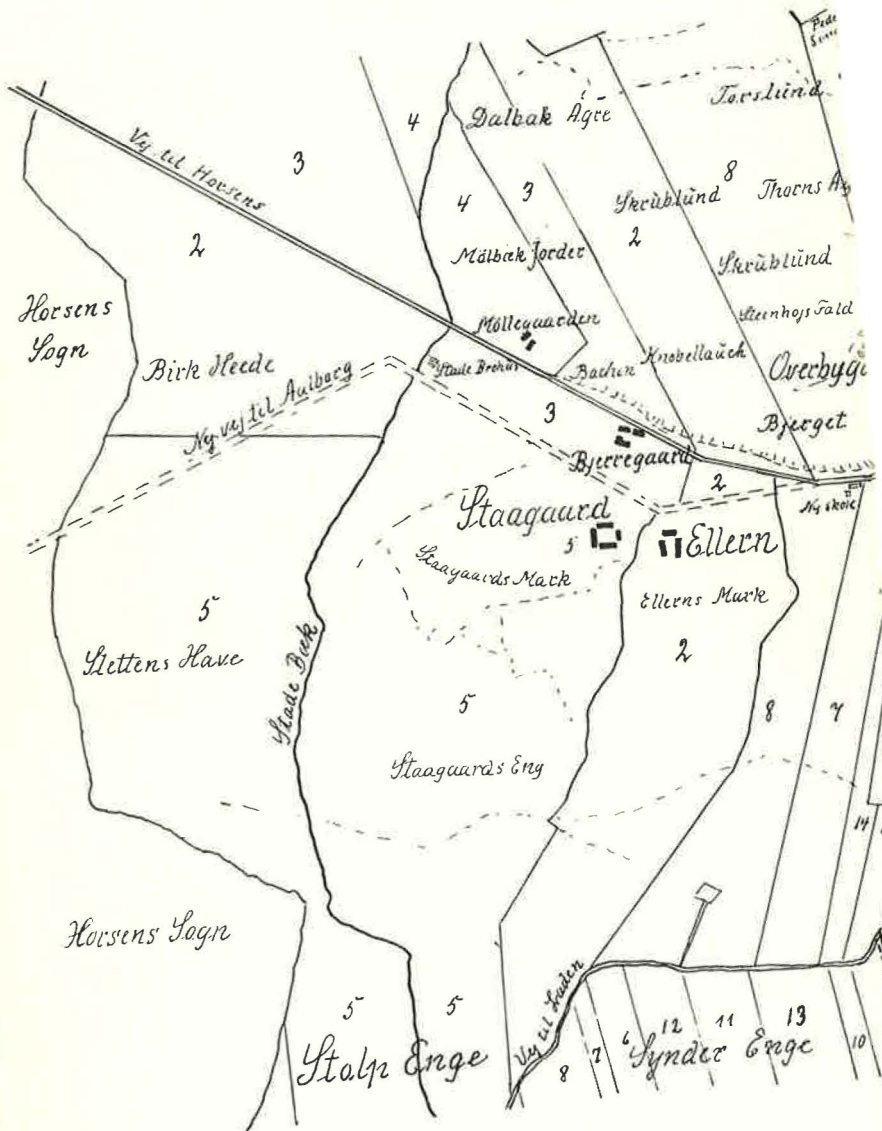
- a) *Søren Pedersen* (matr. nr. 11, Haven) tillægges hans toft vesten stedet, hans fald agre sønden for gaarden og i øster hen til Østergaards Fald og af sidstnævnte fald 50 alens bredde.

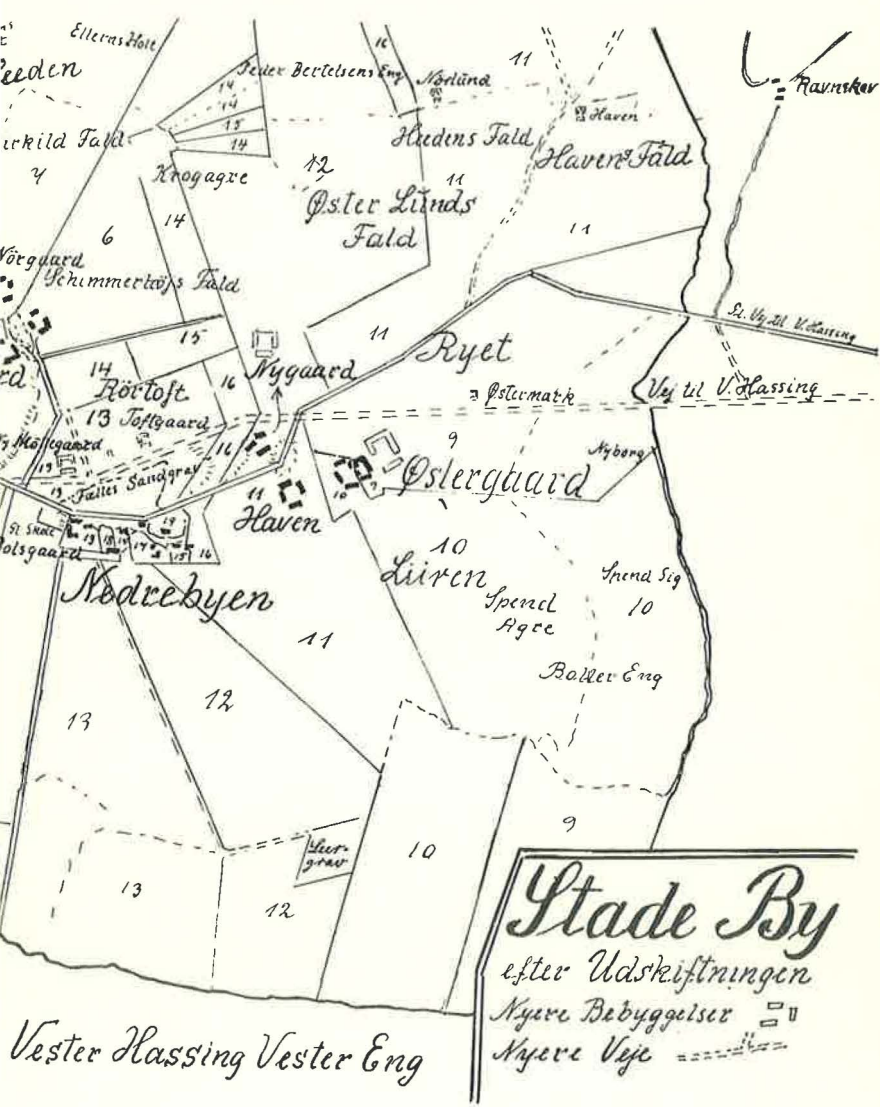
MATRIKLEN 1688:

Matr. nr. 1688	Matr. nr. 1844	Ejerens navn	Fæsterens navn	Hartk.	Areal under plov
1	4	Direk Thuresen	Jens Thollesen	1-5-2-1	8-4-0-0
2	8	Langholt	Christen Olufsen	6-2-1-2	28-6-1-0
3	6	Direk Thuresen	Niels Mikkelsen	4-6-3-0	21-1-0-1
4	13	» »	Laurids Christensen	4-2-1-0	23-0-3-2
5	5	Langholt	Anne Jespersdatter	7-4-2-1	31-4-3-1
6	3	Direk Thuresen	Thomas Ludvigsen	4-5-3-2	21-3-0-0
7	12	» »	Anders Nielsen	5-3-2-0	22-5-0-1
8	2	» »	Jens Lauridsen	7-2-0-1	27-5-0-0
9	7	» »	Niels Jensen	3-5-3-2	17-1-2-1
10	11	» »	Sl. Niels Pedersens enke	6-6-1-1	27-1-0-2
11	16	Baggesvogn ⁸⁾	Christen Madsen	0-1-2-2	6-7-2-1
12	9 + 10	Kongelig Majestæt ^{1/2} Mikkel Mikkelsen ^{1/2}	Mikkel Mikkelsen ⁹⁾	7-5-3-2	30-3-3-1
13	17	Paa Mikkel Mikkelsen sens gaards grund	Peder Nielsen, Husmand	0-1-1-0	1-4-3-1

⁸⁾ Dette bol havde før hørt til Hassing Hovgaard.

⁹⁾ Mikkel var fæster paa kronens halve gaard, som han købte i 1716.

- b) *Jens Pedersen* (matr. 10, Østergaard) tillægges den øvrige jord, som bliver østen for sidste lod paa Liiren, Spend Agre og Nyborg, og hvad der skulle være for meget, fratages i den nordre ende af Nyborg.
- c) *Peder Jensen* (matr. 9, Østergaard) tillægges det øvrige af Nyborg samt Ryet, og det manglende i den søndre side af Haven.
- d) *Søren Pedersen* (se ovenfor) tillægges det øvrige af Haven samt Hedens Fald, og det da manglende paa det søndre af Øster Lands Agre, saa vidt i nord kan tilstedes.
- e) *Lars Madsen* (matr. 12, Nygaard) tillægges det øvrige af Øster Lands Agre, og det da manglende paa agrene vesten for Øster Lands Agre, fra byen og i nord til engene.
- f) *Anders Madsen* (matr. 13, Bolsgaard) tillægges den saakaldte Anders Madsens Mark, det da manglende paa det søndre af Rør Tegtt i øster indtil forrige lod, dog at Peder Poulsens lod (matr. 16) bliver af dens jord lagt i øster side.
- g) *Lars Pedersen* (matr. 6, Overby Østergaard) tillægges det øvrige af Rør Tegtt samt af Skimmerhøjs Fald i øster hen til Lars Madsens lod, og i nord saa vidt kan strække.
- h) *Peder Simonsen* (matr. 7, Nørgaard) tillægges sin lod norden for sidste paa Skimmerhøjs Fald, Kierkild Fald samt Ellerns og Peder Simonsens øster holt, og det manglende i den øster side af Thorns Agre og Skroplund.
- i) *Peder Bertelsen* (matr. 8, Overbygaard) tillægges hans lod næst vesten for sidste paa Bjerget, Steenhøjs Fald, Skroplund og Torns Agre samt paa Tornslund og Dahls Bachs Agre. Den vester skiel-

linje i sønder bliver efter den vester ager paa Bjerget, som gaar i sønder og nør, og derfra sættes skiellinjen i nord til vester efter beregningen.

- k) *Søren Jensens enke* (matr. 2, Ellern) tillægges Ellerns mark, og det manglende næst vesten for Peder Bertelsens lod paa Knoppcludet, Skroplund, Dahl Bachs Agre og Dahl Agre.
- l) *Bertel Sørensen* (matr. 5, Staagaard) beholder hans eindells mark¹⁰⁾ ved stedet, og det da manglende tillægges ham vesten for samme, saaledes at den nordre skiellinje ved byen sættes efter det nordre af Staagaards jord norden stedet og gaar derfra i vester, hvilken linies vestre ende dirigeres i sønder eller nord efter beregningen.
- m) *Lars Nielsen* (matr. 4, Møllestedet) tillægges hans jord norden og østen sit sted, i nord til diget og i sønder 100 alen sønden stedet fra vester dige og øster paa.
- n) Det jord, som da bliver tilbage imellem sidstnævnte lod og Søren Jensens enkes lod tillægges *Morten Nielsen* (matr. 3, Bjerregaard, og det manglende tilmaales ham norden sit sted imellem Bertel Sørensens tillagte lod og diget norden for.

B. Engene:

- a) Jens Pedersen tillægges den eng, som falder syd og øst i dens agermark, tillige tillægges ham den søndre del af engene imellem Ryet og Liiren, dog forbeholder Peder Jensen sig den søndre side af engsigen midt i Nyborg ud for de fire østre agre, —

¹⁰⁾ Staagaard havde fra gammel tid o. 5¹/₂ tdr. land særjord vesten gaarden.

- om med fornøden lægges plads sønden for til tørv, og derfra bliver vej nord til hans lod.
- b) Peder Jensen tillægges det øvrige af Rinden, som er syd for Ryet, samt engene øst for Ryet.
 - c) Muligvis af de øvrige tillægges det eng, som falder i deres agermark.
 - d) Det eng, som da Lars Nielsen skulle mangle, tillægges ham i den nordre og vestre ende af engene nord for byen ved Horsens skiel, og syd for dette stykke tillægges Morten Nielsen en englod i forhold dertil.
 - e) Bertel Sørensen tillægges den nordre ende af Stolpengene, saa meget, han hidtil har haft i Stolpengene, samt i Vester Hassing enge; saa og beholder han det, som kan falde i hans lod sønden og vesten gaarden, og det da manglende tillægges ham i hans egen eng norden for byen i nord til Horsens skiel fra Lars Niensens og Morten Niensens førømmeldte englodder, af saa vidt i øster, som kan tilstedes.
 - f) Peder Bertelsen tillægges for det eng, som samme har haft i Ellerns eng, samt engene norden og østen byen, vederlag norden i hans agerlod, samt af Staa-gaards og Peder Simonsens eng næst østen for Bertel Sørensens tillagte lod, alt norden byen.
 - g) Det eng, som da bliver i og sønden for Søren Pedersens gaards lod sønden gaarden, tillægges ham, og tillige et stykke eng norden for Heedens Fald, saa at begge deres kan udgiøre lige med de andre Gjettrup bønder, som faar deres englod norden for byen.
 - h) Peder Poulsen tillægges hans eng næst vesten sidstnævnte eng, og det eng, som da bliver (til overs) mellem deres lod og i vester hen til Peder Bertelsens

lod, deles imellem Lars Madsen, Lars Pedersen og Peder Simonsen i tour fra øst, som her er anført.

- i) Søren Jensens enke¹¹⁾ tillægges en eng, som er i Ellerns mark, saa og det af Stolpengene, som maatte blive tilbage sønden for Bertel Sørensens tillagte lod i vester og sønder hen til Ladens nye skiel, og om endda skulle mangle noget, tillægges det i vestre side af Buskengene.
- k) Hvad eng da endnu efterfølgende maatte mangle, tillægges dem i det saakaldte Vester Hassing Kjær eller — Eng, fra det mellem Staa og Vester Hassing bestemte skiel, og i vester efter følgende tour: Peder Jensen, Jens Pedersen, Anders Madsen, Søren Pedersen, Lars Madsen, Lars Pedersen, Peder Simonsen, Peder Bertelsen og dernæst Morten Nielsen.

C. *Fædriften* (heder og kær):

- a) Skudtørvmosen norden for Ellerns holt blev udtagen til en tørvemark og vedkommer ikke den øvrige del.
- b) Herfra tillægges det, som falder i deres ager — og englodder.
- c) Jens Pedersen og Peder Jensen tillægges det tilfælles, som er lagt ind til Staa fra Vester Hassing sønden for Boller eng, saa og af fædriften vesten for i nord efter skiellet og i sønder 700 alens bredde langs diget, og af dette tager Peder Jensen i østre side og Jens Pedersen i vestre side.
- d) Peder Poulsen tillægges sin del norden hans englod østen for skudtørvmosen. Det hede, der bliver østen

¹¹⁾ Ane Andersdatter, som 1804 ægtede Niels Pedersen.

- og sønden denne lod, tillægges Søren Pedersen, som tillægges et stykke sønden hans eng ved gaarden.
- e) Det hede og græsning, som da bliver sønden for sidste fra Jens Pedersens tillagte fædrifts lod hen til det vestre af Anders Madsens haug og lige i sønder, tillægges Lars Madsen og Anders Madsen, den første i øster, den anden i vester.
- f) Det hede og græsning, som da bliver fra sidste lod af og i vester indtil Ellerns mark i sønder og vester efter det nordre og vestre af Vester Eng, deles imellem Lars Pedersen, Peder Simonsen og Peder Bertelsen i følgende tour fra øster, som staar anført.
- g) Søren Jensens enke tillægges græsjorden norden Ellerns mark, samt sønden for samme fra Peder Bertelsens lod i vester hen til det sydøst hjørne af Staagaards eindell, og efter det sydvest hjørne af Christen Ajstrups (Bolsgaards) gamle eng i Vester Enge, samt tillægges Søren Jensens enke det, som bliver østen hendes lod i Stolpenge.
- h) Bertel Sørensen tillægges det græsjord, som bliver østen hans tillagte engjord i Stolpengene i øst hen til Søren Jensens i forrige post benævnte lod.
- i) Morten Nielsen tillægges det græsjord, som er østen hans sted.
- k) Lars Nielsen tillægges sin del næst norden og vesten hans agerlod.
- l) Birkheden og i sønder til Stolpengene og i nord til Horsens skiel tillægges Morten Nielsen, Søren Jensens enke og Bertel Sørensen, den sidste i sønder, den første i nord, og hvad disse tre fattes, tillægges dem i fædriften sønden for Vester Eng fra det ny skiel for Laden og øster paa i følgende tour: Bertel Sørensen, Søren Jensens enke og Morten Nielsen, hver lige meget.

m) Det, som de øvrige endnu skal mangle, tillægges dem i fædriften ved fjorden (Strandengene), imellem samme og vestre engdige norden for fra vestre side eller fra sidstbemeldte Morten Nielsens lod af og øster hen til det ny skiel mellem Staa og Vester Hassing i følgende tour: Peder Bertelsen, Peder Simonsen, Lars Pedersen, Lars Madsen, Søren Pedersen, Anders Madsen, Jens Pedersen og Peder Jensen.

D. Vejene:

- a) Fra Staa til Vester Hassing bliver norden om Ryet og sønden om Haven en vej (amtsvejen), saa og bliver en vej fra Lars Pedersens gaard og øster hen til bemeldte vej.
- b) Fra førstbemeldte vej bliver en vej til skudtørv-mosen, vesten om Haven og norden om engene.
- c) Bliver sat en vej vesten om Lars Nielsens mark og norden om Morten Nielsens mark og i øster til Bertel Sørensens englod.
- d) Bliver en vej fra Anders Madsens sted (13) af og i vester hen til Birkheden, og derfra nord paa hen til Horsens skiel, som altsaa bliver Horsens vej (er amtsvejen gennem byen. Den gamle vej fulgte skrænten og gik norden om Bjerregaard og lige sønden om Møllestedet).
- e) Bliver sat en vej fra Anders Madsens gaard eller noget vesten for mellem tvende lodder hen til Vester Eng, og derefter sættes en vej i nord side af den eng i Vester Eng, som er tillagt Staa.
- f) Bliver afsat en vej for Vester Eng i sønder hen til Laden.
- g) Afsættes en vej sønden om Vester Eng hen til det ny Vester Hassing skiel.

- h) Afsættes en vej i øster side af det eng, som er tillagt Staa by i Vester Eng fra nord til sønder.
- i) Afsættes en vej fra Peder Jensens agerlod (9) og sønder paa hen til hans fædrifts lod sønden for Boller Haugen i det østre markskiel.
- k) Hvad øvrige veje, der maatte behøves, ville lods-ejerne opgive i denne forretning.
- E. Afsættes en *sandgrav* paa en tønde lands størrelse i heden østen for Anders Madsens mark og sættes derfra en vej til Staa by.
- F. Udlægges til fælles vandsted den saakaldte *Nybroes Dam*, og derfra afsættes en vej sønder til engene. Lodsejerne opgav, at vejen fra Laden til Vester Hassing bliver over Vester Eng paa gammelt sted.

Lodsejerne, hr. kammerraad Gjørup til Gjettrup og hr. Lannig til Langholt, erklærede, at de imod den lagte delingsplan for Staa bys udskiftning af fællesskab, saaledes som den af hr. landinspektør Wesenberg er proponeret, intet har at erindre, men dermed være fornøjede, og begierede udskiftningen derefter fremmet.

Bertel Sørensen var fornøjet med planen om agerlandet, men begierede, at maatte faa i steden for den ham tillagte englod norden byen vederlag i Stolpenge sønden for den ham tillagte englod sammesteds, og ifald bemeldte Stolpeng ej skulle være nok, da at tillægges det manglende i det vester af Buskenge, saa og at han maatte være befriet for den græslod, som han efter planen skulle have ved fjorden, og i steden derfor blive tillagt, — først det stykke græsning, som bliver østen for det søndre af Stolpengene, og det manglende i Birkheden, saa vidt i nord kan strække, dog at han

tillige maatte tildeles 30 alens bredde østen for det søndre fald ager i hans eindells mark.

De øvrige lodsejere havde ikke noget derimod, og bevilgedes altsaa hans begiering, — og foreslog da hr. kamerraad Gjørup, at Søren Jensens enke tildeles sin englod norden for byen, paa det sted, hvor Bertel Sørensen var tillagt, og da igen afstaa englodden i Stolpengen, og skulle bemeldte enke endnu mangle noget, da at tillægge samme ved Bertel Sørensens englod.

Selvejerne Jens Pedersen og Peder Jensen erklærede sig fornøjede med den proponerede plan.

Lodsejerne begierede videre, at en vej skulle afsættes fra byen til skudtørvmosen i øster, norden om Haugen hen til markskel.

Ejeren af Gjettrup anmodede hr. landinspektøren, at den del af afgangne (afdøde) Anders Madsens fæstlede gaard (13), staaende for hartkorn 4-2-1-0, som kaldes Anders Madsens mark, maatte inddeles i 3 skpr. hartkorns lodder, som afsættes fra vesten, saa at hvad der bliver over eller under 3 skpr. sæd, bliver liggende i øster side.

Det blev dog ikke Bolsgaard, som blev delt til husmændene, men derimod Overby Østergaard.

Deraf tillægges de i byen værende 6 jordløse husmænd efter den plan, som ejeren nærmere opgiver, — og som disse huse med tiden skal udflyttes, udbad Gjettrups ejer sig kommissionens bestemmelse for de spænd — og gangdage, som de i byen værende gaardbeboere, Staagaard iberegnet, kan anses for pligtige at afgive til disse huses flytning.

Kommissionen bestemte udflytningshjælpen af kørsel og arbejde til forbemeldte 6 huses flytning og opbyggelse igen paa byens udmark, Anders Madsens

mark kaldet, til $\frac{1}{2}$ spænddag og 1 gangdag pr. td. hartkorn af de i Staa og Staagaard tilbageblevne gaardbeboere, hvilket omtrent staar i lighed med den udflytningshjælp, som en gaard i byen i lige tilfælde kunne tilkendes.

Østerladen skulle ogsaa have været udskiftet: men da en af lodsejerne ej var kommen, og dagen var forbi, blev udskiftningsforretningen udsat til den følgende dag klokken 9.

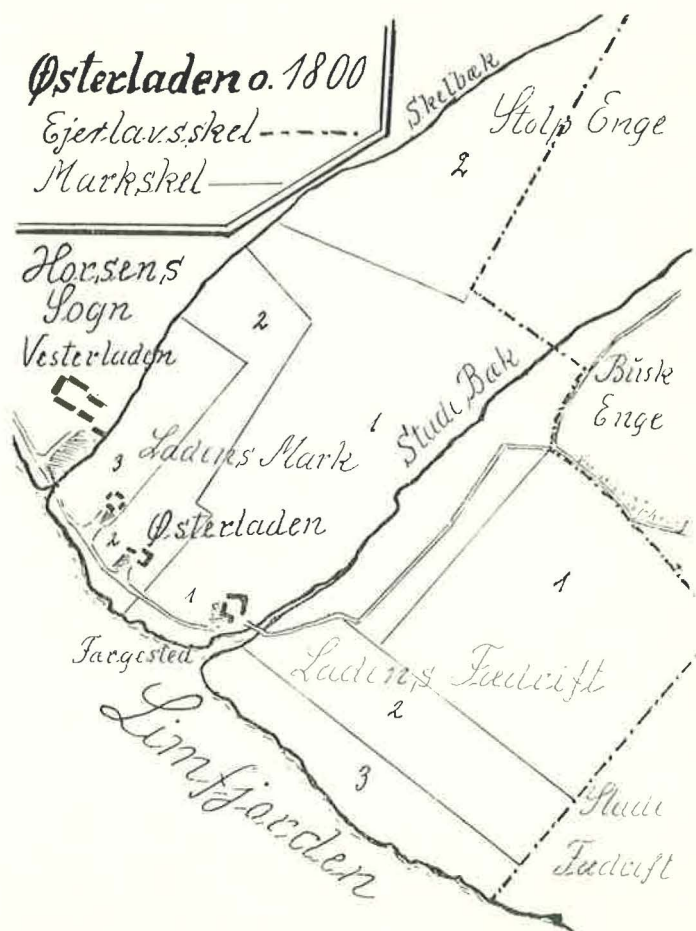
Det oplystes, at sognets fælles fædrift (uden Gandrup) kunne give græsning til 339 store kreaturer. Heraf maatte Staa by have 81, og de 3 mænd i Østerladen tilsammen 13 kreaturer.

For den eng, Anders Pedersen i Laaen (matr. 2) hidtil har haft i Staa Stolpenge, udlægges ham vederlag i den vestre side af Stolpengene fra Niels Larsens eng (matr. 1) og nordpaa.

For den eng, Peder Nielsen, Langholts bonde i Laaen (matr. 1) har haft i Staa Stolpenge, samt den saakaldte Kaagbund i Vester Hassing enge, ydes vederlag paa »Peder Simonsens Skeg« fra sønder ende og nør paa, saa vidt kan strække, saaledes at den nør skiellinje gaar i øster og vester.

For de to enge, som Vester Hassing hidtil har haft i Stolpenge, gives vederlag af Staa bys enge i det vestre engkjær.

For det eng, som Staa by har haft i Vester Hassing Vestereng, udlægges som vederlag i den vestre side af bemeldte Vestereng, paa Buskenge, Pludsen og øster paa, saa vidt det kan strække, saaledes at skillelinjen sættes i sønder og nør fra det nordre af Vester Engkjær og til det søndre af bemeldte engkjær. Resten faar Staa sønden engkjæret ved fjorden (Strandengene). Øster-

laden tillægges fædrift østen Niels Larsens sted (matr. 1).
 Skiellet gaar i syd og nord mellem fjorden og engdiget.
 Staa faar fædrift sønden og norden byen samt fædrift
 sønden Bollerengen efter krogen paa engdigets østre
 side og i lige bredde til sønder — imod at quittere i den
 forhen bestemte fædrift sønden for Vesterengen.

Den 17. oktober sluttede udskiftningen, idet Østerladens fædrift blev udskiftet.

- 1) Den saakaldte »Gade« blev tillagt enhver for sin ejendom og quitteres derfor i den ny fædrift.
- 2) Den øvrige fædrift deles imellem de tre mænd i en lod til hver, som gaar i øster og vester og tager fra hans side i følgende tour:

Langholts bonde (Peder Nielsen i matr. 1) maa have i driften 8 kreaturer.

Selvejer Anders Pedersen (i matr. 2) maa have i driften 3 kreaturer.

Selvejer Søren Andersen (i matr. 3) maa have i driften 2 kreaturer.

Søren Andersen tager lod i sønder side ved fjorden.

- 3) Vejen til Staa bliver i øster for Langholts bondes agermark.

Et matrikelskort, tegnet 1796 af landinspektør Frederik Wesenborg, var fremlagt og benyttedes under udskiftningsforretningen.

Som før fortalt havde Stade med undtagelse af Overbygaard, som var under Langholt, og selvejergaardene Staagaard og Østergaard, hørt til Vraa, og bønderne skulle gøre deres hoveriarbejde og ægtkørsel paa Gjettrup, der var forpagtergaard under Vraa. Nogen tid før udskiftningen var dette pligtarbejde dog afløst af en sum penge, forskellig efter gaardenes hartkorn og landgilde. Lars Nielsen i møllestedet gav f. eks. 5 rdlr. i afløsning, Nørgaard og Nygaard 9, Bolsgaard, Bjerregaard, Ellern og Haven hver 10 rdlr.

Ogsaa landgilden stod i forhold til hartkornet. Søren Jensen i Ellern gav 7 rdlr. og 2 tdr. havre, Per Madsen i Nørgaard 4 rdlr., 2 tdr. byg og 1 td. havre, og Morten

Nielsen i Bjerregaard 3 rdlr. og 3 tdr. byg. Husmændene, der før skulle gøre 1 dags arbejde pr. uge, gav et par rdlr. i afløsning.

I de dage kunne Christen Ajstrup i Bolsgaard i et middelaar høste 16 tdr. rug, 11 tdr. byg og 8 tdr. havre, medens Søren Ellern høstede 16 tdr. rug, 24 tdr. byg og 14 tdr. havre.

I 1799 solgte grevinde Holch paa Vraa Gjettrup gods, 545 tdr. hk., til et konsortium, som straks videresolgte det til kammerraad M. B. Gjørup i Viborg og oberstløjtnant J. C. Schuchardt til Nørager, som »slagtede« godset; og kort efter at udskiftningen af Stade og Østerladen den 17. oktober 1800 var afsluttet, begyndte fæsterne at købe deres ejendomme til selveje. Overbygaard vedblev dog at være fæstegaard under Langholt indtil 1855.

Priserne var i aarene efter 1800 60—70 rdlr. for et jordløst hus og 230—250 rdlr. pr. td. hk. for gaardene, alt efter bygningernes tilstand.

Sogneprotokollen af 1831 (matrikelsarkivet) fortæller, at Ellern da havde 150 tdr. land, Bjerregaard $110\frac{1}{2}$, Møllestedet $35\frac{1}{2}$, Staagaard $205\frac{1}{2}$, Overby Østergaard $53\frac{1}{2}$, Nørgaard 67, Overbygaard 131, Østergaard 189, Haven 153, Nygaard $116\frac{1}{4}$ og Bolsgaard $97\frac{1}{2}$ td. land. Jens Pedersen Smeds sted (14) var paa $29\frac{1}{2}$, matr. 15 og 16 paa 10 og 9 tdr., de andre huse var jordløse.

Matr. 20 var en fælles tørvemose paa 20 tdr. land ved Horsens skel.

Aalborghus lens regnskaber og Kjær herreds tingbøger fortæller os interessante ting om de gamle stadeboeres liv og færde.

Af lensregnskabernes stedsmaals- og sagefaldslist:

- 1606: Christen Laursen er nylig kommen til en øde gaard (matr. 6) uden indfæstning. Dens aarlige landgilde er: 6 tdr. byg, 1 skovsvin og gæsteri til 6 heste.
- 1610: Lars Rasmussen i Gandrup har sted og fest den gaard i Staa (matr. 11), Lars Larsen fradøde, og skal han have hans datter og give i stedsmaal og landgilde, som er udlovet.
- 1625: Lars Andersen gav 100 rdlr. i stedsmaal af en gaard (Ellern), hans fader Anders Simonsen ham oplod.
- 1637: Jens Thollesen gav for en liden vandmølle, Niels Therkildsen fradøde, 8 rdlr.
- 1649: Søren Pedersen i Staa gav 4 rdlr. for et bol i Laden (Hyrdekrogen), Jørgen Christensen ham oplod.
- 1653: Niels Pedersen i Staa gav 60 rdlr. for en gaard (matr. 11), Lars Rasmussen fradøde.
- 1604: Lars Jensen i Staa gav 4 rdlr. i bøde for jomfrukrænkelse.
- 1629: Christen Laursen i Staa (matr. 6) aftinget 8 dlr. i bøde, for hans søn Jørgen Christensen slog Per Andersen med en kniv.

Af kjær herreds tingbøger:

I 1681 var der, som saa ofte før, strid mellem Staa og Horsens mænd om deres sogneskel og fælles fædrift, og paa tinget fremlagdes gamle tingsvidner fra tidligere trætter:

1485: Tirsdagen, som var Hellig Kors aften paa forskreve ting, var skicket hæderlige mand hr. Knud

Nielsen, prior i den Hellig Aands Hus¹²⁾ i Aalborg, og lydelig æsket og fik et fuldt tingsvidne af de efterskrevne dannemænd, som var (8 navne), hvilke dannemænd med oprakte fingre vidnede paa deres gode tro og sande, at de saa og hørte, at hr. forskrevne prior stod inden alle fire stokke paa forskrevne ting og lydelig adspurgte, det nogen vitterligt var, at der var nogen tid siden markeskiel gjort imellem Staa mark og Horsens mark, da svarede disse efterskrevne dannemænd, Thøger i Horsens, Christen Pedersen i Kinderup (+ 6 andre), som tinget søgte, og sagde paa deres sjæl og rette sanding, at dem fuldt vitterligt var, at for om 34 aar siden (altsaa o. 1450), da stævnedes Anders Borch, som da var (prior) i den Hellig Aands Hus, sandmænd i forskrevne herred til at gøre ret markeskiel imellem forskrevne Staa mark og Horsens mark, som efterfølger: Først gjorde de deres ed paa det dige østerst paa fedet og saa sønder, siden neder med den bæk og østen til Laden (Vesterladen). Dernæst gik de deres toug (vidne) ud paa de to stene i Hiort Krogen, og siden lige rebe ret nær op ad den høj paa Suinsvad. Og fra den høj paa Suinsvads tved og saa ad Nørdals vad og saa øster til andre markemode (markskeel), — og var forskrevne Thøger bekiendt, at han var først til tinget.

Endvidere fremlagde han et gammelt brev af tingsvidne, Anders Kierull i Knæpholt, herredsfoged i Kjær herred, Rasmus Nielsen i Horsens, Christen Ollesen i Vester Hassing m. fl. gør vitterligt, at aar efter Guds byrd 1605, tirsdag den 13. juni, at Lars Madsen i Horsens æsket og fik et fuldt tingsvidne af 8 dannemænd, at forne Lars Madsen her i dag paa tredje ting tog

¹²⁾ Aalborg Helligaandskloster (Hospitalet).

forbud imod, at nogen mand indkommer i Horsens mark over stabel og sten med nogen brugelighed uden de, som der er markfællesskab med.

Ifølge tingbogen havde de Staa og Horsens bymænd ogsaa været for retten med hinanden om samme sag den 6. december 1608 og den 26. maj 1635.

27. september 1681 vidnede Hollen Jensen i Biersted Krog, Niels Simonsen i Tranholm, Jens Munk i Vadumtorp m. fl., at de havde været ude at sætte skel imellem Staa og Horsens. Begge byer skal have deres fædrift sammen, som de af gammel tid har haft.

10. december 1631: Der vidnes paa tinget, at Jens Pedersen i Staa hug et læs ris i den lille lund, liggende ved Staa, kaldet Lien, noget før jul. Noch hug han i aaret 1629 fire læs i samme lund en kort tid efter, at fjenderne var uddragne af landet.

10. december 1664: Olle Christensen indstævnedes paa sin fader Christen Ollesens vegne Johannes Jensen i Staagaard, hans hustru Ane Madsdatter og deres sønner Jens og Lars Johansen.

Jacob Nielsen i Hedegaard, Mads Pedersen i Øster Hassing og Anders Andersen i Knølgaard bestod med ed og oprakte fingre, at de var tiltagne paa Kjær herreds ting at se og syne Christen Ollesen i Staa (Overbygaard), hvad saar og skade han havde bekommet, baade i hans hovedben og paa hans krop.

De havde været i Staa den 4. december, — og saa de først 2 hug ret igennem hans hovedben, og de syntes, han ikke kunne redde livet for disse saar, og saa saa de et blodigt slag paa hans venstre kind, et blaat slag paa halsen og 2 blaa slag paa hans ben. Venstre arm var afmægtig, og knoglen ved haanden var sønderslagen, saa han ej kunne røre arm eller haand. Dette afhjæmlede de for et fuldt syn.

Flere mænd af Staa vidnede, at som de var forsamlet (paa grandestævne) den 1. december her sidst forleden, og bemeldte Christen Ollesen (oldermanden) med dem, at skulle skaffe ret efter deres granderet, som de og havde med dennem, da eftersom Johannes Jensen havde forset sig imod granderetten, gik de hen at ville pante hannem. Og som de var kommen ind i Johannes Jensens stue, og Christen Ollesen stod ved Johannes Jensens skive¹³⁾, kom fornævnte Johannes Jensen og stjal sig bag paa forne Christen Ollesen, alt stille og gav intet ord fra sig, og hug ham to hug i hans hoved med en spade, saa han deraf daanede og faldt til jorden. Og der han laa paa jorden, kom Johannes Jensens søn Lars Johansen løbende med en vognkæp og slog forne Christen Ollesen med den, og at anden Johannes Jensens søn (Jens) stod inden til døren med en økse i haanden og passede paa, om nogen ville gøre undsætning, og Johannes Jensens hustru Ane Madsdatter var og med i samme slagsmaal. Og de saa ikke, at Christen Ollesen gav aarsag til nogen klamring eller slagsmaal.

Forskrækkede over deres ugerning flygtede Johannes og sønnen til færgestedet ved Østerladen og satte over til Himmerland; men da det viste sig, at oldermandens saar alligevel ikke var dødelige, vendte de tilbage til Staagaard. 1678 var Johannes gadehusmand i Staa.

Lidt om de gamle ejendomme og slægter i Stade

(løbenumre = matrikelnumre):

- 1) *Staa ældste skole* blev opført kort efter 1814. I 1646 blev Vester Hassing sogns første skole bygget lige

¹³⁾ Skive: Bord.

norden for kirken, der, hvor jordemoderboligen nu ligger; den skulle søges af børnene fra hele sognet.

Børnene fra Staa og Laden fik paa grund af afstanden kun en ringe skolegang, og saa søgte man at hjælpe sig med vinterlærere eller huslærere.

O. 1730 var Niels Nielsen, der senere blev skoleholder i Gandrup, huslærer for Overbygaards og Staagaards børn, men fra 1733 var Niels Heilesen i Staagaard ene om ham. I en indberetning af 1737 udtales ønskeligheden af en skole i Staa, og 18. marts 1742 skriver pastor Aggerholm, at det var godt med en skole, hvor beboernes børn kunne undervises de søgne dage, og hvor baade gamle og unge, som havde lang vej til kirke og skole, kunne samles hver helligdag om eftermiddagen til bøn og anden gudstjeneste. »Men degnen kan ingenlunde overdrages at undervise i Staa skole, ej heller kan han undværes i kirken de hellige dage, hverken formiddag eller eftermiddag, eller i Vester Hassing de søgne dage.« De Vester Hassing bymænd ville dog godt yde 4 rigsdaler aarlig til hjælp til en skoleholder i Staa.

Men der kom foreløbig ingen skole i Staa, men kun en fælles vinterlærer, som underviste i et lejet lokale paa en af gaardene. I 1810 boede læreren i Østergaard og holdt skole dør; men da beboerne i Staa ville have ham flyttet til en af de vestre gaarde, fordi skolen laa temmelig ucentralt, kom de i 1811 i stor strid med den myndige Maren Piester, som ikke ville af med sin skole.

Saa kom skoleloven af 1814, og 1. januar 1819 lejede man af Peder Olesen i Overby (matr. 6) paa

1000 aar en parcel ved »Gaden« til at opføre en skole paa; i denne skole bor nu Anton Madsen.

I 1856 opførtes en ny skole lidt længere mod vest paa en lod fra Overbygaard. Paa samme grund opførtes i 1896—97 den nuværende skole.

1811 nævnes Peder Hansen som lærer, 1817-1850 Jens Christensen Torp, 1850 Jens Hansen, 1859 Chr. Jensen Eriksen Sigsgaard, 1861 Mads Vestergaard, som blev førstelærer i Vester Hassing, 1866 Bertel Pedersen, 1873 Lars Chr. Jensen, 1896 Carl A. Christensen, 1907 Frits C. S. Henriksen, 1938 Johs. Poulsen, 1949 Bent Saabye Ottesen og 1951 A. P. Hauerholt.

- 2) *Ellern*: 1563 hed fæsteren Per Jensen. Han var antagelig farfader til Dorthe Jensdatter, der ca. 1590 ægtede Anders Simonsen fra Striben, der fik Ellern i fæste. Fra dem nedstammer en meget stor og anset slægt. Deres søn Lars Andersen overtog i 1625 hjemmet. Han er fader til Anders Lauridsen i Vesterladen (f. 1629, † 1703), Thomas Lauridsen i Brødland (f. 1631, † 1694) og Jens Lauridsen i Ellern (f. 1642, † 1728). Jenses sønnesøn Peder Jensen, f. 1739, † 1808, flyttede til Skrold, som han købte i 1782; blandt hans sønner var Niels Ellern paa Nør Rottrup, morfader til forfatteren Niels Hancke. 1782 blev Søren Jensen fra Hyllen i Ulsted fæster; hans slægt har boet paa Ellern til for faa aar siden. 14. juni 1806 købte Niels Pedersen gaarden til selveje for 1600 rdlr. Den er nu kun paa 33 tdr. land og ejes af Valdemar Madsen.

Staa Brohus (matr. 21) er en parcel af Ellern.

- 3) *Bjerregaard* kaldes 1662 en halvgaard og sattes 1688 til hk. 4-5-3-2. 14. juni 1805 købte Morten

Nielsen gaarden fri for 1100 rdlr. 1809 Jens Mortensen, 1844 Niels Jensen, 1888 Anders P. Nielsen, som i 1917 solgte gaarden og købte Kjærsgaard i Vester Hassing. 1922 C. C. Mortensen, hvis søn Johs. Mortensen nu ejer Bjerregaard, der er paa 141 tdr. land.

- 4) *Møllestedet* var oprindeligt et hus med en vandmølle. I lensregnskabet for 1562 siges: »Samme mølle er forfalden og saa godt som skat-øde; thi dam-stedet er efter groet og plat tør, saa der er intet vand der udi, og er nu sat og taxeret efter tingsvidners lydelse, ikke at kand give deraf mere til aarlig ydelse end tre tønder byg.« Matriklen 1662 fortæller: »Møllen har i langsommelig tid været øde.« 1688 ansattes gaarden til hk. 1-5-0-0, og 21. juni 1805 købte Lars Nielsen den til selveje for 1020 rdlr. Den er nu paa 51 tdr. land og ejes af Jens P. Jensen.
- 5) *Staagaard* har ikke, som flere af Stadegaardene, haft gamle slægter, der har boet her i hundreder af aar. Ældste kendte fæster er 1563 kronbonden Anders Jensen; hans landgilde var: 6 tdr. byg, 1 skovsvin og 6 hestes gæsteri, hvilken sidste afgift svarer til 3 tdr. havre. Næste fæster Peder Nielsen, † 1610, var i mange aar kirkeværge, og han var blandt de ansete bønder, som repræsenterede Kjær herred ved Kristian den Fjerdes hylding i Viborg 1584. I hans tid, 13. juli 1593, solgte kongen Staagaard, Langholt m. m. gods i Kjær herred til rigsadmiral Peder Munk paa Hammelmose, og Staagaard var fæste under Langholt til o. 1678. Omkr. 1660 Jens Pedersen, og 1664 var den stridbare Johannes Jensen (se foran) fæster.

Staagaard før branden.

1670 døde Lars Nielsen Lindgaard, forpagter paa Langholt. Hans enke, Ane Jespersdatter af Haugaard-slægten fra Aaby, boede endnu i 1674 paa Langholt, men synes kort efter¹⁴⁾ at have købt Staagaard, hvor hun nu bosatte sig. Hun var en mege velhavende dame, som ejede flere huse i Aalborg og en del bøndergods, deriblandt Skorstengaarden og 16 mindre ejendomme i Vester Hassing. Hendes datter Inger ægtede 1798 den tyskfødte korporal ved oberst Stürcks regiment Johan Hønniche; de boede paa Staagaard hos Ane.

Johan Hønniche og Ane døde omtrent samtidigt og blev begge begravet den 14. februar 1707, hvorefter hendes søn Niels Lauridsen Lindgaard over-

¹⁴⁾ 1680 skrives »Ane Jespersdatter i Staagaard: 1 gaard, Johannes Jensen før paabode, nu bor bunden selv.«

I 1710 er Anes broder Ove Jespersen forpagter paa Dybvad, ejer, og Inger Larsdatter, salig Hønniches, fæster.

tog hjemmet. Han var født o. 1657 og kom som dreng paa Aalborg latinskole, hvor »Nicolaus Laurentii Lingardus« i 1677 tog studentereksamen.

I 1679 kaldes han studiosus theologiæ; men han blev dog ikke præst, og nogle aar efter finder vi ham som forvalter og senere som herregaardsforpagter, sidst paa Vaar. I 1793 ægtede han Johanne Nielsdatter Bugge, f. 1673, † 1706, datter af forpagter Niels Sørensen Bugge paa Bjørnkjær og Else Nielsdatter Winther (g. 2. g. m. Peder Knudsen paa Havrekrogen). I ægteskabet var en søn Laurids Nielsen Lindgaard, der 1726 opholdt sig i København.

11. maj 1699 havde Niels Lauridsen købt Hovgaards mølle af moderen, og 20. december 1708 købte han Horsens vestre mølle af søsteren Inger. 8. januar 1726 solgte han gaarden til Niels Heilesen, som var gift med Ingers datter Karen Johansdatter.

Heilesen, der rimeligvis som forgængereren havde været forvalter eller maaske skriver, ansaa sig og sin familie for staaende over den almindelige bondestand; han faldt ikke rigtig til hos de jævne bønder i Staa, og særlig efter Lindgaards død i 1728 blev det galt, og i aarenes løb havde han ofte processer mod sine bysbørn og andre.

15. juli 1729 sagsøgte Niels Heilesen Anders Jensen Aslund, værende hos sin søster i Overbygaard, »for nogle uquemsord, han havde haft til bemeldte Heilesen«. (Anders Jensen, søn af Jens Pedersen paa Vester Aslund, opholdt sig hos sin søster Margrethe, der var enke efter Levi Christensen. Han blev senere fæster af Nordkjær i Biersted).

23. september 1729 anlagde Heilesen sag imod nogle mænd i Vester Hassing, som havde frataget hans folk tørv i Rasmusmose, og samme dag sag-søgte han rektor Hopp i Aalborg, som han var i strid med, angaaende Staa tiender.

I 1733 blev det rent galt. Heilesen havde nogle tønder land særjord vesten til gaarden, og han ville derfor ikke yde sit pligtige bidrag til den fælles byhyrdes underhold¹⁵). Hans fornemste modstander var landsbyens anden selvejerbonde, den myndige og velhavende Jens Sørensen i Østergaard. De optraadte begge egenmæssigt og ud-æskende, anlagde skiftevis sag og blev idømt bøder. Disse klarede Jens Sørensen let; men det kneb ofte for Heilesen, hvis økonomi blev slettere og slettere. Kreditorerne blev mere og mere nærgaaende, og i 1737 maatte han overlade gaarden til dem; han blev dog formentlig boende paa Staagaard i nogen tid som bestyrer for næste ejer, hans svigermoders fætter Mads Ovesen Hougaard, forpagter af Østeraagaard ved Hals. Hougaard solgte 24. oktober 1747 Staagaard til herredsskriver Oluf Münster. De gamle beretter, at det spøgede paa loftet, idet en gammel herredsfoged ved midnattide gik og »moslede« og maalte korn i sække¹⁶).

Da der aldrig har boet herredsfogeder paa gaarden, maa det vel være herredsskriver Münster, der ikke havde muldfred. Han afhændede 26. april 1766 gaarden til Jens Christensen Lund til Kajholm i Rubjerg, der 24. april 1769 solgte den for

¹⁵) Se fru Anna Myrhøjs interessante artikel i »Historisk Samfund«s aarbog 1949.

¹⁶) I Vester Hassing kirke hænger en mindetavle over Münster og hustru Christence Wium.

N. R. L. Erslev,
Staagaard.

1020 rdlr. til fæster paa Striben Søren Jensen, søn af fornævnte Jens Sørensen i Østergaard. Søren var gift med Dorthe, datter af Bertel Jensen Kjærulf paa Striben. Søren døde i 1774, og sønnen Bertel Sørensen, † 1835, blev derefter ejer af Staagaard. Herefter Niels Frandsen og Niels Thomsen

Sidstnævntes enke, Maren Laursdatter, solgte den 20. december 1851 til Poul Tøfting Steenstrup, f. 1. marts 1820, † 1886, hvis enke Marie Steenstrup (født Viol) 4. marts 1898 overdrog gaarden til svigersønnen N. R. L. Erslev, som 1918 solgte til P. P. Rafn Jensen. Den brændte et par aar efter og blev 1921 afhændet til »Husmændenes Udstykningsforening«, som delte den i en halv snes smaasteder. Vilhelm Hansen bor paa den gamle boplads.

- 6) *Overby Østergaard* var 1562 en af byens største ejendomme, men 1688 sattes den kun til hk. 4-6-3-0. Lige efter udskiftningen lod kammerraad

Gjørup gaarden, som var fæsteledig, splitte og solgte næsten det halve af dens jorder fra til husmandsbrug. Niels Pedersen i Ellern købte i 1802 hovedparcellen, som han 1806 solgte til Peder Olesen. Derefter Ole Pedersen, dennes søstersøn Søren Andersen fra Ellern, saa skiftende ejere, indtil gaarden brændte og jorderne blev købt til Overbygaard af Jens Krogh.

- 7) *Nørgaard* blev 1802 købt til selveje af Hollen Jensen for 900 rdlr. Efter mange skiftende ejere solgte Niels Thomsen i 1902 gaarden til J. Chr. Jensen (se Overbygaard).
- 8) *Overbygaard* hørte oprindeligt til Hassing Hovgaard, men kom o. 1375 til Vor Frue kloster og 1566 atter til Hovgaard (se foran). Fra 1650 ejedes gaarden af Jørgen Kruse til Kjærsgaard i Tornby sogn og kom kort efter hans død i 1666 til Langholt. Ældste kendte fæstere: 1566 Peder Svendsen, 1640 Christen Svendsen og derefter Christen Olesen, som i 1664 blev skamslaet paa Staagaard (se foran). Herefter Levi Christensen, Christen Levisen, saa dennes svigersøn Peder Bertelsen og dennes søn igen Ole Pedersen, som var gaardens sidste fæster. 15. april 1855 købte slesvigholsteneren Niels Müller Friis gaarden af Ahlmann paa Langholt.

De gamle fortæller, at da de danske soldater i 1864 trak sig nordpaa for den tyske overmagt, gik de igennem Stade, hvor de fik et lille hvil. Byens beboere kom med mad og kaffe til dem, kun Friis og hans familie holdt sig inden døre. Men da de forfølgende tyskere kom til byen, var han paa tærne, gav soldaterne frugt og inviterede officererne ind paa kaffe, noget som Stade folk

syntes meget ilde om. Den 5. december 1879 købte Steenstrup paa Staagaard og prokurator Stevnstrup Overbygaard, som de den 13. juni 1883 afhændede til Jens Bertelsen Krogh fra Vester Hassing, som havde gaarden til sin død i 1911. 7. juli 1919 blev J. Chr. Jensen i Nørgaard ejer, nu sønnen Anders Nørgaard Jensen. Overbygaard er paa 106¹/₂ td. land.

Møllegaarden (matr. 8 h, 13 d, 6 a m. m.) er ingen gammel gaard. Den er opført 1901 paa en lod fra Bolsgaard; men det meste af dens jorder er fra Overbygaard og den nedlagte matr. 6. Østen for gaarden laa før en lille vindmølle. I mange aar havde møllebygger Chr. Jensen Hald Møllegaarden, der nu ejes af Malthe Christensen; den er paa 74 tdr. land.

- 9 og 10) *Stade Østergaard* tilhørte i mange aar de Hvaller og Bildter paa Hassing Hovgaard, og da Lars Vognsen paa Hovgaard i 1633 døde, og Hovgaard godset blev delt mellem hans enke Ane Maaneskjold og hans datter af første ægteskab Kirsten Vognsen, fik de to damer ogsaa hver sin part af Østergaard.

Kirsten Vognsens halvpert overgik til hendes søn Niels Munk og dennes søn Richard Munk († 1669), 1680 ejes den af Claus Iversen i København, 1683 af Niels Urbansens arvinger, indtil den o. 1685 blev solgt til Mikkel Mikkelsen fra Hvorup-torp, der havde afløst Jep Rasmussen som fæster.

I 1656 solgte Ane Maaneskjold, som nu var enke efter Hans Dyre paa Knivholt, sin part af Østergaard til sin svoger Jørgen Kruse (se foran).

Efter hans død i 1666 blev Otto Pogwich til Hjermelevgaard ejer. 1668 tilhørte denne gaards-

part kronen, der solgte den til Nicolaus Bennich paa Hjermelevgaard, som i 1672 atter afhændede den til kronen. Førnævnte Mikkel Mikkelsen, der ejede den anden halvpart af gaarden, var fæster af kronens part, indtil han kort før sin død i 1716 købte den. Han solgte 1716 Østergaard til Jens Sørensen i Mellemladen (Hyrdekrogen), søn af Søren Pedersen, og gift med Karen, datter af Jens Lauridsen i Ellern¹⁷). Jens Sørensen døde i 1750, og da sønnen Jens Jensen skulle giftes, delte Karen den 28. december 1756 gaarden mellem ham og den ældre broder Peder. Ved lodtrækning fik Peder den vestre halvpart (det senere matr. 10) og Jens den østre halvpart (matr. 9).

1809 købte Jens Jensens søn Peder Jensen Østergaard, † 1809, den vestre gaard, saa Østergaard nu atter var samlet. Hans enke, Maren Pedersdatter fra Dødskov, sad nu i mange aar som ejer, indtil hun i 1845 overdrog gaarden til sønnen Peder Pedersen Østergaard, hvis datter Maren ægtede Otto Christian Nielsen (Østergaard) af Poulstrup, som 28. maj 1873 overtog gaarden. Han solgte den i 1912, og siden har den ofte skiftet ejer. Østergaard er nu paa 81 tdr. land og ejes af Thomas Qvist.

- 9c) *Østermark*, der tilhører Peter Krog, er en parcel af Østergaard. Her var der oprindeligt et mejeri.

De gamle selvejerbønder i Østergaard var, efter hvad skifterne beretter, meget velhavende folk. Skiftet efter Jens Sørensen 11. marts 1750 siger, at han foruden mange gode klæder, møbler og

¹⁷) I Vester Hassing kirke findes en ligsten over Jens Sørensen og Karen Jensdatter.

avlsredskaber havde: 12 heste, 8 plage og føl, 10 køer, 5 kvier, 5 stude, 21 faar og 2 væddere, 3 svin, 3 gæs og 1 gase, 3 store sølvkander, 3 sølvbægre, 11 sølvskeer og 6¹/₂ dusin sølvknapper samt et spanskrør (stok) med sølvknap og 2 punge med 300 rigsdaler.

Boets overskud var 1639 rdlr. 9 mark; heraf fik enken 819 rdlr. 3 mk., hver søn 204-4-4 og hver datter 101-5-7. Foruden Peder og Jens, som delte gaarden, havde han sønnen Søren i Striben og to døtre, Ane, g. m. Jens Ibsen i Hvoruptorp, og Johanne, g. m. Christen Poulsen i Dødskov.

- 11) *Haven* laa før udflytningen lidt sydvest for Østergaard, sønden for Gaden. 1662 Niels Pedersen, 1700 Søren Nielsen, som var gift med Ane, datter af Anders Mørk i Dødskov, saa Anders Sørensen og Søren Andersen, g. m. Gyde Jensdatter fra Hylle (g. 2. g. m. Søren Pedersen). Gydes plejesøn og brodersøn Jens Sørensen (fra Ellern), købte i 1821 gaarden til selveje for 550 rdlr.

Kort efter blev den udflyttet paa »Havens Agre«. Den er nu paa 46 tdr. land og ejes af Marinus Madsen (Bjerg).

- 11b) *Strandgaarden* (Bernhard Jensen) og 11d) *Nør-lund* (Otto Aastrup) er parceller af »Haven«.
- 12) *Nygaard* laa tidligere i hjørnet mellem landevejen og Stade Gade overfor Haven; den blev 15. juni 1807 købt til selveje af Hans Christensen for 1500 rdlr. Hans enke solgte gaarden til Anders Jensen fra Østerladen, hvis enke Stine Ramsgaard ægtede Anton Jensen. Nygaard er nu paa 51 tdr. land og ejes af Chr. Damborg. Af samme størrelse er dens parcelgaard »*Buen*«, matr. 12b, paa Stade strand, der ejes af Thomas Krogh.

13) *Bolsgaard* er o. 1660 samlet af to bol, smaagaarde paa o. 2 tdr. hk., og i 1688 sattes dens hk. til 4-2-1-0. 12. juni 1812 købte Christen Christensen gaarden til selveje af kammerraad Gjørup for 2200 rdlr. Købt o. 1834 af Bertel Sørensen i Staagaard, 1835 hans enke Ane Mathiasdatter, 1841—74 deres søn Lars Chr. Bertelsen, saa Ole Nielsen (Volle, Hovgaard), nu Anton Pedersen. *Bolsgaard* er paa 60 tdr. land. 1911—20 ejedes den af Søren P. Pedersen (Bødker Peter), som oprettede afbyggerstedet *Toftgaard*, hvortil han flyttede, da han solgte *Bolsgaard*.

Stade huse: Matr. 14—19 laa alle i nedrebyen. Da den fæsteledige gaard, matr. 6, blev splittet (se foran), var det meningen, at husmændene kunne købe parceller af den og flytte ud paa markerne. Nogle af dem fæstede eller købte disse tillægsparceller, andre ikke, og endnu 1844 var 3 af husene jordløse.

14) Bysmeden Peder Jensen fik 14. juni 1806 af Gjørup skøde paa sit fæstehus og $\frac{1}{2}$ td. hk. af matr. 6 for 200 rdlr., og 1821 overdrog han sønnen Jens Pedersen Smed stedet. Allerede i 1806 havde Jens købt 1 td. hk. af matr. 6, og saaledes opstod den lille gaard, som sogneraadsformand Søren P. Pedersen (Bødker Peter) i 1896 overtog efter faderen Hans Chr. Pedersen. Nu N. C. Larsen Jensen.

15) Efter udskiftningen fæstede Simon Mørk $\frac{1}{2}$ td. hk. fra matr. 6 af Gjørup, og 1808 købte Niels Ellern huset, som han solgte til Niels Andersen. Det er oprindelsen til Peder Erik Pedersens gaard, nu Erik Julius Nielsen.

16) Matr. 16 var oprindeligt et bol paa $1\frac{1}{2}$ td. hk., men ansattes 1688 til hk. 0-1-2-2. Fæsteren hed 1796

Peder Poulsen, og hans enke Ane Larsdatter købte 1811 stedet af Gjørup for 325 rdlr. Senere splittet. Hovedparcellen købt til 15. Paa den gamle boplads et jordløst hus.

17) var i 1600erne et halvbol paa 1 td. hk. og sattes 1688 til 0-1-1-1; det laa paa en lod af Østergaard. Da denne gaard i 1756 deltes i to, blev ogsaa huset delt mellem to fæstere. 1803 købte Niels Ellern de to huse, som han aaret efter solgte til den ene af fæsterne, Per Jørgensen, for 140 rdlr. Paa bopladsen bor nu Kristine Gustavsen. Norden for huset paa gadejorden laa fordem den gamle bysmedje.

18) og 19) vedblev at være jordløse huse. Matr. 18 ejedes fra 1889 af Jacob Pedersen Gade, fra 1904 Niels Larsen Gade, nu Gjertrud Marie Gade.

19) 1803 gav Gjørup Niels Ellern skøde paa huset, som han aaret efter solgte til Chr. Nielsen for 60 rdlr. Dennes enke Karen Larsdatter solgte i 1825 huset til Stade bysmed Mads Simonsen; 1905 købt til 15.

Dødsskov. Tæt ved ejerlavets nordøstre hjørne, men i Vester Hassing ejerlav, ligger Dødskov eller »Sko-ven«, som ting- og kirkebøger ofte siger. Denne sagnrige gamle gaard beboedes o. 1590—1713 af Mørkerne, der nedstammede fra den adelige(?) provst Christen Mørk i Hammer. 1590 Niels Mørk, derefter sønnen Søren Mørk og Anders Mørk († 1713). 1559 toges paa Kjærs herreds ting et 18 mands tingsvidne paa, at »halff parten af den bier-ring, som ligger til Dødskovgaard, er udi Stae mark, og den anden halff part udi Vester Hassing mark.«

Lidt sydøst for Stade, mellem byen og Stade strand, ligger *Christianshaab*, de to *Højfroggaarde*

og et par mindre steder; men disse ejendomme hører til Vester Hassing og ikke til Stade ejerlav, som de er indkilede i.

Østerladen

er tre gaarde sydvestligst i Stade mark mellem Stade bæk og Horsens skelbæk, men med eget ejerlav; de tilhørte omkring 1500 Vor Frue kloster i Aalborg, kom ved reformationen 1536 til kronen, som 27. juli 1664 solgte dem med mere gods til landsdommer Jens Lassen paa Dalum; men 1680 hørte de atter til kronen.

1489 foretoges et mageskifte, hvorved Helligaandsklosteret i Aalborg fik en gaard i Nibe af Vor Frue kloster, som til gengæld fik »en grund i Hassing sogn og waaning vesterst i Stade Mark neden den Helligaands Lade«¹⁶⁾. (Ældste danske arkivregistraturer, 29, 4.) 1505 tog broder Niels Madsen, prior i Helliggeist, brev paa samme vaaning i Hassing sogn i Stade mark. (Æ. d. A., 29, 5.)

Omkring 1530 boede Mathias (Mads) Pedersen i matr. 1 i Østeladen. Han indhegnede en toft langs østsiden af Horsens skelbæk og opførte her et hus til sin broder Niels Pedersen. Dette blev Helligaandsklosterets fæster i Vesterladen meget forbitret over og klagede til sit herskab.

Vidne af Kjær herreds ting 24. april 1537: »Hr. Peder Jensen, forstander i Helligaandshuset, klager over, at Mathias Pedersen i Laden har indhegnet et stykke jord

¹⁶⁾ Den Helligaands lade er Hospitalets store fæstegaard Vesterladen i Horsens sogn, som var en af dets ældste besiddelser. Den var en helgaard paa 7½ td. hk. Her opmagasineredes klosterets landgildekorn for at blive sejlet hjem til Aalborg.

ved bækken og Helligaandsklosterets lade. Han beviste med brev af 1489, at jorden var Helligaandshusets, hvilket Kjærs herreds ting et aar i forvejen havde givet Hospitalet ret i.

Mathias havde indhegnet en toft ved bækken, saa de (beboerne i Vesterladen) ikke kunne holde en gris, høns eller noget smaakreaturer uden til trætte. Det indhegnede stykke var Hospitalets, og en del af den grund henstaar eller paabygt. 18 gode mænd af herredet vidnede, at den jord i Laden, som Mathias Pederesen har indhegnet og hans broder paabor, er den selv-samme jord, som hr. Peder Jensen kendes ved og det gamle Vor Frue klostres brev paalyder og indeholder, og gærdet for toften er ret, og bækken løber hid og did, saa sommesteds er det i toften 40 favne og sommesteds 36 favne og ingensteds mindre end 31 favne, og huset stander, en part, saa os synes, paa Vor Frue klostres, og en part paa Helliggeistes jord. «

1553¹⁹⁾ nævnes de 3 bønder i Østerladen: Matz i Lae, Niels *ibid.*²⁰⁾, Niels *ibid.*, og 1562²¹⁾ yder Matz Perssøn af en halvgaard 1 fdg. smør, Niels af et bol 1 pund smør²²⁾ og Niels af et hus 12 skilling huspenge.

- 1) *Østerladen* kaldes 1662 en halvgaard og sattes til 3 tdr. hk., 1688 til 3-3-1-2. Landgilden var $\frac{1}{4}$ td. aal, men senere igen $\frac{1}{4}$ td. smør. Omkr. 1620—60 var Niels Pedersen fæster, derefter Niels Nielsen og Anders Nielsen († 1707), hvis enke Karen Thomasdatter Kjærulf ægtede Knud Jensen fra Ellern († 1742), herefter Niels Laursen fra Horsens, g. m. Maren Andersdatter, saa sønnerne Peder Nielsen

¹⁹⁾ Præsteindberetningen.

²⁰⁾ *Ibidem*: Sammesteds.

²¹⁾ Lensregnskab.

²²⁾ 1 glt. pund = 6 kg.

1795—1804 og Jens Nielsen 1804—52. 19. marts 1687 solgte kronen gaarden til kancelliraad V. Muhle og assessor J. Londrup, København, som kort efter afhændede den til herren paa Langholt. 13. juni 1806 købte Jens Nielsen gaarden til selveje for 4000 rdlr. Det til gaarden hørende færgested²³⁾ af hk. 0-2-0-2 havde han tidligere købt.

Hans enke Ane Johanne Andersdatter (af Mølholt) giftede sig i 1852, da hun var 69 aar gammel, tunghør og svagsynet, med den 10 aar yngre Lars Ovesen paa Dødskov; men Østerladen overdrog hun til Jens Chr. Andersen fra Øster Hassing Holter, som var gift med hendes broderdatter Ane Johanne Thomasdatter fra Skrold. Deres søn Thomas Jensen fik Østerladen i 1866, og hans søn, sognefoged Jens Jensen i Vester Hassing, havde gaarden 1910—17. Blandt senere ejere kan nævnes Anders P. Kusk og Søren Roesdahl, nu Thomas P. Andersen fra Myren. Østerladen er nu paa 165 tdr. land. Sognefoged Jensen har en gammel bibel, som kom til Østerladen i 1690; i den findes en mængde interessante oplysninger om gaardens gamle slægt og andet.

- 2) *Hyrdekrogen*, som ogsaa undertiden kaldes for *Mellemladen*. 1620 ydede Søren Christensen »af stedet og Hyrdekrogen« 2 pund smør. 1688 sattes Søren Pedersens hartkorn til 1-1-1-2; han er fader til Jens Sørensen i Østergaard, der var fæster her i nogle aar, og næste fæster Peder Sørensen. 1710 tilhørte gaarden Direk Thuresen paa Bre-

²³⁾ Helt fra middelalderen har her været færgeforbindelse med Himmerland. Matr. 1688 siger: »Ved forskrevne findes en liden offuerfart ofuer fioren med ledige persohner og anset til hk. 0-2-0-2.«

- mersvold. 29. juni 1716 solgte kongen den for 247 rdlr. til jægermester Henrik Bjelke paa Langholt; men allerede 1743 nævnes Christen Christensen blandt Kjær herreds selvejere. 1810 købte Thomas Levisen »Stedet Hyrdekrogen«, 1837 Simon Jensen, 1883 Niels Simonsen, 1897 Hans Chr. Pedersen, 1911 Peder Chr. Pedersen, — nu fru Astrid Pedersen. Hyrdekrogen er paa 37 tdr. land.
- 3) Om denne ejendoms oprettelse se foran. 1537 Niels Pedersen, 1620 Søren Nielsen. 1688 Niels Pedersen, hk. 0-5-0-1. 21. september 1716 solgte kronen for 50 rdlr. stedet til borgmester i Aalborg Chr. Gjørup, hvis enke i 1743 afhændede det til Svend Poulsen paa Jeegen. Det tilhørte ogsaa en tid Aalborg hospital; men 30. maj 1796 købte fæsteren Søren Andersen huset til selveje. Landgilden var da 2 rdlr. aarlig. Fra 1828 Peder Jacobsen, 1869 Søren Iver Christensen og 1898 Chr. P. Christensen, nu Nicolai Jensen.

Engang for mange hundrede aar siden kom der en bitte mand med en rød hue paa hovedet til Østerladen og bad om at blive sat over fjorden; men begge de store færgebaade skulle bruges. Dette undrede færgemanden sig over, og han blev endnu mere forbavset, da begge baadene sank i næsten til rælingen, skønt de var tomme. Men saa tog den fremmede sin røde hue og satte den paa hovedet af færgemanden, som nu saa, at baadene var helt fulde af nisser og trolde.

Det var jo den gang, da kristendommen var ved at sejre over hedenskabet, og de underjordiske kunne ikke døje synet af de mange kirker og lyden af klokkeklangen; derfor ville de bort fra Vendsyssel.

For resten gaar der stadig noget skidteri baade i Spendsig og ved Stade bro.

H. C. ANDERSEN OG AALBORG

HVORLEDES

»JYLLAND MELLEM TVENDE HAVE«

BLEV TIL

De danske øer kendte H. C. Andersen så godt, der var han født, der boede han, og rundt omkring, i by og på land, var der så mange, der gerne så ham på besøg. Men Jylland havde ligget så langt borte for ham. Han havde været i det meste af Europa, helt nede i Tyrkiet og Lilleasien, før han rigtig kom til Jylland. Bortset fra en turistrejse på nogle dage, var det først i 1850 og 1853 (flugt for koleraen!), at han opholdt sig et par somre herovre, da Michael Drewsen, bror og svoger til hans gode venner Adolph Dr. og Ingeborg Collin, havde bygget papirfabriken.

Her lærte han Silkeborg-egnen at kende*).

Men først seks år senere, i 1859, da det truede med krig mellem Sardinien-Frankrig og Østrig — og Andersen kunne jo ikke vide, om den krig ikke vilde brede sig! — kommer *hans store Jyllands-rejse*, hvor han rigtig opdager landet.

26. juni til 4. juli havde han altså været i Silkeborg. 4. til 22. juli havde han opholdt sig som gæst hos godsejer Tang på Nørre Vosborg i Vestjylland. Derfra kørte han til Lemvig og var nu, 23. juli, gået om bord og var sejlet østpå.

*) Otto Bisgaard: Fra Silkeborgs nybyggertid (1935).

23. juli. Klokken 4 kom jeg til Aalborg, hvor Mathilde Ørsted og Fru Dahlstrøm¹⁾ tog imod mig, ligeså den unge Ki[er]kegaard²⁾, præsten Schou³⁾ med kone, samt Fru og Frk. Bjerring⁴⁾. Brev fandt jeg fra Rottbøll⁵⁾. Excellensen Ørsted⁶⁾ er her. Jeg er træt og går ikke ud i dag.

24. juli (søndag). Noget udhvilet, men stærk snue. Besøgt Fru Bjerring og datter, dernæst præsten Schou, set uden på apoteket⁷⁾; her er dybtløbende kanaler i byen, stinkende Stort selskab hjemme Laura Lüthans datter, nu Fru Tobiasen, Frk. Knudsen, som jeg kender fra Bournonvilles, den unge Kirkegaard, som sagde at denne dag var den lykkeligste i hans liv, grosserer Sass og frue samt musiklærer Nathan⁸⁾. Dahlstrøm udbragte min skål, jeg udbragte excellensen Ørstedes. Jeg læste flere eventyr for dem. Spadseret her i haven, der er anlagt på terrasser⁹⁾, så et hæsligt fængsel.

1) Mathilde og Sophie Ørsted, gift Dahlstrøm, døtre af H. C. Ø.

2) Poul Egede Kierkegaard (1842—1915), student, oversætter, søn af biskop Peter K. (1805—88).

3) C. M. Schou (1814—76), sognepræst ved Frue kirke fra 1858.

4) Mariane Bjerring (1798—1882), enke efter stabskaptajn Fr. B., og datter, Anna Bj. (1832—1902), lærerinde i Aalborg.

5) Cand. jur. Christian Michael Rottbøll (1805—94) havde 1835 købt Børglum Kloster for 182.000 rd.

6) Anders Sandøe Ørsted.

7) Svaneapoteket, Jens Bangs stenhus.

8) Ad. Nathan (1814—83), musiklærer, komponist.

9) Stiftamtmandboligen, hvor Andersen altså bor, er det gamle Aalborgshus fra det 16. århundrede. Haven er anlagt på de gamle volde.

25. juli Besøgt Nathan, på hvis kone historien om barnet i graven¹⁰⁾ har gjort et dybt indtryk og en hel forandring, sagde manden. — Besøgt Bjerrings og afslået at køre ud med dem; hos Biskop Kirkegaard traf jeg min gamle skolekammerat¹¹⁾ David Withusen, som jeg er dus med, han er stiftslæge, Frøken Knudsen fortalte bysladder om Bi¹²⁾. Mødt på gaden Rottbøll, som søgte mig og ikke andre, havde mit brev, ville have mig med i morgen, som jeg afslog.

26. juli. Besøg af Rottbøll Rottbøll afhenter mig her i Aalborg næste løverdag eftermiddag. Besøgt David Withusen, dernæst Tobiasens. Læs[t] hos Bjerrings for nogle unge damer Aalborg by minder lidt om Nyrnberg, de gamle huse og kanalerne, den kunde nok lægges til den by. Efter middagsbordet besøgt Frk. Knudsen og særligt min unge ven Kirkegaard. Han havde en afskrift af nogle gamle indskrifter på 12 tinske[r] tankesprog. Regnvejr.

27. juli. Læst lidt hos Nathans, spadseret omkring Om aftenen selskab.

28. juli. Besøgt købmand Sass, der vilde melde min ankomst hos den rigeste købmand (Kall) i Frederikshavn. I dag står i Berlingske Tidende at jeg i selskab med Marryats¹³⁾ har været i Holstebro. Spadseret til

¹⁰⁾ »Barnet i graven ligesom Historien om en Moder have mest af alle mine digtninger skaffet mig glæde, idet mangen dybtsørgende moder i dem har fundet trøst og styrke«, siger Andersen selv. Udkom julen 1859.

¹¹⁾ David Withusen (1808—70), student fra Slagelse, søn af rektor C. E. V., hospitals- og stadslæge.

¹²⁾ Bi(skoppen).

¹³⁾ Horace Marryat beskrev sin rejse i A residence in Jutland (1860) I-II.

vandmøllen og lidt om bag byens småhaver. I aften, som vi sad og jeg skrev vers på opgivne rim, kom tjeneren og sagde at der var mange mennesker nede i gården. »Vil de os noget eller er det klammeri?« spurgte Dahlstrøm. Nej, det var nogle der vilde tale med mig, en deputation kom, det var sangforeningen¹⁴⁾ som forleden dag kom for at indbyde mig til en skovtur på søndag, som jeg for afrejsens skyld ikke kunde tage imod, nu vilde de synge for mig. Ørsteds og Dahlstrøms bleve oppe, jeg gik ned i gården, man sang: I Danmark er jeg født. Jeg takkede dem, og anføreren, den unge købmand Kjær¹⁵⁾ talte, efter 3 gange hurra gik jeg op, og de sang endnu en sang, jeg var en del afficeret.

29. juli. Besøg af sangerne igår, Hr. Kjær og Hr. Kirkheiner¹⁶⁾. Hos Postmester Worre¹⁷⁾, hvor jeg læste et par eventyr, fik jeg af den ældste datter en bouquet. Der kom ikke noget i avisen om serenaden, hvorover Fru Dahlstrøm var vred.

Næste dag, 30. juli, sejler Andersen i pram over til Nørre Sundby, hvor Rottbøll modtager ham. På Børglum Kloster var han nu gæst til 10. august. Derpå kørte han til Hjørring, »en lille kringlet by med allé i hovedgaden«, hvor han blev feteret i to dage. Så videre til Frederikshavn. 17. august til Skagen. Fire dage derefter var han atter i Aalborg.

¹⁴⁾ Aalborg sangforening af 1843.

¹⁵⁾ Købmand L. K. Kier, sangforeningens formand 1860—64.

¹⁶⁾ A. C. E. Kirchheiner. 1851—69 fuldmægtig på udskrivningschefens kontor i Aalborg.

¹⁷⁾ Jacob Worre (1809—76), postmester i Aalborg (1857—76).

Nu fortæller han atter selv videre:

23. august var der middag hos Stiftamtmand Dahlstrøm på Aalborghus, hvor han atter boede: »Jeg læste efter bordet; kom i disput om religieuse genstande med Biskoppen, som begyndte. Sildig i seng Jeg hører at folk vil forlove mig med Frk. Bjerring.

Om denne disput med Biskop P. C. Kierkegaard fortæller H. C. Andersen i *Mit livs eventyr*:

Såsnart jeg på hjemvejen kom til Aalborg, måtte jeg fortælle om spøgeriet [på Børglum] og tale med den højærværdige herre, der havde set de hvide kannikeskikkelser. Jeg tillod mig at ytre, om synet af disse dog ikke muligvis kunde ligge i en fejl i øjnene, men han svarede alvorligt: »Det ligger måske i en fejl i Deres, at De ikke kan se sligt.«

24. august. Frøs inat Sendt et par gamle støvler og en sten fra Vesterhavet hjem til København Kørt efter bordet med Fru Dahlstrøm og set udsigten over byen, vi så endnu længe bag bankerne dampskibet, som gik til København. Her er et smukt skovanlæg; vi kom forbi Klubben, hvor der var festlighed. Hjemme klokken halv ni, kom Håndværker sangforeningen og bragte mig et »Farvel«; op i stuen kom og indbød mig Musiklærer Nathan, der havde skrevet og komponeret sangen, Major Bockenhäuser, der førte ordet, og Tømmermester Hvorup¹⁸⁾. De sang smukt, jeg stod nede i haven hos dem, bragte min tak, kom op og var bevæget. — Dahlstrøms broder, som er her og er forstmand på Grev Friis' gods, vilde indføre mig i Klubben, men jeg tog naturligvis ikke imod. Bispem har idag besøgt mig, ligeså Pastor Spur¹⁹⁾, Ingemanns

¹⁸⁾ Tømmermester Anders Nielsen Hvorup (1828—1903).

¹⁹⁾ Johan Henrik Spur (1815—68), søn af Niels Chr Spur og Ingemanns søster Bolette.

søstersøn, der er gift med Hostrups søster og præst på Øland i Limfjorden.

25. august Visitter. Var på udstilling. Cholera tager til i Århus. Kl. 7^{1/2} kørte jeg til posthuset, der var en mængde mennesker, jeg fik buquetter af Frøknerne Worre, Sødring, Knudsen og Fru Nathan. Biskoppen kom selv og sagde Levvel! Nathan udbragte et hurra, som en del af folkemængden istemte. Vognen går lige til Hadersleben og er kommet derfra, altså gennem Århus. Førstemmende. Dahlstrøm fortalte, at der var choleratilfælde i Hobro.«

Nu forlader H. C. Andersen altså Aalborg, fuld af glæde og stolthed over den hyldest, der er vist ham, og fuld af frygt for koleraen.

Han kører sydpå, overnatter i Randers. Søndag d. 28. august kørte han vestpå mod Hjermild, hvor han foreløbig skulde besøge sin unge ven, pastor Hans Jørgen Swane²⁰).

28. august. »Det blev regn, egnen meget smuk. I en kro, en mil herfra²¹) fortalte værten mig, at hos ham havde Carit Etlar²²) logeret, men han holdt mest af gå tilfods. Kørte nu ned af vilde smukke hedebanker, og klokken to var jeg i Hjermind præstegård.«

Gang på gang havde Andersen søgt at finde udtryk for sin glæde over Jylland. Nu nærmede rejsen sig sin

²⁰) Hans Jørgen Swane (1827—1903), præst i Hjermild, 1877—1901 biskop i Viborg.

²¹) Skjern kro, en mil fra Hjermind.

²²) Carl Brosbøll (»Carit Etlar«) 1816—1900. Regnedes af mange for Blichers efterfølger som jysk fortæller. I »Herremænd«, som han udgav ved denne tid (1855), har de fem (af seks) fortællinger jysk emne.

afslutning. Han mindedes sit besøg nu sidst i Aalborg. Her havde han — vist da Håndværkersangforeningen om aftenen for fire dage siden bragte ham en serenade — til organist de Meza udtalt, at han følte savnet af en hyldestsang til Jylland. Sangforeningens medlemmer havde opfordret ham til at skrive den sang, og han havde lovet, at han vilde prøve på det²³).

Og hele rejsen! Hvor venligt var han ikke blevet modtaget overalt og hvilke skønhedsindtryk havde han ikke fået! »Det var som en drøm, en dejlig drøm, som jeg takkede Vorherre for.« Når han tænkte tilbage på hele rejsen, var der »overalt milde øjne, varme hjerter og dejligt solskin i den vekslede jydsk natur«. (Mit livs eventyr.)

Og så skete det:

»Her på vejen mellem Randers og Viborg, medens jeg kørte, sprang sangen »Jylland« frem.«

Jylland mellem tvende have
som en runestav er lagt,
runerne er kæmpegrave
inde midt i skovens pragt
og på heden alvorstor,
her hvor ørknens luftsyn boer.

Han begynder med det smukke billede Jylland som en runestav, og runerne er altså kæmpegrave. Men de forsvinder så næsten i naturen: skoven og heden, hvor det er som blikket drages bort, langt bort. Og nu er vi kun i nutiden.

²³) »Aalborg sangforening af 1843« (1943) ved P. E. Rützebeck og Svend Odder s. 12. Organist de Meza var i 1859 knyttet til Håndværkersangforeningen. Dennes arkiv er undersøgt, men indeholder ingen oplysninger.

Jylland du er hovedlandet,
 højland med skov-ensomhed,
 vildt i vest med klittag, sandet
 løfter sig i bjerges sted;
 Østersø og Nordhavs vand
 favnes over Skagens sand.

Det var alt, hvad han havde set: Silkeborg og Frederikshavn med skovene, Nørre Vosborg, Børglum og Skagen med de to have.

Jylland, du er hovedlandet, fastslår han, fynboen, der levede i København; hvor mange var der ikke mellem de toneangivende, der mente, at København var Danmark! Hvad kendte for eksempel Heiberg og Hertz til landet uden for hovedstaden og dens omegn!

Heden, ja man tror det neppe,
 men kom selv, bese den lidt:
 lyngen er et blomster-tæppe,
 blomster mylre milevidt.
 Skynd dig, kom! om føje år,
 heden som en kornmark står.

Skov, hav og *hede*, det er Jylland. Men heden er ikke det øde og golde, heden er et blomstertæppe, lyngen blomstrede jo netop og havde glædet hans øje.

Fortiden havde han hurtigt forladt, hidtil havde han dvælet i nutiden. Nu går han over til fremtiden, der tegner sig så rig: snart er heden kornmark. Det, som Dalgas få år derefter skulde sætte sig som mål, så Andersen nu i et fremtids-syn:

Mellem rige bøndergårde
 snart dampdragen flyve vil;
 hvor nu *Loke* sine hjerde
 drive, skove voxer til.
 Britten flyver over hav,
 gæster her Prins Hamlets grav.

Digteren ser videre ud i fremtiden: landet med de vide udsigter dækket af skove, jernbanen forbinder egn

med egn og bringer velstand. Forbindelse skabes med England; havde han selv ikke lige truffet én, Mr. Marryat, der, som han selv lidt senere, havde været ved Ramme dige, og *der* var Prins Hamlets grav.

Til sidst samler Andersen, hvad han har sagt:

Jylland mellem tvende have
 som en runestav er lagt;
 fortid mæle dine grave,
 fremtid folder ud din magt.
 Havet af sit fulde bryst
 synger højt om Jyllands kyst.

For nogle år siden, i 1850, havde Andersen skrevet sin kendte fædrelandssang I Danmark er jeg født. Den var rettet til og *kun* rettet til I grønne øer, mit hjertes hjem hernede. I den kunde Jylland ikke få plads. Du danske friske strand, det er kysten ved det skønne Øresund. Æblegård og humlehave, det er Fyen. Her er alt fredeligt og frodigt:

Hvor reder sommeren vel blomstersengen
 mer rigt end her ned til den åbne strand?
 Hvor står fuldmånen over kløverengen
 så dejlig som i bøgens fædreland?

Nu havde den samme digter skabt *sangen om Jylland*. Grundlaget var indtryk fra Midt- og Nordjylland, skoven, heden, havet, det alvorsfulde og storslåede. Og så varme er ordene, at man forstår, han har lært at elske den jyske natur ligeså højt som æblegården og humlehaven.

Dagen efter sendte han digtet til Etatsråd Tang, på Nørre Vosborg, »som først og varmest modtog mig herovre«²⁴). Men med digtet mente han ikke, han var

²⁴) Digtet blev første gang trykt (med P. Heises melodi) i Illustreret Tidende nr. 25. 18. marts 1860.

færdig med Jylland: »Gid jeg ret måtte kunne synges igen smukt og godt om Jylland, vise med hvilke åbne øjne jeg har set på dette ejendommelige land.«

2. september kørte Andersen fra Hjermand til Viborg, hvor han var fire dage. De næste dage i Silkeborg. 10. september videre sydpå til Vejle (i lukket vogn, kolera-frygt!).

13. september var han hjemme. Rejsen var endt.

16. september skrev Ingemann, som Andersen lige havde besøgt på vejen i Sorø, til sin fætter Lars Swane: Andersen er ganske opfyldt af Jyllands herlighed og vil nu måske kunne give os et billede deraf set fra en anden side og med et andet slags øjne end Blichers, som derfor blive lige fortræffelige.

Det varede da heller ikke mange måneder, inden de to historier fra Vendsyssel og vestkysten: *En historie fra klitterne* og *Bispen på Børglum og hans frænde* forelå fra hans hånd.

Andersen var københavneren, der er født på Fyn. Som valgsprog kunde han — som de hanseatiske købmænd — sætte: *Dein Feld ist die Welt* — og Jylland var for ham kun en lille del af hans verden. Medens han var der, var han opfyldt af varm og intensiv interesse, og straks efter rejsen fik han altså omsat nogle af sine indtryk i de to historier. Men dermed var Jylland også næsten gledet ud af hans horisont.

For Blicher og senere for Aakjær og Skjoldborg var og blev Jylland hjemmet og verden.

Men *sangen om Jylland*, som han fik idéen til deroppe på Slottet i Aalborg, og som skabtes på landevejen dernede sydpå mellem Randers og Viborg, lever stadig; hans *Jyllands pris*.

SKOVENE I ALS SOGN

AF CARL RAASCHOU

Som et stadigt synligt minde om Danmark som gammelt skovland hørte ikke sjældent ind under gammelt byfællesskab et ret betydeligt skovtilliggende. For det meste er saadanne skovbevoksninger, efter at være blevet rent ud forhugget, tid efter anden blevet ryddet og har givet plads for dyrket agerjord. Naar saaledes nu Himmerlandskysten synes saa fattig paa skov, har der vistnok været ikke saa helt lidt af saadan førhen, før byfællesskabet hørte op. En af de nuværende gaarde i Haslevgaarde har stadig nogle tdr. land med gammel skov, og enkelte rester af gamle træer paa den nordligste del af »Ravnbjerg« i Als sogn er aabenbart rester af rigtig skov. Flere steder her omkring har man navnet »krat« som bevis paa tidligere trævækst de paa-gældende steder. Egentlig skovtilliggende under byfællesskabet har ejerlavene i Als, Budum og Helber-(elver)skov haft, og sidstnævnte har det stadigvæk.

Af de tre nævnte ejerlav i Als sogn har den lille landsby Budum med sine kun seks gaarde tidligst gjort kaal paa sin skov. Efter gamle beretninger har de Budum gaardmænd under Svenskekrigen haft vrøvl med skovhyrden, der boede i »Brohuset« ved sognekullet. Skovtilliggendet maa derfor dengang have været nogenlunde intakt. Men saa tidligt som 1694 har kirkebogen oplysning om, at der er gaardbrug under navnet

»Brohuset«, der senere blev til den nuværende Als Brogaard. Skovtilliggendet under det større byfællesskab i Als har senest været »Bønderskov« . Her bar i ældre tid den nuværende »Bønderskovgaard« navnet »Skovhuset«, og hermed er det givet, at ogsaa her er der tale om bolig for fælles skovhyrde. Dette fælles skovtilliggende for Als by blev imidlertid aldrig udstykket i lighed med byens øvrige overdrev. Man vil fra udstykningens dage vide, at da den københavnske landmaaler kom til udskiftningen af skoven, foreslog skovhyrden ham at tage tilbage til København og faa hele skoven lagt til »Skovhuset«, som hyrden ejede, og saa ville denne sælge det hele bagefter til landmaaleren. Dette skulle være sket, bare ville skovhyrden ikke sælge, saasnart han var blevet lovformelig ejer af skoven, og tid efter anden ryddedes saa meget af skov herude, at Als sogns næststørste gaard, Bønderskovgaard, opstod. Men et aabenbart skovryddet overdrev ind under Als ejerlav, Møgelholt, hvor nu den smukke husmandskoloni findes, blev paa behørig maade udstykket i parceller paa ni tdr. land til hver af gaardene i byen.

I reb af samme størrelse bliver omkring samme tid tilliggendet af skov under Helberskov ejerlav udstykket til samtlige femogtyve gaarde i byen. Skoven her støder op imod de store skovarealer under nabosognets to herregaarde Havnø og Visborggaard kun adskilt af sogneskallet »Brødens Grøft«, som samme sogneskel ligger endnu den dag idag. Egentlig var det disse herregardsskove, som strakte sig helt ind i Als sogn ogsaa for Budums vedkommende. For henved en menneskealder siden havde de Budum-gaardes tilliggende af kær ret godt med rester af gammel skovvækst, som imidlertid nu er helt forsvunden. Men skovene ind under den særprægede gamle bondelandsby Helberskov staar

endnu, og just i den allersidste tid har Nationalmuseets etnologer haft søgelyset kastet paa disse skovrester, hvor smaaskovbrug har været drevet lige siden udstykningens dage og stadigvæk drives.

Det ejendommelige ved dette smaaskovbrug herude i det allersydøstligste Himmerland var, at skovtilliggen- det næsten spillede større rolle som græsmarkbrug end som skov betragtet. Hele skovbevoksningen her udgør vel henimod et par hundrede tdr. land. De lange skovreb er paa 3-400 favne med den østlige ende, den saakaldte »skovhale«, uden træer. Det samlede skovareal var førhen indhegnet af dybe, vandfyldte grøfter i forbindelse med nævnte »Brødens Grøft«. Saasnart skoven udnyttedes til græsning, var der altid tale om løsdrift og om fællesdrift. De udstykkede skovreb var ikke indhegnet. Men gjaldt det høbjærgningen herude, holdt hvergaard sig til sit område. Efter slet kunne igen den løse fællesdrift begynde.

Den første fælles løsdrift gjaldt faarhøvderne i landsbyen og begyndte saa tidligt foraar, at det igrun- den gjaldt senvinteren. De første lam blev født ude i skoven, og der kunne et aar imellem nok sætte ind med eftervinter med snefog. Saadant vejr paa denne tid kaldtes for »lammeknog« efter de nyfødte lam, som sjældent overlevede en saadan omgang. Saasnart en- gene omkring skoven begyndte at grønnes, før skov- bunden gjorde det, fristede denne nye grøde faarene til at forlade skoven, og hele faarebestanden blev da drevet hjem til landsbyen og her taget ind i en af laderne, hvor saa faarene deltes til de respektive ejere efter øremærkerne at dømme; de nyfødte lam fulgte med de faar, de søgte til som moderfaar. Herefter var alle faarene hjemfaldne til sommertidens tøjring ude i de store enge.

Græsvæksten ude i skoven lod man nu i fred, indtil høstet kunne begynde langt hen paa sommeren. Alt græs blev slaaet med le ogsaa inde mellem træerne, iøvrigt græs af daarlig kvalitet, langt og saftløst og fyldt med visne blade. Paa visse ryddede aabninger i skoven var høbjærgningen vel saa god, og her og saa ud paa »skovhalerne« blev det slagne græs inde fra mellem træerne baaret eller kørt ud til vejring og stakning. Det hø, man bjærgede i skoven, var ikke meget værd, men det blev da ogsaa kun brugt til vinterfoder for faarene. Efter høstet i skoven kom saa løsdriften igen, men nu gjaldt det gaardenes øg. Øgene blev redet i skoven efter endt arbejdsdag og hentet tilbage næste morgen til arbejdet paany. Goldkøerne kunne der ogsaa blive tale om at græsse herude. Her skal der have raadet den skik indtil for et hundrede aar tilbage, at de vandfyldte grøfter omkring skoven hver dag skulle synes, om ikke et eller andet af kreaturerne skulle være gaaet i bløde. Dette hverv tilfaldt hjorddrenge om morgenen, og for at kontrollere, at han gjorde sin pligt, havde manden eller karlen, som aftenen forud havde redet øgene til skovs, stukket en kæp el. lign. fast i hvert hjørne af skoven. Disse mærkepæle skulle saa hjorddrenge paa sin runde næste morgen rykke op og lægge ned som et synligt bevis paa, at turen rundt langs alle grøfterne var blevet gjort.

Selve skovbruget herude var meget enkelt. Det havde kun det ene formaal at forsyne bondehjemmene inde i landsbyen med brændsel aaret rundt, samt med nødvendigt gavntræ til gaardenes forskellige arbejdsredskaber. Træbestanden i skoven var de almindelige træsorter af ask, el, birk og eg med hassel i underskoven. Den vildt voksende humle herude spillede en afgørende rolle for hjemebrygningen af øl. Den blev plukket efter

høst af kvinderne i gaarde med haandsrækning af en af karlene til at kravle op i træerne og rive humlerankerne ned. Børnene havde denne dag en dejlig udflugt, de nyttede tiden til nøddeplukning. Men selve skovhugsten var vinterarbejde for gaardens mandfolk.

I Als nordsogn havde de Fruerlund gaarde lidt skovtilliggende, som imidlertid ogsaa forlængst er ophugget. og ryddet. Den store Tofte skov allernordligst var greveligt gods ind under Lindenborg, og herfra kunne befolkningen ikke paaregne brændselsforsyning. Man havde de store moser til dette brug. Midtsogns klarede man sig med de store hedestrækningers lyngtørv (»klyner«) til hjælp til det i herregaardsskovene hjemkøbte brændsel. Men i Helberskov havde man altsaa det nødvendige brændsel selv i skoven vest paa. Skovbruget i sig selv var meget enkelt. Træfældningen begyndte man alleryderst ved sogneskallet, og meget træ skulle der jo ikke lægges ned til en gaards forbrug aaret igennem. Det kunne derfor tage en hel menneskealder, ja, mere at naa hele skovrebet igennem ved hugst. Nyplantning kendtes saa godt som ikke. Træstubbene blev staaende tilbage, de satte nye skud paa den gamle rod, og disse skud blev saa efter nogle faa aars forløb tyndet ud til saa mange, at disse kunne naa tykkelse nok til hugst, naar raden igen kom til det paagældende sted efter de mange aars forløb. Nyvækst gennem rodskud kunne der aldrig blive tale om, det sørgede høleen for under høslettet imellem træerne i skoven; den tog alt med sig.

Danmark har sidste efteraar kunnet fejre 150-aaret for den »fredskovordning«, som daværende geheimestatsminister greve C. D. F. Rewentlow fik gennemført til beskyttelse af landets skove, der efterhaanden var blevet offer for nedhugning i salgsojemed, og som

iøvrigt heller ikke blev forstmæssigt drevet. Det var især græsdriften og høsletten i selve skovene, som hindrede den for rationelt skovbrug nødvendige udsaaning og nyplantning, og som man nu gennem denne lovordning søgte at sætte en stopper for, netop hvad som gik for sig bl. a. i smaaskovene ude i det allersydstligste Himmerland. For landets skoves vedkommende skulle der dog gaa en hel menneskealder, før der for alvor kom gang i dansk privat skovbrug i h. t. fredskovordningen af 1805. Det ret interessante i denne forbindelse er imidlertid, at man trods denne nye lovgivning paa skovbrugets omraade alligevel langt ude i de fjerneste egne af landet, som her ved Himmerlandskysten kunne vedblive at skalte og valte med sine skove, som om der her intet var sket, hvad lovlighed angik. I mere end et hundrede aar saá man her ganske bort fra alt, hvad som hed fredskovordning, ja, vidste vel daarligt noget herom. Man drev i de Helberskov skove hugst paa gammel manér uden enhver sagkyndig udvisning af træer til fældning, havde høslet i selve skovene med efterfølgende græsdrift. Omkring aarhundredskiftet ophørte endda fællesdriften herude, og hver skovejer indhegnede sin parcel, til tider endda med opsætning af risgærder for faarenes skyld, og vi skal helt op til aarene efter første verdenskrig, inden fredskovloven af 1805 sker nogenlunde fyldest.

Men ikke nok med denne fortsatte gammeldags skovdrift i smaaskovene under Helberskov ejerlav, det gamle skovtilliggende ind under Als ejerlav, Bønderskoven, ryddes i samme tidsrum mere og mere og giver plads til sognets næststørste gaardbrug, og saa sent som i 1928 bygges og oprettes der en halv snes nye husmandsbrug paa skovryddet jord fra den tidligere Bønderskov. Det er ganske vist gammel erfaring, at virk-

ningsfuld gennemførelse af nye love kræver et vist aareaal, men at der hengaar betydeligt mere end samfulde hundrede aar, før gennemførelsen af fredskovordningen kan ske, har næppe nogen drømt om. Dette at finde et fjernt kystsohn frem som eksempel paa, hvorledes lands lov praktisk taget lades ude af betragtning i visse forhold, er derfor ikke en tilfældighed, det maa tjene til belæring om, at ogsaa samfundsorganismen har yderpunkter, til hvilke det tager uendelig lang tid for nytilførsler til organismen, som nye love jo er, at naa ud og gøre sig gældende. Netop derfor har et tilfælde som det her omtalte sin store almene interesse.

DET SÆRLIGE MIKKELSDAG-OFFER I ALS

AF CARL RAASCHOU

Kendt og indarbejdet fra gammel tid er som del af præste- og degnelønning de forskellige højtids-ofre i kirken. Her skal imidlertid præsten i Als have haft et særligt offer paa Sckt. Michaelsdag, et offer særlig beregnet paa folkelønnen i præstegaarden, fordi jule- eller Michaelsrenter ikke her har kunnet strække til. Det er den Als præst Jochum Irgens — præst i Als i sytten aar fra 1770—1787, da han døde kun 49 aar gammel — som har fortalt herom i sine kirkebogsnotater. Pastor Irgens mener her, at dette særlige Mikkelsdag-offer har været i brug i Als i halvandet hundrede aar før hans tid og har været indført af præsten Mads Christensen, kaldet »Gamle Hr. Mads«, meget rimeligt, da denne præst sad i embedet i Als i samfulde 51 aar til sin død 1604.

Gamle hr. Mads skulle en søndag paa prædikestolen have klaget saa stærkt over den elendige pengeofring, der blev ham til del, saa han ikke saá sig i stand til at afholde sine folkelønninger. Præsten har derfor afkrævet sine sognebørn et ekstraoffer lagt i kirken paa Sckt. Mikaelssdag, og ofret er blevet en aarlig tilbagevendende begivenhed. Pastor Irgens siger i sine kirkebogsnotater, at forklaringen er rimelig, da der ofres slet i Als. Han selv, Irgens, faar hver offerdag ti rigsdaler mindre i offer, end hans salige formand i embedet havde i 1744. Man véd saa ikke, om denne nævnte forgænger i embedet har været lidt rigeligere

betænkt med offer end andre præster i Als. Han var nemlig den saa ofte omtalte Christian Broch, der baade var magister og concistorialraad og vistnok i det hele taget en præst, der kunne adskilligt mere end sit fader-vor. Det skal saaledes have været samme Als præst, man maatte henvende sig til for paa Visborggaard at faa den stadigt spøgende »Mamselle« manet ned. Magister Christian Broch gjorde da ogsaa dette kunststykke, selv om medmenneskelig uforstand og nysgerighed nær havde spillet ham et puds, saa han ikke fik nedmaningen af den onde kvinde gennemført uden at maatte give hende en vis indrømmelse. Hun betingede sig lov til hver julenat at maatte flytte sig et hanefjed fra »det røde led«, hvor nedmaningen foregik i retning af selve slottet.

Men tilbage fra dette sidespring saa havde andre præster i Als ikke consistorialraadens offergaver til at bestride deres udgifter med og synes derfor at have taget dette særlige Mikkelsdags-offer til hjælp til folkelønningerne. I 1684, hele firs aar efter indstifteren af Mikkelsdags-ofret, Gamle hr. Mads' død, er ofret blevet approberet som en rettighed for præsten i Als, og approbationen igen stadfæstet i et reskript af 27. august 1774.

Paalideligheden af de gamle beretninger om dette særlige Mikkelsdags-offer styrkes af den kendsgerning, at de gamle præster synes at have ført stort hus, saa folkelønningerne da nok kunne blive et alvorligt økonomisk spørgsmaal for dem. I den Als præstegaard har folkeholdet ikke været lille førhen. Om dette folkehold oplyser bl. a. folketællingen af 1. juli 1787. Der er da paa denne dag i Als præstegaard af folk at være, efter at nævnte pastor Irgens kort forinden er afgaaet ved døden, nemlig 15. april samme aar, foruden enken og hjemmевærende børn kapellanen Peter Retz. (Efter-

følgeren i embedet, den senere saa kendte provst Thøger Haugaard, er kaldet til embedet allerede 18. maj, men altsaa ikke endnu tiltraadt den 1. juli). Herefter følger saa den egentlige husstand, som bestaar af en avlskarl, en arbejdskarl og en kusk alle hørende til avlsbruget, omend kusken ogsaa kører for præstefamilien, samt tillige en hjorddreng. Hos præsten selv har man foruden fru, nu enke Kathrine Elisabeth Irgens, en stuepige, en bryggerspige, en saakaldt »tredjepige«, samt en jomfru. Udover præstens egen familie havde præstegaarden altsaa en husstand paa ialt mindst en halv snes personer. Saa stor en husstand holdes sikkert ikke, uden at der maa være nok at beskæftige de mange folk med baade ude og inde. Dette vil atter sige, at der iøvrigt har været ført stort hus i en landsbypræstegaard i hine dage.

Præstens egen familie har ogsaa talt godt med. Præstegardene i Danmark har fra gammel tid været børnerige. Her i Als ses det, at en præst som Mads Mortensen Hvass er gift to gange, og med første hustru har 2 sønner og 4 døtre. En langt senere præst, Immanuel Jermiin, har i sit ægteskab 2 sønner og 5 døtre. Efterfølgeren Poul Godtfred Wanning er gift hele 3 gange og har med første og tredje hustru ialt 4 sønner og 4 døtre. Næste præst Niels Julius Bech har 2 sønner og 5 døtre, medens efterfølgeren pastor Herman Nicolaj Løchte har 3 sønner og 3 døtre. Endelig har sidste præst i Als i det nittende aarhundrede og ind i det tyvende 4 sønner og 4 døtre. En saadan præstefamilie lagt til et folkehold som det, folketællingen af 1. juli 1787 opgiver, fortæller mere end ord, hvor haardt en præst i gamle dage kunne være spændt for pengemæssigt, og hvor vel paa sin plads derfor et ekstra aarligt offer som Mikkelsdags-ofret i Als kunne være.

TOLDINSPECTEUR, ETATSRAAD
MORTEN NIELSEN STRANDGAARDS
SELV BIOGRAFI

Morten Strandgaard, fød i Ringkjøbing den 5. Juni 1767 af borgerlige, men bondefødte Forældre. Faderen Niels Nielsen Strandgaard var født paa Holmsland, en Øe beliggende $\frac{1}{4}$ Miil vestenfor Ringkjøbing, i Gaarden Strandgaard i Gammelsohn. Moderen Mette Nielsdatter var fød i Sognet Vellinge 1 Miil østenfor Ringkjøbing. Faderens Næringsvej bestod i Jordbrug, Brændevinsbrænderi, Fiskeri og Baadfragter. I Aaret 1779 den 11. Novbr. fristede mine Forældre den sørgelige Skjæbne at miste en ældre Broder af mig, en Søn i sit 22. Aar, ved et ulykkeligt Fald overbord af en Baad, som var bestuvet med Gods, og druknede paa Fjorden omtrent 4 Miil fra Byen. Paa Touren, paa hvilken denne sørgelige Begivenhed fandt Sted, var jeg, 12 Aar gammel, alene ombord med min Broder; jeg, som en Dreng i den nævnte Alder, var ikke i Stand til at redde min Broder, og vilde ogsaa være lige saa umuligt for en voxen Mand, da Baaden var under Sejls fordevind med spilede Sejl. Ukendt med Farvandet og betagen af Skræk og Sorg sejlede jeg Baaden om for en Timestid og kom da paa Grund. Noget efter kom en anden Baad bag efter, hvori 2 Mand, som, ligesom jeg, tog en fejl Kours, da de uagtsom havde holdt efter mig; ved Nærmelsen fandt de mig i Baadens Vanter, vinkende og skrigende efter dem til Hjælp. Jeg blev ved

disse Folk reddet og kom hjem om Natten til mine Forældre med Underretning om denne for dem og for mig højst sørgelige Begivenhed. Dagen efter indtraf et stormfuldt Vejr, der rimeligvis vilde have givet et andet Udfald for mig, naar ikke den omtalte Baad tilfældigvis var kommet bagefter til min Redning. Uagtet denne sørgelige Begivenhed kunde jeg dog siden efter ikke unddrage mig fra min Lyst til Sejlads, og til denne steg Lysten højt, naar det var Blæst og lidt Storm. Min Sikkerhed i at styre en Baad, endog af de store, gav mig Mod. En Gang jeg var ude paa Fjorden med en saadan i stormende Vejr med en voxen Mand, som overdrog mig Roret, blev min Fader hjemme af en Mand gjort opmærksom paa Faren, jeg var i; da jeg triumferende landede, stod min Fader ved Fjorden med alvorlige og rolige Blik. Nu jeg skriver dette (1852) staar denne Begivenhed mig i fuldkommen Erindring. Det, der saaledes virkede paa mig i den unge Alder, og som med Vedbliven mulig kunde give et sørgeligt Udfald, blev, som jeg tror, Grunden til min Faders Beslutning paa Lykke og Fromme at sende mig til Kjøbenhavn for der at blive anbragt ved Noget hvadsomhelst kunde ske. Mine Forældres smaa Formueomstændigheder gav dem ikke Anledning til at anvende mere paa mig og mine 7 levende Søskendes Undervisning og Opdragelse, end højstnødvendigt var for at lære kjende Gud og Pligten til Gud og Menneskene; og kom jeg saaledes, kun med faa Kundskaber udrustet, i Aaret 1785 den 15. September til Kjøbenhavn med Adresse til en ældre Halvbroder, som var Glasserer ved Porce-lænsfabriquen sammesteds, som skulde sørge for at faa mig anbragt til EtellerAndet. Han lod indrykke i Avisen, at et ungt Menneske fra Jylland ønskede sig anbragt ved Handelen eller hvad Andet som kunne træffe.

En Thehandler ved Navn Klein (Katholik) boende Adelgaden lige for Helsingørgaden, lod mig kalde, og vi blev enige om at skulde paa en 8 Dagestid Prøve, hvorvidt vi kunde være tjente med hinanden; men da jeg imidlertid var kommet til Kundskab om, at Manden

Morten Nielsen
Strandgaard.

kun var privilegeret Handlende, og at ingen Fremgang for mig i denne Stilling kunde være i Udsigt, saa erklærede jeg efter de 8 Dages Forløb, at jeg havde tabt Lysten til den Vej, jeg havde betraadt. Hvorpaa min Broder foreslog en anden Vej for mig: En ugift Mand ved Navn Willumsen, som, da jeg endnu var Lille, havde været Consumptionsforvalter i Ringkjøbing og der mine Forældres Naboe, men var nu Consumptions-skriver ved Amagerports Consumptionscontoir i Kjøbenhavn; til ham blev jeg anbefalet, og da han hørte,

at jeg var den lille, livlige Dreng, som legede Skjul for ham i min Faders Bislag, naar jeg saa ham i sin Dør, da han var i Ringkjøbing, var han strax villig til at antage mig som Skriver, da han nu som noget til Aarene og svagelig kunde behøve Hjælp ved sine Forretninger, som han hidtil ikke havde haft, formedelst sine yderst ringe Indkomster. Vilkaarene for min Antagelse vare, at foruden Kost og Logi skulde han give mig de fornødne Klæder i de første 3 Aar og efter den Tid en aarlig Løn af 24 Rbd. Jeg tiltraadte denne min Tjeneste den 1. Novbr. 1785, og blev dette saaledes det første Skridt paa den Bane, paa hvilken jeg vandrede i 65 Aar og 5 Maaneder. Jeg led Ondt i den Tjeneste; jeg maatte ligge paa et Tagkammer mod Øst, hvor ingen Beklædning var under Tagværket, og Kammerets Indelukke bestod kun af Brædder. Frost og Kulde holdt jeg ud i en Række af omtrent 6 Aar. 1791 den 31. Maj afgik ved Døden bemeldte min Principal. Jeg forblev paa Stedet en Maanedstid for at aflægge Regnskab for den fuldtforløbne Maaned og til Auction var afholdt over den Afdødes Efterladenskaber. Samme Aar den 1. Juli antog jeg Tjeneste hos Krigsraad Consumptions-skriver Aarestrup ved Nørreports Consumptionscontoir som Fuldmægtig med en aarlig Løn af 60 Rbd., Kost og Logi. I Aaret 1792 forlovede jeg mig med Jfr. Benedicte Kirstine Jæger, Datter af da afdøde Organist Jæger i Faaborg. 1793 den 21. Januar afgik ved Døden ogsaa bemeldte min Principal efter nogentids smertelig Sygdom. Jeg tilmeldte straks Dødsfaldet for Consumptionen, som lige saa strax samme Dag meddelte mig Constitution at bestride Embedet i Vacancen. Fra den Tid, hans Sygdom begyndte, og til hans Eftermand modtog Tjenesten, over $\frac{1}{2}$ Aar, besørgede jeg nu uden nogen Hjælp Embedets Forretninger og var i den Tid

ikke ude af Huset, men maatte med Møje og Besvær og Natteuro, som dette Embede medførte, udholde Arbejdet, hvilket dog gled med Lethed og Tilfredshed med Hensyn til den Tillid, som var mig vist ved den meddelte Constitution. Aarestrups beskikkede Eftermand H. C. Møhl (senere Havnecontrollør og Kammerraad), tiltraadte Embedet den 1. Mai samme Aar, og forblev jeg hos ham i samme Stilling som Fuldmægtig indtil 1797 den 20. Sept., da jeg allernaadigst blev beskikket til Toldbetjent i Kjøbenhavn og tiltraadte denne min Tjeneste den 8. Octobr. dernæst. Samme Maaned holdt jeg Bryllup med min Forlovede og kom til at bo i St. Gjertrudsstræde, og som man siger satte mine Been under eget Bord. Forinden min Ansættelse i denne Stilling som Toldbetjent modtog jeg Løfte af Etatsraad Hausten, daværende Deputeret i Generaltoldkammer Collegium, hvis Yndest jeg havde, at jeg inden et Aars Forløb, højst halvandet, skulde opnaa videre Befordring; men denne gamle grundærlige Mand blev det ikke givet at opfylde Løftet, han blev syg og borttrykket ved Døden inden et Aars Forløb. Imidlertid kom jeg under Beskyttelse af en ligesaa erkendt retsindig Mand, Etatsraad Tønder Lund, som ogsaa var Deputeret i samme Collegium, men ogsaa ham tabte jeg. Han blev beordret til Norge som Medlem af en der oprettet Regerings Commission i Krigsperioden 1801—2, men han kom ikke dertil, Skibet, hvormed han gik fra Kjøbenhavn, blev borte, og Ingen hørte nogensinde siden, hvor det blev af; som en Mærkelighed var selv samme Tilfælde indtruffen med et andet Skib forud, som ligeledes skulde bringe et Medlem af Commissionen (Kaas) til Norge. En tredje Deputeret i Collegiet (Staud) lod det nu til ville tage sig af mig, men det viste sig ikke i Gjerning, jeg maatte derfor, under uafbrudte

Næringsssorger, staa som Toldbetjent i 16 Aar istedet for 1½ Aar! Vel var jeg i de sidste 6 Aar af de 16 Aar stadigt constitueret i forskjellige Stillinger af mit Fag, men det forbedrede ikke tilstrækkeligt mine Kaar.

1801 den 14. Decbr. blev jeg constitueret som Portcontrolleur indtil 31. Januar 1802. 1803 fra 16. til 29. Januar ligesaa som Portcontrolleur. 1804 fra 3. April til 23. Mai og fra 27. Mai til 12. Juni ligesaa som Portcontrolleur, endvidere 1805 fra 1. til 14. Sept. og fra 28. Octbr. til 31. Decbr. og 1806 fra 1. Januar til 28. Februar som Portcontrolleur. 1806 den 1. April constitueret under Navn af Havne-Assistent med Function ved Siden af Havnecontrolleurer at deltage i disses Overopsynsforretninger i Havnen. Denne Stilling vedvarede i 3 Aar til Udgangen af 1809; i Forbedringslønning nød jeg 50 Rbd. aarlig i de 3 Aar. 1810 fra 1. Januar til 15. Sept. constitueret Portcontrolleur. Fra 16. Decbr. 1810 til 16. April 1811 constitueret Consumptionsskriver ved Amagerports Consumptionscoutoir. 1811 fra 22. April til 2. Juni constitueret Kasserer i Maleværkscontoiret. Fra 3. Juni 1811 til 17. Novbr. 1812 constitueret Portcontrolleur. 1812 den 18. Novbr. constitueret Havnecontrolleur. 1813 den 16. Februar allernaadigst beskikket til Havnecontrolleurembedet; og med dette opnaaede jeg mit Ønske og mine Kaar forbedrede; og takket være derfor Landets daværende gode Konge Frederik den 6te. I den Tid, jeg stod som Toldbetjent i Kjøbenhavn, ansøgte jeg ved adskillige Lejligheder saavel nogle af de, hvori jeg var constitueret, som andre Smaaembeder, men altid forgæves; jeg kom som oftest i Collision med det til den store Muserede hørende Afkom og undertiden med Andre. Saaledes ansøgte jeg engang Strandcontrolleurtjenesten i Hald — som var underordnet Toldinspektøren i Aal-

borg (er nu en Controlleurpost) — en anden Gang Overbetjenttjenesten i Aalborg, og jeg maatte finde mig i, at en yngre Toldbetjent i Kjøbenhavn (forhen Underofficer) blev mig foretrukken til førstnævnte Tjeneste, og en fordrukken og uduelig Toldbetjent, ligesaa af Kjøbenhavn, til sidstnævnte Tjeneste (et Særsyn for alle). Men disse Begge maatte jo have stærkere Patroner end jeg. Deres Koner havde paataget sig at opklække og pleje Stormænds udenomgjorte Børn, og det maatte jo deraf blive en Selvfølge, at Konernes Mænd maatte være de kompetenteste til disse Embeder; dette berøres kun som Curiosa, der hændte mig. At jeg ved de anførte Lejligheder maatte staa tilbage for langt mindre Competente, tilskriver jeg ikke de Collegium, hvorunder jeg stod, men nogle formaaende Bajonetherrer. Imidlertid, da jeg ikke kunde opnaa en underordnet Tjeneste ved Aalborg Toldsted, som ansøgt, saa tideltes mig dog senere en overordnet Tjeneste samme steds, som ikke ansøgt. Hvorfor jeg erkjender min gode Kong Frederik den 6tes Naade og Præsident i Generaltoldkammeret, Geheimeraad Sehesteds, Yndest og Bevaagenhed for mig.

1814 den 22. Juni afgik ved Døden min kjære Hustru i sit 50de Aars Alder. I vort Ægteskab skjænkede Forsynet os 5 Sønner, hvoraf kun 2 levede ved hendes Bortgang. 1815 den 14. Octbr. giftede jeg mig anden Gang med Jfr. Andrea Henriette Kindler, Datter af afdøde Byefoged Kindler i Nykøbing i Sjælland. 1820 den 28. Februar afgik ved Døden min elskede kjære Søn Niels Julius, Student, 21 Aar gammel, det var mig en haard Sorg, han var den ældste af de fornævnte 2de Sønner. Hans gode Character og udmærkede Evner, som han besad, gav mig nærende Haab om megen Glæde af ham, naar ikke Døden havde berøvet mig

ham i hans unge blomstrende Alder. 1821 den 3. Febr. modtog jeg Constitution som Overcontrolleur for Sjælland, Fyen, Lolland, Falster, Møen og Langeland samt alle omkringliggende Øer, til en Prøve paa 3 Aar. Vel medførte denne Function adskillige Besværligheder og Bryderier, men den gav mig ogsaa mangan Fornøjelse; jeg kom til at se mange smukke Egne i Landet og samtlige Kjøbsteder paa de nævnte Øer. 1821 den 1te Marts udnævnt til virkelig Kammerraad. 1823 den 6te Septbr. beordret af Collegiet at overtage Told- og Consumptionsinspekteurembedet i Helsingør, da den daværende Inspecteur Lavætzs Sygdomstilfælde havde sat ham ud af Virksomhed. Denne Stilling ophørte med Ugangen af Octobr. samme Aar; og fungerede derfor igen som Overcontrolleur, da jeg forjæves havde ansøgt om Ansættelse som Inspecteur i Helsingør. Da Collegiet havde besluttet, at Overcontrollden paa Øerne fremdeles skulde vedblive, var jeg beredt paa til næste Aar at fortsætte min Function i denne Retning. En Dag i Februar 1824 gik jeg ud i Forening med min Søn Lauritz for at anskaffe mig nogle Rejserequisitter; paa Vejen, ligesom jeg var traadt ud af mit Hjem, møder mig en Tjener, som tilsiger mig fra Geheimeraad Sehestedt at komme til ham inden Kl. 9, eller forinden han gik i Collegiet. Jeg forføjede mig øjeblikkelig hjem til ham, og Lauritz forblev imidlertid tilbage ved indgangen i Porten. Ved min Indtrædelse smilte Geheimeraadten til mig og med en inderlig glad Mine spurgte han mig: »Veed De, hvad Kongen har gjort ved Dem igaar?«; øjeblikkelig svarte jeg: »Nej, han har vist ikke gjort andet ved mig, end hvad der er godt!« Hvorpaa han siger til mig: »Kongen har igaar beskikket Dem til Toldinspekteur i Aalborg.« Jeg, som nok kan tænkes, blev overordentlig vel tilmode ved denne uventede

Efterretning og takkede ham for den Yndest og særdeles Bevaagenhed, som han havde skjænket mig, og hvorved jeg havde opnaaet et saa stort Gode. Han sagde mig derpaa, at der af Embedets Indkomster skulde afgives 800 Rbd. aarlig til Formanden, saalænge som han levede, men at de alligevel vare saa gode, at jeg nok kunde komme ud af det med det. Efter Formandens Død skulde 300 Rbd. komme tilbage til Embedet og de 500 Rbd. fordeles paa Underbetjentklassen. Efter saaledes at have talt lidt omkring, gjentog jeg min Taksigelse, anbefalede mig og forlod denne hjertensgode Mand. Ved Udgangen i Porten sagde jeg til Lauritz, hvad der var sket, og glade skyndte vi os hjem for at gøre min Kone delagtig i vor Glæde. 1824 den 10. Febr. blev jeg altsaa beskikket til Toldinspecteur i Aalborg uden at have ansøgt denne Tjeneste; jeg tiltraadte den ved min Ankomst dertil den 30te April.

1826 den 25. Mai udnævnt til Ridder af Dannebrog.

1827 den 14. Febr. udnævnt til virkelig Justitsraad.

Jeg modtog saaledes mange Beviser paa den gode Kong Frederik den 6tes Naade og Tilfredshed med min Embedsførelse.

1838 den 4de Octbr. afgik ved Døden min 2den Kone efter at hun i vort Ægteskab havde skjænket mig 3 Sønner og 3 Døtre, af hvilke kun levet 2 Sønner og 1 Datter, nu dette skrives 1852.

1847 den 20. Septbr. paa min Embedsjubilæumsdag af højsalige Kong Christian den 8de udnævnt til Etatsraad. 1851 den 1te April af Kong Frederik den 7de i Naade entlediget. Hertil blev Maalet! og det opnaaedes ikke enten ved Byrd, Penge eller Skjærter.

Ved min Entledigelse var min Alder 83 Aar og 10 Maaneder. I 65 Aar og 5 Maneder var min Virken ofret

Told og Consumptionsvæsenet, og af disse 65⁵/₁₂ Aar Embedsmand i 53¹/₂ Aar og ved Afgangen Senior i mit Fag.

Tjente under C. 7de 10¹/₂ Aar, F. 6te 31 Aar, C. 8de 9 Aar, F. 7de 3 Aar.

Aalborg, den 26. Januar 1852.

Strandgaard.

Den i Morten Strandgaards Optegnelser nævnte Søn, Lauritz, har tilføjet følgende:

Sine sidste Dage henlevede han i Ro i Kredsen af sine Børn og vedligeholdte til det sidste et godt Helbred, indtil Gud kaldte ham i den ualmindelige høje Alder af henved 95 Aar den 15. Februar 1862.

Begravelsen fandt Sted i Aalborg fra Budolphi Kirke den 21. s. M. til Assistens Kirkegaard i det samme Gravsted, hvor hans den 5. Marts 1860 afdøde Søn Cand. jur. Niels Julius Emil, Inspektør paa Lindenborg, var begravet.

Efterskrift.

Foran nævnte Lauritz Strandgaard, der blev Toldforvalter i Grenaa, overlod Manuskriptet til sin Faders Selvbiografi til sin Søn, Distriktslæge i Sundby paa Amager Niels Julius Strandgaard, der senere overgav det til sine Sønner, Overkirurg ved Aarhus Kommunehospital, Dr. med. Holger Strandgaard og Overlæge ved Boserup Sanatorium, Dr. med. Niels Julius Strandgaard.

Sidstnævnte, der var den længstlevende af de to Overlægebrødre, opholdt sig tilsidst efter sin Hustru Marie Strandgaard, født Svane's Død, hos sin Søn,

Overlæge, Dr. med. Erik Strandgaard, Skørping Sanatorium, i hvis Overlægebolig han døde den 5. December 1953.

Før sin Død traf den gamle Overlæge Aftale om, at Oldefaderens Selvbiografi, der med Rette maatte skønnes at fortjene Offentliggørelse, blev indsendt til Historisk Samfund for Aalborg Amt til Optagelse i Aarbogen.

DE NYESTE UNDERSØGELSER VED NØRLUND I HIMMERLAND

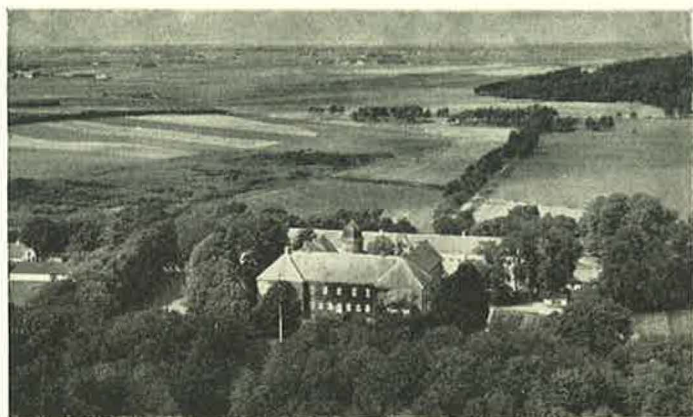
VED CHARLES CHRISTENSEN

Herregaarden »Nørlund« ved Rold Skov havde i gamle Dage et daarligt Ry paa sig som Tilholdssted for de Røvere, der overfaldt rejsende Folk paa Landevejen. Dronning Margrethe lod sine Mænd — med den berømte Kanon — det gamle Nørlund jævne med Jorden. Den ældre middelalderlige Gaard laa antagelig ikke helt paa samme Sted som den nuværende¹⁾, men nærmere Sønderup Aa, der løber noget Vest for den nuværende Gaard. Ved Lavningen op til Aaen skal der flere Steder være Samlinger af store Kampesten. Nu har Børnene fra københavnske Børnehjem, som har faaet overladt Gaardens vestre Fløj i Ferietiden, deres Tumbleplads paa den gamle Røverborgs Arealer.

I den senere Middelalder kom der en Gaard No. 2, men den blev i 1534 ødelagt af Skipper Klemen, saa der er noget at grave efter.

Det Nørlund No. 3, vi nu ser spejle sine røde Mure i Voldgravens stille Vand, hvor Svaner og Ænder ruger fredeligt mellem Sivene, er opført af Ludvig Munk i Aarene 1581—97, som det stod anført paa en nu

¹⁾ Vi prøvgravede midt paa nuværende Gaardsplads, men der var ikke Spor eller Rester fra ældre Bygninger.

Nørlund hovedgaard.

forsvunden Indskriftssten, der sad i det nedrevne Portparti.

En større Undersøgelse med Opmaaling af Hovedbygningen og de mange løse Sandsten er i de senere Aar bekostet af Ny Carlsbergfondet, og Nationalmuseet har skaffet Midler til Udgravninger for at finde Rester af forsvundne Bygningsdele, som f. Eks. Sandstengallerierne og Portpartiet fra Ludvig Munks skønne Herresæde. Den nuværende Bestyrelse for »Nørlund Stiftelse« saa med Rette, at man burde værne om Resterne og samle fra 4-5 forskellige Steder de gamle Sandstensfragmenter — ikke alle lige gode — vel en ca. 150 Stykker paa et tørt Sted under de bedste Betingelser for de Mænd eller Kvinder, som vil studere Renæssancetidens Efterladenskaber. Den lille Samling paa Nørlund er nu bevaret i et af Sydfløjens underste, hvælvede Rum²⁾, hvor Gulvet er

²⁾ Den, der skriver dette, har udarbejdet en Katalog over Stenene, og der er malet Numre paa disse.

uhyre store gamle Ølandsfliser, men vil man se de gamle Stenmesteres Værker, maa man helst have en Skrivelse med fra Nationalmuseet for at komme ind. Det har desværre vist sig, at de gamle Sandsten er søgt som Slibesten, og jeg har konstateret, at i Aarene inden Fragmentstykkerne kom under Laas, var en ret betydningsfuld Ornamentsten ikke mere at finde. Vallø i Sydsjælland har ogsaa samlet sine spredte Sandstensfragmenter i et øvre Taarnrum, og der er flere Herregaarde, saasom Visborggaard og Oreby paa Lolland, som jeg haaber vil følge de gode Eksempler³⁾. Paa Voergaard er der nu i Vinter fra den ombyggede Brodæmning fremkommet en betydelig Samling Sten fra den oprindelige Bros Rækværksmure, vel fra ca. 1590. Her er der mærkeligt nok Tale om Dekorationer af brændt Ler, men righoldige i Formerne; i Karakter slutter de sig helt og aldeles til Østfløjens berømmelige Sandstensformer. Den, der skriver dette, var fra Nationalmuseet paa Undersøgelsesrejse deroppe og fik fremgravet nogle tidligere ukendte Fundamentrester foran Porten, som i høj Grad burde klarlægges. Ved Hjælp af de fremdragne Brændtlersstykker kan man maaske fremstille en Rekonstruktion af det hidtil enestaaende Rækværk ved Dæmningen over til Herregaarden. Den murede Bro har haft store Buer over Voldgraven, og Rækværket er maaske løbet af mod en forsvunden Portbygning, der stod noget foran den nuværende Port i Østfløjen.

Da Nørlund ved 1916 kom under faste Forhold med afdøde Godsejer Hornemann som Eneejer, ønskede han at bøde paa Fortidens Vanrøgt, og der blev

³⁾ Paa Kronborg er i Vestfløjen opstillet løse Sandsten og Gibsafstøbninger. Beskrevet i »Kronborg«, Bogen af Charles Christensen.

foretaget store Istandsættelser, der særlig gjaldt de gamle Vinduessteder i de oprindelige røde Mure, som i Tidens Løb mange Steder var udbedrede med smaa gule Mursten. Trappetaarnet fra 1855 fik ligeledes en ydre Beklædning af store røde Munkesten. Af de tre sammenbyggede Fløje, som Herregaarden bestaar af, er uden Tvivl den søndre Fløj den ældste. Paa denne er der en Rundbuefrise mellem Stuen og 1. Sal, som Dronninglund ogsaa har haft. Nørlunds Sydfløj har ogsaa i Modsætning til de to Sidefløje flere Steder, f. Eks. om Vinduerne og i Buefriser, Mursten med afskaarne Hjørner, der er en ældre Bygningsform. At man oprindeligt ved Sydfløjens Opførelse havde tænkt sig at rejse de to Sidebygninger, viser forskellige Ting, saasom de gennemgaaende Sokkelsten af Granitkvadere udvendig i en 5—6 Stenskieters Højde, der oprindeligt rejste sig direkte op af Voldgraven. Forskellige Fund i Haven viser, at der har været endnu en ydre Voldgrav, antagelig med en Jordvold mellem de to Grave.

Mellem de to Sidefløje paa Nørlund var der ved disse Bygningers Nordgavle i ældre Tid en høj, svær Forbindelsesmur, hvis Spor endnu kan ses. Denne Mantelmur havde et stort Porttaarn eller Portbygning paa Midten, som man dog ikke har Billeder eller Spor af, og man var inden vore Udgravninger ikke klar over, om det laa ind paa Gaardspladsen eller fremefter som Porttaarnet fra 1618 ved S-Broen paa Frederiksborg. Dette springer noget frem foran Forbindelsesmuren ved Springvandspladsen. Ved Udgravningerne i 1952 paa Nørlund viste det sig, at Taarnporten havde gaaet helt frem foran Muren og været en Ubetydelighed smallere end den nuværende murede Bro over Graven. i Hjørnet mellem Taarnets Vestmur og Forbindelsesmuren til Vestfløjen fremkom — op til Taarnet — et

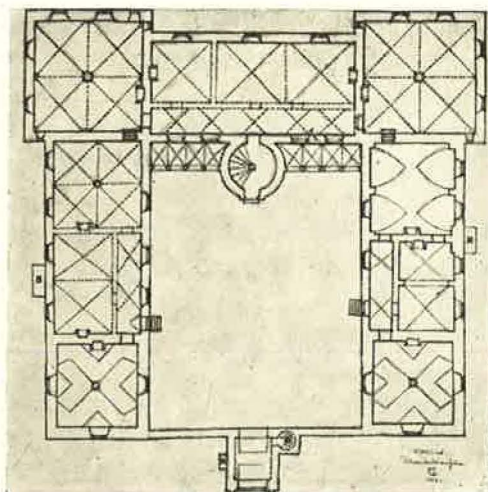
mindre, firkantet Fundament, der havde meget store Granitkvadere oven paa nedrammede Pæle. Over det omtalte Fundament har der efter al Sandsynlighed staaet en muret Vindeltrappe, som har ført op til Rum over Porten og maaske ned til nogle overhængede Smaarum under Porten, der blev paavist i 1952. Her nede — vel delvis under Jorden — var uden Tvivl Fangeceller af Lighed med de seks skumle Rum under Portrummet i Taarnet ved S-Broen paa Frederiksborg. Til disse Rum er der øvre Trælemme i Hvælvingerne, og der er Luft- eller Lyttekanaler i Murene. Rummene er opmaalt, og Tegningerne er trykt i Værket »Frederiksborg« I. 1918.

Paa Nørlund naaede vi ikke helt ned til Gulvene i de underjordiske Rum under Porten, da der hele Tiden maatte være en Adgang over nuværende Brodæmning for Slottets store og smaa Beboere, navnlig de sidste. Saa vi fik ikke oplyst, om der er — eller havde været — Jernringe i Murene, som vi traf paa Sønderborg Slot i det gamle Fangetaarn. Paa Voergard er en »Siddelplads« til en Fange. Den faste Bund, som Nørlund delvis er bygget paa, falder stærkt mod Nord fra Midten af Gaardspladsen, og de nordligste Bygningsdele staa paa svære, nedrammede Pæle, som blev fremgravet flere Steder. Portbygningen har uden Tvivl haft rige Sandstensdekorationer, der vel har samlet sig om Portgennemkørselen. Man har Oplysninger om en Indskrifttavle fra 1597, der sad over Porten ind mod Gaarden. Teksten her er gengivet i Vilh. Lorenzens Bog: »Studier i dansk Herregaardsarkitektur i 16. og 17. Aarhundrede«, Side 308⁴). Denne Indskrifts Karakter

⁴) Rigsarkivet: Kort Beskrivelse af Nørlund fra 18. Aarh. Top. Samlinger.

mener jeg har stor Lighed med Indholdet af Vallø-Tavlen, vel fra 1585-86, gengivet i forskellige Værker, saasom vort Opmaalingshefte om Vallø⁵⁾. Der er mellem de to Gaarde andre Lighedspunkter; man havde Gallerier ved begge Gaarde; det var noget usædvanligt paa Frederik II.s Tid eller Aarene derefter — inden Aar 1600. Og der er ligeledes mange Fællestræk ved Sandstenenes Udformning, og de har i Grunden mere konservative Dekorationer end Kronborg-Arbejderne fra 1583—85, selv om man kan antage — som senere skal begrundes — at den ledende Stenmester paa Nørlund havde leveret en Del Arbejder til Kronborg, og en Mester benyttede i de Tider gerne sin Ungdoms Lærdom. I »Danske Atlas« V. Side 83 meddeles, at Portbygningen paa Nørlund har været prægtigt udstyret med Stenhuggerarbejder og »ziret med store Stenpiller«. Nogle af disse Sten har vi — mener jeg — faaet samlet sammen fra forskellige Steder, og de har Numre 1—11 i Samlingen. Stor Betydning maa tillægges en Sten, der som en Plint har staaet under en Søjle op til Muren; der er ogsaa bevaret et Fodstykke til denne Søjle, hvoraf de $\frac{3}{4}$ sprang frit frem fra Muren. Paa Plintstenen er en stor ret velbevaret Løvemasker; paa Forsiden har Løven en Ring i Munden og ser derfor ikke saa glubsk ud som flere af de ældre Herregaardes og Kronborgs Løver fra 1570erne, der hvæser uden Ringe i Gabet. Naar de viser deres uhyggelige Tandrækker, vilde de naturligvis tabe Ringen; de med Ringe kan kun true med Øjnene. Selve Portaabningen i denne Taarn- eller Portbygning har efterladt sig tre store tilhuggede Sandsten; de to har siddet i Portens øvre Bue, som kan passe med Buen paa én af Stenens

⁵⁾ I »Ældre nordisk Arkitektur« X.

Grundrids af
Nørlund
hovedgaard.

dekorerede Sider, der har Renæssancetidens almindelige Ornamentter; Buestenene har disse Dekorationer baade paa den krumme Underside og den glatte For-side. Den tredje Sten har siddet i Portens lodrette Lysning; Dekorationen her er tilsvarende dem paa Buestenene⁶⁾. Nu maa De, kære Læser, ikke tro, at jeg skal trætte Dem med udførligt at gennemgaa alle de ca. 150 løse Sten, samt flere smukke Kaminsten, der staar inde paa Gaarden, særligt i Galleriet i Stueetagen. Fra Udgavningen af Portbygningen skal kun oplyses, at der fremkom et Ben — eller Arm — fra en lille Sandstensfigur og nogle Frisesten med de mærkeligste Drejninger, hvis oprindelige Plads man ikke tør spaa noget om. Portbygningen har antagelig haft en »Hem-

⁶⁾ Der findes i »Frederiksborg« II, Side 44 fra Herregaarden Ulfeldtsholm en Skitse af en Portbygning fra 1582, der kan have lignet Nørlands. Ulfeldtsholm fra 1582 blev til det senere Holckenhavn.

Det gamle
Nørlund.

melighed« paa Østsiden, da der i den gamle Voldgrav laa en Del »Skrald« — knuste Glas, Krukker og Lervarer, Stykker af knækkede Kridtpiber m. m. Disse Rester laa ret samlet, som om de var kastet ud fra eet Sted.

De underjordiske Rum under Porten har maaske været »Gæsteværelser« for Røvere fra Rold.

Som Nørlund stod, inden Modgangen ramte Christian IV.s Svigerfader til venstre Haand, Ludvig Munk, var det en i høj Grad seværdig Bygning; det kan fastslaaes, at den havde et Utal af Sandstenssøjler i dorisk og jonisk Stil⁷⁾, udformet med de fineste rene klassiske Enkeltheder. Søjlerne var af alle Størrelser, fra de mindste smaa, kun 11 cm i Diameter, hvis Rester man kan gaa med i Armen som et Spædbarn, til de digre Søjler, 50 cm i Diameter, som man endnu har flere af ved Gaardens smukke, overhvævede Rum; og

⁷⁾ Der er ogsaa Rest af en korintisk Kapitæl.

maaske har der været endnu tykkere, nu forsvundne Søjler. Men det mærkeligste af alle Herligheder paa Gaarden var uden Tvivl det Sandstensgalleri, der antagelig tilkom som nogle af de sidste Arbejder, der blev udført paa Gaarden. Det har været opført paa Nord-siden af den gamle Sydfløj og har oprindeligt ikke været paatænkt, som det blev udført, da man kan se, de faa bevarede Rester fra Galleriet er hugget ind i Nordmuren⁸⁾. Galleriet har været to Etager højt, dog kun Søjler i underste, og det havde den praktiske Opgave at skaffe en god Forbindelse mellem Sidefløjene, saa man ikke behøvede at gaa gennem Sydfløjens Rum for at komme fra den ene Sidefløj til den anden — vel særlig i den øvre Etage. Man maatte ganske vist passere gennem den store Vindeltrappe, som var rejst midt paa Sydfløjens Nordside, og der var her fire Døre at lukke op og i paa denne Passage; mon den lille Kirstine Munk, der var født paa Gaarden, huskede at lukke Dørene⁹⁾? Vindeltrappen har oprindeligt haft Sandstenstrin og været rund, men blev muret om i 1855; den blev nu ottekantet og fik Trætrin. Ved Udgravninger har man faaet Bevis for den runde Form, og ligeledes blev Galleriets Fundament paavist; her var dog alle dekorative Sten fjernet, maaske i 1855 samtidig med, at Trappen maatte være blevet muret om. Galleriet støttede sig til Trappen. Det er af største Betydning at finde ud af, hvilke Former Galleriets Forside har haft og om muligt at fastslaa nogle af de

⁸⁾ Galleriet skjuler Buefrisen paa Nordsiden og Vinduerne i Stueetagen.

⁹⁾ Man har et gammelt Ord, der siger, at den, der ikke lukker Døren efter sig, er en Hund eller Søn af en Herremand; Kirstine Munk var ikke ivrig efter at gå stille med Dørene.

mange bevarede Fragmentstykkers Plads ved Galleriet. Kan man med Sikkerhed klarlægge nogle af disse Enkeltheder Plads, er det muligt at fremstille Galleriet — dog kun paa Papiret i Rekonstruktion; hvilke Stenrester kan man fastslaa har tilhørt Galleriet? Inddelingen med fire Fag paa hver Side af Vindeltrappen er givet; gennem de smaa Sandstensknægte, der endnu sidder i Nordmuren, og de faa Rester af Hvælvingernes Ribbeprofiler¹⁰⁾, der ses over de dekorerede Bæreknægte, giver et Fingerpeg om Galleribuernes Startplads. Og takket være Gaardens betænksomme Murmester blev — efter en Ombygning af de udvendige Trapper i 1947 — opbevaret en dekoreret Buesten, renhugget paa tre Sider og med en Bue paa Undersiden og de to Sider dekoreret, der i Radius passer med Buen ved et Søjlefag med normal Afstand. Stenen har No. 12 i Samlingen. Men nu Søjlerne selv, som jo er det afgørende ved en Rekonstruktion af Galleriet? Ja, der er ikke faa Søjlerester bevaret af ret ens Diameter og med nedhuggede Riller i Søjleskafterne. Ligeledes findes to joniske Kapitælræster, der inden 1953 var anbragt ved Havens Vandbassin. Det ene af dem — et Halvkapitæl — er saadan udformet, at det kun kan have tilhørt en Halvsøjle, der har staaet i Gallerifacaden, men henne til Siden op til en af Murene; Systemet med en Halvsøjle passer med det Forhold, at der ude til Siderne ved Ribbestenene og Bæreknægtene ogsaa kun sidder halverede Sandsten. Søjlestenene er No. 13—17 i Samlingen. Om Rækværkets Form og Enkeltheder kan der ikke fremsættes mange

¹⁰⁾ Ribbeprofilerne er helt tilsvarende Løssten paa Vallø fra det desværre nedrevne Galleri, der paa en eller anden Maade har staaet i Gaarden til Vallø. Pladsen kendes ikke helt nøje.

Gisninger¹¹⁾, maaske har det været opført med faste Vægge; nogle bevarede gaadefulde Sandsten kunde tyde derpaa. Men der er saa mange sikre Spor fra Gallerierne, at en Rekonstruktion er forsvarlig. Hvad der derimod er helt klart efter Fragmenterne, er de smukke Dørindfatninger af Sandsten, der har været Karme — med Anslagsfals for Dørene til Galleriet. Størstedelen af en saadan Sandstensportal sidder endnu paa Vestfløjen, og Bunden af denne Dør angiver Galleriets Gulvhøjde. Portalen har alle de gamle Former i Behold, dog mangler den øverste Gesims; men dette Profilled kendes fra løse Sten, da der jo har været tre Portaler udover den, der sidder paa Plads. Ved de to Døre, der har siddet paa den runde Trappebygning, var Gesimserne ogsaa buede som Trappetaarnet. Der er ogsaa bevaret en Del af Dørenes Sidestykker — flere dog noget defekte; Sten No. 19—29. Ornamentikken paa de tre Portaler er ret ensartet og gammeldags; men der er en Sten fra en Dør — maaske den fjerde — som har en yngre Dekoration med de G-formede Linier i Udsmykningen modsat de ældre Tidens C- og S-formede. Paa de yngre G-formede Ornamentbaand er der paa Nørlund smaa Stave over til Rammefeltet. I de senere Aar har jeg truffet en Sten, ligeledes med dette usædvanlige Dekorationsornament, paa Koldinghus i den store Samling Fragmentsten efter Branden i 1808, som staar — og ligger — hulter til bulter i det tidligere Kirkerum og venter paa bedre Tider.

I den oprindelige Vindeltrappe paa Nørlund har der været store Sandstenstrin¹²⁾, som i den frie Ende havde

¹¹⁾ Der findes antagelig en Afdækningssten fra Rækværkets Overside.

¹²⁾ Stykker af de stærkt slidte Trin blev fremdraget forskellige Steder paa Nørlund — fra Lofter og Kælderrum.

en med Profiler tildannet skraa Mæglerøjle, som har enkelte fine Søskende i Frederik II.s Danmark, saasom Kronborgs største Vindeltrappe fra 1576; man kender Stenhuggeren, der havde Kontrakt paa dette Arbejde. De særlige Former paa Trinene ved Nørlund genfindes ligeledes velbevaret paa Lystrup fra 1579 og paa løse Sten fra Vallø og Vaar¹³⁾ ved Limfjorden; der er ogsaa anden Ornamentfællesskab mellem Vaars udvendige Dekorationer og Nørlunds Ornamentik, f. Eks. ved Trappeportalens Indramning om Vaabentavlen.

Man vil naturligvis spørge om, hvad der er det særlige ved disse Profiler paa Mæglerne. Jo, der er paa disse Sten tre udadgaaende skraa Halvcylindere, og i Hjørnerne mellem disse findes smaa retkantede Stave, der ligesom Mæglerne følger Retningen af Trappens Flugt; man kan sige, at disse Stave ligesom Snerlestænger klamrer sig til Hjørnerne mellem de runde Flader og stiger op mod disse. Paa Gottorp og Koldinghus er ogsaa Sandstenstrin ved Trapperne, men med mere enkelte Mæglerprofiler og uden de smaa Hjørnestave.

Denne Idé med at bygge Gallerier mellem fremspringende Fløje og Trapper har man fra Udlandet, antagelig gennem Værket om de skønne franske Slotte, udsendt i 1576—79 af Du Cerceus. Og f. Eks. var Slottet »Madrid«, der laa ved Paris¹⁴⁾ med Gallerier spændt inde mellem Sidefløjene og Trappehuset som et direkte Forbillede for Nørlund.

¹³⁾ Ved Vaar sidder en Rest af et Mæglerstykke ved den vestre Dør til Haven fra Gaardspladsen.

¹⁴⁾ »Madrid« blev bygget af Frants I., men desværre ødelagt af den vrede Folkemængde under Revolutionen. En Kamin herfra har uden Tvivl været Forbillede for Enkelt-heder paa Kronborgs store Kamin.

Ved Herregaarden Lystrup, fra 1579 opført i Sydsjælland af Frederik II.s Kansler Eiler Grubbe, var der — som paavist af Forfatteren — en udvendig Gang mellem Trappehuset og de korte Sidefløje. Planen ved Lystrup har en Del Lighed med Nørlunds, med en større Midterbygning og to Sidefløje, dog i mindre Størrelsesforhold end ved Gaarden i Himmerland. Lystrup har ogsaa et Trappetaarn midt paa Hovedbygningen; den udvendige Gang var her baaret af store Sandstensudliggere. Der har naturligvis været et Rækværk udvendig ved Gangens Forside. Her var en Forbindelse til Sidefløjen i den højtliggende Stueetage. Gangen er forlængst taget ned paa Lystrup.

Oprindelig var der paa Frederiksborg Slots lange Hovedfløj fra 1602 ligeledes en udvendig Gang paa Sydsiden baaret af Sandstensudliggere, der endnu findes; men denne Gang blev indbygget i det berømte Marmorgalleri fra 1620, der ogsaa har Forbindelse til de udvendige Trappehuse. Var dette Marmorgalleri bygget for at gøre det hjemligt for Fru Kirstine Munk?

Paa Ibstrup fra 1610 havde de toetagers Gallerier ingen Forbindelse til Trappehuset, der laa paa Vest-siden af det lille Slot, medens Gallerierne laa paa Øst-siden og bygget ind mellem de tre fremspringende Fløje. Desværre er Hovedportalen paa Nørlunds Trappehus ikke helt velbevaret, navnlig den underste Del. Oprindelig skal Taarnet jo have været rundt, medens der ved Portalen ikke kan ses, at den har passet med en rund Flade; derfor maa man antage, at Trappetaarnets underste Del har været plant ved Portalen¹⁵). Over Gesimsen paa Sandstensportalen staar Aarstallet 1589

¹⁵) I Udlandet har man dette System flere Steder i 1600-Tallet.

og Ludvig Munks og Ellen Marsvins Familievaaben, som ogsaa findes ved de fleste smukke Kaminplader, hele eller »værkbrudne« fra de skønne hvælvede Stuer. Om Portalens Vaabentavle sidder Dekorationer med Frugtklaser og to Fuglehoveder i Profil, og disse Fuglemasker forekommer ret tilsvarende ved Fragmentstykker paa Vaars Facade og har vel her siddet paa en nedtaget Trappebygning Portal. Slutstenene ved Døraabningen til Nørlunds Trappetaarn har en oprindelig Løvemaske, i Familie med den, der sidder paa Plintstykket fra den ydre Portbygning. Noget særligt for disse Løvemasker er deres Krøller, her veksler store og smaa efter hverandre. De forskellige Billedhuggere havde i gammel Tid deres personlige Formbehandling af Løvemanken.

Udover Slutstenen i Buen er der fire andre smaa gamle dekorerede Sandsten, der er sluppet med over i 1855, da den nuværende glatte Indramning om Døren blev fremstillet; havde man kun en Skitse af Gaarden inden Trappetaarnets Ombygning og Galleriets Nedrivning, var alt vel mere afklaret. Den anden, meget yngre og mindre Sandstenportal sidder nu paa Vestsiden af Østfløjen, altsaa ind mod Gaarden, men selv om der forskellige Steder ved Portalen er benyttet enkelte Sandsten fra Ludvig Munks Tid — særlig de underste, der har de gamle Ornamentformer, dog noget forhugget — viser Dørindramningens Former, at de passer med Tilblivelsesaaret 1655, der staar paa Portalen, da de opfindsomme Barokmestere havde indført Former — antagelig fra Nederlandene og Bremen — der havde faaet de ældre Stenmestrere fra Frederik II.s Tid til at klage over den gode Smags Fallit. Der er paa Portalen flere Figurfremstillinger; paa Sidekarmstenene er der en skægget Havmand og en meget diger Havfrue med

Krølle paa Halen; øverst er en Figur, maaske den skumfødte Venus, og omkring Vaabentavlerne staar to vingede Skjoldholdere, en kvindelig og en mandlig, han med stort Overskæg! Vinger og Overskæg kunde altsaa trives paa samme Figur i 1655.

Der er ogsaa nogle smaa Dekorationselementer i Tidens Stil, som man kan genfinde andre Steder i Landet, f. Eks. paa Herskabets store Gravmæle i Ravnkilde Kirke, og længere sydpaa — Vest for Skanderborg paa en Gaard, der hedder Rodvigsballe — er der paa Rester af to Søjler Enkeltheder, der svarer nøje til Portalen fra 1655 paa Nørlund. Maaske stammer Søjlerne fra den nærliggende Gaard Mattrup, der har afgivet Bygningsmateriale til Rodvigsballe¹⁶⁾. Nord for Nørlunds Portal fra 1655 sidder i Muren en tilmuret oprindelig Dør, der maa have ført ind i Østfløjen inden 1655.

Maaske har Nørlund i Ludvig Munks Tid haft endnu en Sandstensportal paa Østsiden af Vestfløjen. Murværket paa Vestfløjens Gaardside, hvor der nu sidder en nyere Dør, ser saa forkludret ud, at alt kan tænkes. Der opbevares ogsaa inde i Skoven ved Konradsminde, Nordøst for Nørlund, enkelte lange gamle Vangesten, som kan have hørt til Vestfløjens Dør fra Munks Tid. Da de to nyere udvendige Trapper ved Øst- og Vestfløjen blev ombygget i 1947, traf man ikke sikre Spor af oprindelige Trappeudbygninger ved Gaardfacaderne, saa det maa antages, at der i ældre Tid kun var Adgang til 1. Sal fra den store Trappe paa Sydfløjen; der kan naturligvis have været indvendige Trætrapper, ofte som runde Vindeltrapper med udskaaret Rækværk. Stueetagens Værelser og Gange samt nogle Rum paa

¹⁶⁾ Ejeren af Gaarden med det mærkelige Navn taler om at forandre dette til Ludvigsbakken, det Navn som Herman Bang har kaldt Gaarden og derved skabt den en Plads i vor Litteratur.

1. Sal har sandsynligvis haft Loftshvælvinger, og nogle af disse er bevaret; at Kælderrummene ogsaa har været overhvælvede alle Steder, var jo det vanlige i de Tidens faste Huse. Endnu har tre Gavlværelser i Sidefløjene bevaret deres mærkelige Hvælvingerformer og deres svære, smukt formede Sandstenssøjler, som midt i Rummet har støttet de Hvælvinger, der har de særeste Former. De store firkantede Gavlrums i Sydfløjen maa det ogsaa have været Meningen at overhvælve, da der paa Væggene nogle Steder i det østligste af Gavlrummene sidder smaa Vederlagssten med joniske Voluter, hvor Hvælvingerne skulde have begyndt paa Sidevæggene. Om Hvælvingerne i de store Rum har været udført og er taget ned samtidig med Gaardens alvorlige Ombygning, kan ikke afgøres¹⁷⁾; man maatte antagelig fjerne nogle af de øvre Etager, der kan have været over Sydfløjens to udvendige Hjørnerum. De øvre Etagers Murværk har givet en god Støtte for Sidetryk fra de hvælvende Underrum. Denne Byggemaade med fremspringende Sale i Hjørnerne ved Sydfløjen er et Træk, der — ligesom Gallerierne — peger mod Frankrig. Paa Rosenholm er de forhøjede Hjørnepartier — de kan kaldes Taarne — endnu bevaret; ogsaa ved Dronninglund har man forhøjede Hjørnebygninger¹⁸⁾; at de ogsaa har eksisteret ved Nørlund, er altsaa ikke paafaldende¹⁹⁾. Der har paa de to Sidefløjes Ydersider været »Hemmeligheder«, der var kraget ud

¹⁷⁾ Kun Udhugninger i Væggene kan vise dette.

¹⁸⁾ Ved Vestportalen paa Dronninglund sidder smaa hidtil upaaagtede Renæssancemasker, som maaske kan vise et Familieskab med andre Gaarde.

¹⁹⁾ Vi gravede paa Vestsiden af Nørlunds Hjørnebygning; her fremkom overalt Nedbrydningslag, som var kastet ned i Graven, der oprindeligt har gaaet helt ind til Bygningen.

paa Granitudliggere, endda to »Priveter« ved Siden af hinanden — det var selskabeligt! Dette havde man ogsaa paa Kronborg.

Naar Nørlund omtales, bør man ikke forbigaa dens Rigdom af Sandstenskaminer fra Aarene omkring 1590. Kun to staar nu opstillede, Resten er i Fragmentstykker. Kaminen i Riddersalen er en af dem, der endnu er paa Plads; den har enkelte sene Kronborgformer med 1580-ernes Balusterformer paa Vangestenene og mange Dekorationer paa den store Tavle over Kamin-aabningen. Den anden Kamin staar i et mindre Rum i Stueetagen; her er paa Vangestenen en mandlig og en kvindelig Herme. Dette kan man — efter de løse Sten — ogsaa se har været Tilfældet ved andre Kaminer paa Gaarden. Paa Frederiksborg er i Stueetagen en Kamin, der nogle Steder har Nørlundformer. I Samlingen er ikke faa Kaminfragmenter (No. 45—66), og der staar i Gangen i Stueetagen tre ret velbevarede Vaabentavler fra Kaminer.

I Vestfløjens Stueetage fremkom i 1946 nogle spinkle malede Dekorationer, der var udført paa Loftshvælvingerne²⁰).

Det er rimeligt, man tænker nøje over det Spørgsmaal: Kan der oplyses noget om de Byg- og Stenmestere, der har skabt de skønne Former paa Nørlund? De skrevne Ord er tavse herom; man har kun det Sprog, Formerne og Konstruktionerne selv taler. Da

²⁰) Der er ogsaa i Stueetagen et enestaaende udskaaret Dørparti, hvor nogle Drabanter og Elefanter forekom. Døren blev opmaalt af den Arkitekt, der for en Del Aar siden paa Carlsberg Bryggeri byggede en stor Portbygning, der hvilede paa Elefanter. Det kan formodes, at Motivet var hentet fra Nørlund.

Arbejdet blev paabegyndt i 1581, var man i Gang paa Kronborg, og mange af de Tidens bedste Bygmestere virkede her, og de havde vel ikke Tid til at forestaa Byggearbejder paa Gaarden i Himmerland; men et Skitseforslag kunde der vel nok blive Stunder til. Og ser man paa Plan-skemaet for Nørlund, er det noget helt nyt i Danmark. De gamle faste Herregaardes Byggemaade, som vi nu kalder Herreborgen, hvor Forsvaret var saa afgørende, med runde Taarne ved Hjørnerne, som det ses ved de store fynske Gaarde med øvre Vægtergange og Skydehuller mange Steder i Muren er forladt²¹⁾. Nu er det i 1580-erne den bekvemme Bolig, man tilstræber; maaske Parolen kom fra de store kongelige Slotsanlæg. Der kan naturligvis paa Nørlund have været Skydehuller i Muren mellem Sidefløjenes Nordgavle. Den tilsvarende Forbindelsesmur ved S-Broen paa Frederiksborg har jo Skydehuller, og Muren her er vel fra 1618—20.

I 1578 kom der en veluddannet Arkitekt til Danmark fra Emden, hvor han havde virket under sin Fader ved Opførelsen af det berømte Raadhus. Den unge Bygmester hed Hans v. Steenwinkel og blev Stamfader i Danmark for et Bygmester- og Malerdynasti. Hans Steenwinkel var med paa Kronborg, men blev udlaant f. Eks. til Tyge Brahe, der aabenbart satte stor Pris paa ham; senere blev Steenwinkel Rigets Overbygmester, men 1601 døde han i Halmstad; i 23 Aar har han virket i Danmark.

Naar man tænker nøjere over Nørlund-Anlæggets klare arkitektoniske Opbygning — først og fremmest den store Symmetri med en Midterakse gennem Syd-

²¹⁾ Som f. Eks. paa Egeskov i Sydfyn.

fløjen og Porttaarnet — maa det antages, at kun en med franske Slotsanlæg velkendt Bygmester har været i Stand til at løse disse Problemer, som senere ved Frederiksborg fra 1602 blev udformet i større Stil, og her ved dette Mesterværk menes det, at Hans v. Steenwinkel den ældre har »udkastet«, som man sagde i gamle Dage, Frederiksborgs Tegninger eller Modeller²²). Med andre Ord var Nørlund som et mindre Forbillede for det, vi nu ser af Frederiksborg, der maaske skulde have været endnu anseligere, dersom Christian IV. ogsaa havde faaet rejst Bygninger paa den første Holm, hvor Anlæggene — med de runde Taarne fra 1562 — heldigvis endnu staar bevarede. Sandsynligvis har Hans v. Steenwinkel planlagt Nørlunds Bygninger, og Haandværkerne — Murere og Stenhuggere, der arbejdede meget frit — har formet Enkelthederne, som viser flere forskellige Formsprog; men da Arbejdet efter Ludvig Munks Indskrifttavle strakte sig over 16 Aar, har naturligvis forskellige Personligheder skabt selvstændige Former. Som Helhed kan siges, at Ornamenterne og Personfremstillingerne — f. Eks. paa Kaminsten — er noget naive; men derimod er den klassiske Udformning af Søjlerne helt forbløffende god. Og der har været en Rigdom af Søjler, vel en 20 Stykker, fra 11 til 50 cm i Diameter, hvoraf Søjlegalleriet mønstrede de 10. Ornamentikken er mange Steder af ret gamle Former, det man kalder Beslagornamentik, og en Del heraf har meget ensartede Former. Kronborgs store »Stenhuggerselskaber« var vel afmønstret fra Kongens Tjeneste ved 1585, og selv om en Del forblev i Helsingør og eksporterede Arbejder herfra eller fra Stengravene i Skaane eller paa Gotland,

²²) Disse blev altid i de gamle Kontrakter kaldt Skabeloner.

hvor Sandstenen efter 1575 vel navnlig kom fra²³⁾, maa flere Mestere have søgt sig Arbejdsopgaver ude i Landet, der jo dengang gik fra Nordkap til Hamborg. Og de skaanske Lande ikke at forglemme; her var rige Slægter, og Landet og Gaardene havde lidt meget ved Frederik II.s Syvaarskrig. Fra Kronborgs Bygningsregnskaber har man en Del Navne bevaret paa de Stenhuggere, der havde sluttet Kontrakt. Arbejderne og deres Betaling er nogle Steder udførligt omtalt i Øresundstoldens Regnskaber; men Vanskeligheder er der jo med at faa det nuværende Slots Enkeltheder til at passe med Kontrakterne, saa ombygget som Slottet nu er. Men der er en Stenhugger, der i Regnskaberne kaldes Gerth Fadder — han hørte nok ikke til de største Profeter — han kan have virket ved Nørlund. Han leverede Trappestenene til den store Trappe paa Kronborg, der har helt tilsvarende Enkeltheder, som Nørlunds Vindeltrappe maa have haft — efter Stenfragmenterne at dømme. Kronborgs store Søjler i Slotskapellet har Gerth ogsaa haft med i sine Kontrakter; om det kun er Stenmaterialet efter de færdige Søjler, kan man ikke afgøre efter Regnskaberne. Gerth havde dog ogsaa overtaget Arbejdet ved en Del af Slottets Vindueskarme af Sandsten. Gerth var altsaa ikke nogen helt ringe Mand. Men der er ogsaa en yngre Stenmester Caspar Bogaert, som under Opførelsen af Frederiksborg fik de største Arbejder overdraget; han var ikke nogen særlig stor Mester i Personfremstillingen. Her tænkes paa nogle Stenfragmenter, som jeg har truffet under Fredensborg; her er ikke faa morsomme

²³⁾ Inden den Tid blev der taget mange Sandsten fra Omegnen af Hälsingborg, men grundet paa det store Jernindhold var den svær at tildanne i finere Former. Den hvide Sandsten fra Gotland blev kaldt Marmor.

hidtil upaaagtede Sten, der antagelig oprindelig har tilhørt Sparepenge ved Frederiksborg fra 1599, som Bogaert leverede Arbejder til. Nørlund-Arbejdet var jo afsluttet i 1597. At Caspar Bogaert fik saa store Arbejder overdraget ved Frederiksborg, maa vel skyldes, at han kunde henvise til de store Opgaver, han havde løst, f. Eks. paa Nørlund. Og der er ogsaa nogen Lighed mellem Ornamentikken her og de mere gammeldags virkende Dekorationer i Slotskirkens øvrige Piller paa Frederiksborg. Ornamentikken er i dette Pragtrum meget forskellig; der er flere Steder rent barokke Former, der ikke findes paa Gaarden i Himmerland, og ved et saa stort Arbejde som paa Frederiksborg har naturligvis mange forskellige Hænder virket; man var ved 1600-Tallet ikke saa bange for at lade Personligheden gaa sine egne Veje ved Enkelthedernes Udformning.

At genfremstille meget af Nørlunds svundne Herlighed — saasom Gallerierne — er jo teknisk muligt, men det er jo lettere sagt end gjort. Vi maa nøjes med at kunne have det paa Papiret og være glade ved det til Ære for de Gamles store Bestræbelser.

OM BAPTISMEN I GUNDERUP

AF F. ELLE JENSEN

Den 19. Marts 1843 besluttede den lille baptistiske Kreds, som under Kommandersergeant Føltveds Ledelse var blevet dannet i Aalborg¹), at man vilde foretage et Fremstød i Oplandet og udsende fire »Brødre«, som skulde »drage ud i Landsbyerne for at tale med Folkene om Guds Ord«²), og i de kommende Aar udfoldede der sig nu en livlig Propagandavirksomhed for de af Bevægelsen knæsatte Tanker i Omegnen. Et af de Steder, hvor den opnaaede de største Resultater, var i Gunderup Sogn.

Maaske var dette ikke tilfældigt. Det er en Kendsgerning, at den i 1840erne fremtrængende Baptisme ofte vandt sine Tilhængere i de vakte Lægmandskredse med deres haandfaste Skriftfortolkning, hvor et Argument som at Barnedaaben ikke omtales i Bibelen og derfor maatte anses for ukristelig, nok kunde gøre en og anden ubefæstet Sjæl urolig, og selv om der ikke paa dette Tidspunkt var meget aandeligt Røre paa Egnen, havde der i Fortiden været et saadant, som stadig huskedes og heller ikke endnu var ganske udsløttet, ligesom der fra det utvivlsomt var nedarvet en vis aandelig Modtagelighed hos Befolkningen.

Fra 1754 til 1786 havde Jacob Andr. Wøldike, en Søn af Biskoppen i Viborg, været Sognepræst i Gunderup. Som ung havde han opholdt sig i Hernhuterbyen

Barby i Tyskland og der sluttet sig til Brødremenigheden, som han gennem Societetet i København vedblev at staa i Forbindelse med, og han søgte nu i sit Sogn at virke ud fra dens Tanker. Paa hernhutisk Vis prøvede han saaledes paa at inddele Menigheden i forskellige Grupper («Kor») efter Alder og Køn, og han lod gerne de udsendte Emissærer, som besøgte ham, holde Møde i Sognet; en skal, hedder det, have talt i hans Kirke for over 1000 Mennesker³). Selv om nu ogsaa dette drabelige Tal maa tages med alt Forbehold, forstaar man alligevel, at der var ved at komme Røre paa Egnen — Hernhutismen følte sig ikke sognebundet, saa Wøldikes Indflydelse nok kunde naa ud til andre Pastorater end hans eget — og naar der siden kunde siges, at der opstod en betydelig Vækkelse, maa denne føres tilbage til hans Arbejde. Hvor længe den holdt sig, er vanskeligere at sige. 1802 melder en Emissær fra et Besøg i Gunderup, at der »endnu er en liden Sæd tilbage«, og at 15 vakte boede i 5 omliggende Landsbyer⁴). Det tyder paa, at den var i Tilbagegang, selv om den ikke, som det ogsaa vil fremgaa af det følgende, gik helt til Grunde.

Fra Pastor Thomsen, der 1832—50 var Præst i Gunderup⁵), skulde der nu ikke ventes nogen Fornyelse. Udover at passe sine Kontorforretninger synes han ikke at have interesseret sig videre for sit Embede, hvis Besværligheder han saa vidt muligt søgte at unddrage sig; derimod havde han megen Sans for det økonomiske, og han blev da ogsaa efterhaanden en særdeles velstillet Mand. I Anledning af et Par Offersager kom han i Strid med Lærer Nielsen i Nøvling, der følte sig illoyalt behandlet af ham og derfor til sidst, i Foraaret 1845, forelagde Biskop Øllgaard i Viborg deres Mellemværende. Samtidig lettede han imidlertid sit Hjerte ved

i stærke Ord at klage over, at Pastor Thomsen forsømte sine præstelige Forpligtelser med Hensyn til Nøvling Sogn. Han kom i det hele saa lidt som muligt dertil udover Søndagene; i lang Tid havde han ikke visiteret i Skolen, han katekiserede ikke, og især i Fastetiden lod han ofte Lærer Nielsen holde Messesfaldsgudstjeneste for sig. De allerfleste Vielser lod han foregaa i Gunderup Kirke, formodentlig af Hensyn til sin Bekvemmelighed, og i Nøvling skete det, at han forrettede Jordpaakastelse med Overfrakke over Præstekjolen⁶).

Forelagt disse Beskyldninger erklærede Thomsen imidlertid, at der ikke var nogen Grund til at klage over ham. Han mødte altid til Gudstjeneste, undtagen naar han var forhindret af Vejret eller sin Helbredstilstand, men ingen var jo forpligtet udover sin Evne. Desuden kunde Føret om Vinteren hindre ham i at naa frem, thi Vejen var da ofte saa ufremkommelig, at han maatte have Hjælp fra Beboerne for i det hele at kunne komme igennem, og da det ved Skolevisitationerne kun kom an paa at konstatere, om alt var i Orden, syntes han, at det, der opnaaedes derved, ikke stod i noget rimeligt Forhold til Besværlighederne ved Turen. Katekisationerne hindredes af Bøndernes Modvilje, og selv om han hvert Aar i Fastetiden indvarslede til dem, kom der i Reglen blot nogle faa Skolebørn til Stede. Han indrømmede, at han havde foretaget Jordpaakastelser i den af Lærer Nielsen angivne Paaklædning, men det skete kun i daarligt Vejr, og hans Ornat kom da tydeligt til Syne under Overtøjet, men ingen sagde noget dertil, og det var jo ogsaa en ganske ligegyldig Sag, saa meget mere som sikkert mange andre Præster heller ikke var i Uniform under deres Embedsforretninger.

Alligevel maa Thomsen have følt, at der kunne være et og andet at udsætte paa ham, thi i Efteraaret 1845 indgav han en Ansøgning til Biskoppen om paa Grund af sin Alder, 66 Aar, og forskellige Svagheder at faa en Medhjælper i Bestridelsen af sit vidtløftige Kald, og han henviste her til den tjenstledige Kapellan Rose, der for Tiden havde fast Ophold paa Gaarden Pederstrup i Ferslev Sogn, kun en Fjerdingvej fra Nøvling, thi derfra kunde han let — paa Thomsens An- og Tilsvaer — bestride Forretningerne i Annekset, som det særlig var Sognepræsten om at gøre at blive befriet for.

Herpaa fik han — foreløbig — intet Svar, men det udlagde han som en Slags Tilladelse til at handle i Overensstemmelse med sit Forslag og i Vinteren 1845—46 at benytte sig af Kapellan Roses Bistand. Men hvis han havde troet, at alt nu var i Orden, blev han sørgeligt skuffet, thi da Biskoppens Svarskrivelse (dateret den 12. Juni 1846) endelig indløb, viste det sig, at den indeholdt en i utvetydige Vendinger fremsat Misbilligelse af Thomsens præstelige Virksomhed.

Angaaende Medhjælperen hedder det, at Biskoppen af Hensyn til Vinteren havde set igennem Fingre med den af Thomsen med Rose truffne Aftale, men fremtidig maatte han selv besørge Forretningerne i Nøvling, eller ogsaa maatte der træffes en anden Ordning, f. Eks. Ansættelse af en Kapellan, der paa sit eget An- og Tilsvaer kunde bestyre Embedet, en Løsning, Biskoppen anbefalede ham, da han ikke selv var i Stand til at bestride det. Thomsens Erklæring i Anledning af Lærer Nielsens Klage fik ogsaa en haard Medfart; Præsten fik bl. a. at vide, at det ikke var tilladt, som han havde gjort det, at ændre Fastegudstjenester til Katekisationer, og at det var hans Pligt at møde, uanset hvor mange der kom i Kirke; at optræde ved en Be-

gravelse i Overtøj var stridende saavel mod Loven som mod almindelig Sømmelighed. Værre var det dog, at han havde vist Forsømmelighed i at modarbejde den i Sognet opdukkende Baptistbevægelse, hvad der havde været hans præstelige Skyldighed, han havde bare indskrænket sig til at oplæse Lovens Bestemmelser for dens Tilhængere og ellers henvist dem, der beklagede sig til ham over Sekten, til selv at gaa til Politiet med en Anmeldelse.

Dette sidste refererede sig til en Beretning, som Thomsen i Marts Maaned havde tilstillet Biskoppen, efter at denne havde forespurgt, om »det baptistiske« Uvæsens Tilstedeværelse det foregaaende Aar i Pastoratet havde været ham bekendt, og hvad han havde foretaget sig imod det. Af hans Svar fremgik nemlig, at han saa godt som intet havde gjort for at modvirke det, endskønt det var over tre Aar siden, det begyndte.

Det ser ud til, at Forbindelsen mellem Gunderup Sogn og Baptisterne i Aalborg er kommet i Stand ved en Henvendelse derudefra. To unge Piger, Døtre af Gaardmand Anders Næsby i Torderup, som aabenbart intet kunde faa ud af Pastor Thomsens Forkyndelse, havde hørt om Bevægelsen i Aalborg, og i Haab om at finde Hjælp hos den var de taget ind til Byen, hvor de gennem Bekendte fik en Sammenkomst med Føltved, hvis Ord gjorde saa stærkt et Indtryk paa dem, at de opfordrede ham til at besøge deres Hjem. Han fulgte Indbydelsen og holdt ved den Lejlighed et Møde i Gaarden, sikkert dog kun med Husets Folk, hvor man sang nogle Salmer, antagelig af Brorsons »Troens rare Klenodie«, som Baptisterne overtog fra de gude- lige Forsamlinger, og læste i Bibelen, ligesom det kan anses for givet, at Føltved har gjort nærmere Rede for, hvad det var, hans Venner førte i deres Skjold.

Pigerne syntes saa godt om, hvad de hørte, at de »fik Smag for« at faa nærmere Kendskab til Baptisternes Lære, og de deltog siden i deres Møder i Aalborg. I Fastelavn 1843 — altsaa endnu før Kredsen havde vedtaget at begynde at missionere — var Føltved atter ude i Torderup, og Pigerne, som efterhaanden var blevet mere og mere optaget af de Tanker, han gjorde sig til Talsmand for, besluttede sig saa tilsidst til at tage det afgørende Skridt og lade sig gendøbe. Dette skete en Aften først paa Sommeren udenfor Aalborg ved Smedesvend Domgaard, mens Føltved som Baptistsamfundets Førstemand ledede Handlingen.

Ved samme Lejlighed døbttes ogsaa Tjenestekarl Niels Nielsen Kanalen fra Romdrup, der havde Plads i Vaarst. Han havde længe haft Religionsskrupler, men da han gennem en gammel Kending, Skrædersvend Petersen, var kommet i Forbindelse med Føltved og af ham havde laant nogle Bøger om Baptismen, var han blevet overbevist om i den at finde, hvad han søgte, saa han ønskede at slutte sig til den⁷).

Ialt blev der denne Dag døbt 7 Personer, deriblandt ogsaa en Pige fra Bælum, som ved Læsning af baptistiske Skrifter og nogen Forbindelse med Føltved, til hvem hun var henvist af Skrædersvend Petersen, der aabenbart har missioneret paa Egnen, var blevet overtydet om, hvor Sandheden var at finde⁸).

Over denne sidste Daabshandling klagede imidlertid Pastor Langhorn i Bælum til Biskop Øllgaard i Viborg, der atter lod Sagen gaa videre til Kancelliet. Dette befalede en nærmere Undersøgelse foretaget, og Følgen blev, at bl. a. Domgaard ved Retten i Aalborg sigtedes for at have overtraadt Bestemmelserne i Plakaten af 27. December 1842, der forbød Baptisterne at hverve Proselytter⁹). I den Anledning indkaldtes de fire oven-

nævnte gendøbte til Afhøring ved deres Hjemting, og de berettede her om deres Omvendelse som foran anført. Iøvrigt skete der dem ikke noget, men Domgaard, der havde døbt dem — og tidligere nogle andre — idømtes 3 × 5 Dages Vand og Brød, hvad dog Overretten ændrede til en Bøde paa 30 Rdl. Heller ikke Føltved gik fri, da han som Baptistsamfundets Leder mentes at være den egentlige Hovedmand for, hvad der var sket baade nu og tidligere; den ham ikendte Straf, 4 × 5 Dages Vand og Brød, omsattes imidlertid som i Domgaards Tilfælde af Overretten til en Mulkt, 50 Rdl. Han var ogsaa anklaget for engang om Sommeren at have agiteret i Gunderup Sogn, men her klarede han Frisag, idet han kunde oplyse, at hans Rejsemaal var Bælum, og at han kun havde talt med Anders Næsby i Torderup, hvis to Døtre allerede var Baptister.

Foruden Anders Næsby's Døtre gik ogsaa hans Kone og hans yngste Søn Christen over til Baptisterne, og den unge Mand blev hurtigt en energisk Leder af Kredsen. I 1845 kunde han melde Pastor Thomsen, at yderligere 3 Piger, 2 Karle og 2 gifte Mænd havde sluttet sig til dem; det var for dem, Præsten oplæste Loven, ligesom han paalagde Christen Næsby at underrette Politimesteren¹⁰). Siden traadte flere over til Sekten, der holdt sine Forsamlinger hos Laust Næsby, antagelig en Broder til den nu afdøde Anders Næsby og gift med hans Enke; man mødtes om Søndagen, om Vinteren baade Formiddag og Eftermiddag, læste og sang med hinanden af »Brorsons Salmebog« og holdt et Par Gange Nadver; derimod blev der ikke døbt nogen i Gunderup, det plejede at foregaa i Aalborg.

Pastor Thomsen lod Tingene passe sig selv og gjorde intet for at modarbejde Baptisterne. Han holdt ikke Øje med, om der var nogen, der var ved at gaa over

til dem, lige saa lidt som han ofrede deres Forsamlinger videre Opmærksomhed; han hørte nok, at der skulde komme en Del Folk til dem, men han trøstede sig med, at det vistnok mest var unge Mennesker, der indfandt sig af Nysgerrighed, og at der saavidt ham bekendt ikke foregik noget uordentligt ved dem. Det turde være tvivlsomt, om det har frugtet stort, at Kancelliet, der i Sommeren 1846 modtog Indberetning om Forholdene i Gunderup, gav ham et Tilhold om at anvende sine »bedste Bestræbelser og gejstlige Virksomhed ved paa Belæring, Alvorsord og Formaning i Troens Kærlighed og Sindets Aand at bekæmpe den nedbrydende Vranglære«¹¹). At han efter i en Samtale med Christen Næsby at have faaet bekræftet, at der undertiden var »uvedkommende« til Stede ved Baptistmøderne, anmeldte dette som stridende mod Loven for Politimesteren til eventuel »videre Foranstaltning«, har vistnok været et usædvanligt Udslag af Energi¹²). Birkedommer Hvass ses ikke at have reageret paa Henvendelsen. 1846 viedes det første Baptistpar i Gunderup; det maate dog først ifølge Lovens Bestemmelser underskrive en Erklæring om, at eventuelle Børn i Ægteskabet vilde blive opdraget i den evangelisk-lutherske Lære¹³).

Selvfølgelig vakte det baptistiske Røre betydelig Uro i Sognet, og da Præsten intet vilde foretage sig, henvendte et Par Mænd sig til Lærer Johansen (December 1845) og bad ham hver Helligaften at holde »Kor«, saadan som man havde gjort det i Fortiden, og som det endnu fandt Sted i Gudum og ogsaa andre Steder paa Egnen; de mente, at man derved kunde modvirke den baptistiske Propaganda. Johansen var villig, og da Præsten ikke havde noget mod det, begyndte han saa at afholde kristelige Møder i Skolen, men da Tilslut-

ningen efter nogle Søndages Forløb blev større, end Konventikelplakaten af 1741 syntes at tillade (»ganske faa Personer«), blev de efter Thomsens Forlangende atter indstillet¹⁴).

Som før nævnt havde Biskoppen i sin Misfornøjelse med Pastor Thomsens Embedsvirksomhed henstillet til ham at faa en Kapellan, som paa eget An- og Tilsvær kunde overtage Bestyrelsen af hele Pastoratet, og dette gik Præsten, om end sikkert med Uvilje, ind paa, da han indsaa, at der næppe var nogen Vej udenom. Resultatet blev, at Rose, der hidtil kun havde været hans private Medhjælper, den 10. Oktober 1846 blev fast ansat under Forhold, der gjorde ham til den faktiske Sognepræst i Gunderup-Nøvling, mens Thomsen egentlig kun beholdt Titlen¹⁵).

Men Rose viste sig heller ikke i Stand til at standse det baptistiske Røre i Gunderup, som yderligere tog Fart i de følgende Aar; 1848 gendøbtes der ikke mindre end 30 Personer fra Sognet, og 1851 oprettedes en Skole for Baptisternes Børn, den første af sin Art i Landet¹⁶), altsammen Vidnesbyrd om den Indflydelse, Bevægelsen var ved at faa. Utvivlsomt har Rose, der synes at have været en velmenende Mand, søgt at advare mod den fra Prædikestolen, men paa den anden Side turde han ikke træde i Forbindelse med »Korfolkene«, da de henvendte sig til ham med Anmodning om at faa Møderne i Skolen genoptaget. Der havde ganske vist været afholdt nogle, efter at Pastor Thomsen havde faaet dem standset, men da de havde givet Anledning til Sammenløb og Uroligheder udenfor, var de blevet forbudt af Politiet, muligvis paa Pastor Thomsens Foranledning og under Henvisning til Konventikelplakaten. Da nu tre Sognemænd for Rose udtalte Ønske om igen at kunne samles hver Søndag

Aften, gav han dem vel en mundtlig Tilladelse, men nægtede en skriftlig, da en saadan vilde give dem en Rettighed, som han ikke troede, de burde have. Efter nærmere Forhandling med Provst Fogh i Romdrup tog han imidlertid sit Tilsagn tilbage og forlangte, at Politiets Forbud maatte hæves, og at man følgelig først maatte henvende sig til den verdslige Øvrighed.

Det vilde Mændene ikke gaa ind paa, og mod Roses Protest blev der igen under Lærer Johansens Ledelse holdt Møder i Skolen. Siden indfandt nogle Mænd sig atter hos Præsten og bebrejdede ham i stærke Udtryk, at han vilde »indskrænke deres aandelige Frihed«; hvad der trængtes til, var at der blev talt til Mennesker om saavel deres Vildfarelser og Laster som om Bod og Omvendelse; hertil burde alle være behjælpelige, men han, Rose, prædikede ikke saaledes. Samtalen førte ikke til noget Resultat, thi selv om Rose ikke havde noget imod, at »nogle faa retskafne« kom sammen til fælles Husandagt, og ogsaa mente, at Johansen og han havde samme Livsanskuelse, kunde han ikke billige Lærerens Optræden — maaske laa der heri en Smule teologisk Overlegenhed overfor en Lægmandsordfører — og han stod fast paa, at Øvrigheden maatte spørges, hvis man ville have større Forsamlinger afholdt.

Roses Holdning førte alligevel til, at Møderne standse, og der skete ingen Henvendelse til Politiet om Tilladelse til at genoptage dem¹⁷). Birkedommer Hvass udtalte forøvrigt senere til Lærer Møller i Fjellerad, at han ikke vilde være skredet ind imod dem, med mindre der havde foreligget en Klage fra Præsten, saa dennes Bekymring for at kunne komme i Konflikt med Loven altsaa havde været ganske ugrundet.

Roses vankelmødige Optræden kunde ikke andet end indirekte støtte den baptistiske Bevægelse, idet han nu

stødte Forsamlingsfolkene, som rettelig ledet kunde have dannet et Bolværk mod den, fra sig, og langt fra at svækkes udfoldede Samfundet i Gunderup i disse Aar en betydelig Aktivitet og søgte at vinde Tilhængere ogsaa i de omliggende Sogne, særlig i Gudum, uden at det dog er klart, hvor store Resultater de opnaaede. De for Haanden værende Dokumenter giver ikke Lejlighed til at følge denne Missionsvirksomhed nøjere, saa kun en enkelt Episode kan fremdrages.

1847 indberettede Pastor Deichmann i Ferslev med alle Tegn paa Afsky til sin Biskop, at en brutal, tyvagtig og fortrukken Husmand og hans ligesaa upaalidelige Kone, »to højst forægtelige og forhadte Personer«, af hvilke han længe aldrig havde vist sig i Kirken, for nogen Tid siden var begyndt at søge over til Lærer Johansens gudelige Forsamlinger, men derefter havde sluttet sig til Baptisterne, først hun og derefter han. Det havde ikke hjulpet, at han havde talt med dem og foreholdt dem deres Forehavende, og det allerværste var, at de nu troede, at de ved deres Overgang var blevet syndfri. Pastor Deichmann frygtede for, at flere kunde følge deres Eksempel, og han udbad sig derfor sin Biskops Raad med Hensyn til, hvordan han skulde forholde sig i det hele taget, ogsaa med Hensyn til kirkelige Handlinger, hvis Baptisterne ønskede saadanne foretaget.

Biskop Øllgaard svarede herpaa, at Baptisterne næppe kunde nægtes Begravelse paa Kirkegaarden, men det var tvivlsomt, om Præsterne maatte foretage Jordpaa-kastelse, da de udgjorde et »lovløst« (d. e. ikke anerkendt) Samfund, og at Deichmann nok havde Ret i, at det ikke var klogt direkte at prædike imod dem, da dette kunde komme til at virke mod sin Hensigt; kun naar Teksten indbød til det, kunde der være Anledning

til at komme ind paa deres Lære. Om Barnedaaben burde der tales uden direkte Hentydning til dem; udenfor Kirken kunde man jo ogsaa, naar Lejlighed bødes, sige sin Mening, f. Eks. om Syndfriheden, som var en meget farlig Vildfarelse¹⁸⁾.

Baptisterne lærte ellers ikke Syndfrihed. Naar Parret i Torslev ikke desto mindre var kommet til at tro paa den, skyldtes det sikkert ikke Paavirkning fra Gunde-rup, men fra Aalborgkredsen, hvor der netop var opstaaet et stort Røre om dette Spørgsmaal, som havde til Følge, at Oppositionen, deriblandt nogle fra Land-distrikterne, ekskluderedes. Syndfrihedslæren var for-modentlig kommet til Nordjylland fra Sverige, hvor Bonden Erik Jansson havde stiftet et radikalt religiøst Parti med dette Hoveddogme. Dets Tanker forplantede sig ogsaa til Danmark, og navnlig paa Vestsjælland gjorde de saa stærkt Indtryk paa adskillige Baptister, at de dannede et eget, meget aggressivt Samfund. I Løbet af en halv Snes Aar smuldrede Bevægelsen dog hen¹⁹⁾. Heller ikke blandt nordjydske Baptister fik Syndfrihedslæren varig Betydning.

Noter og Henvisninger.

1) Fra Himmerl. og Kær Herred, 1953, S. 125 ff. 2) Hansen og Olsen: De danske Baptisters Historie, S. 54 f. 3) J. Lund-bye: Hernhutismen i Danmark, S. 124. 4) Kirkehist. Saml., 5. R., 1. Bd., S. 294. 5) Hans Jørgen Naschou Thomsen, Postmesterson fra Aalborg, f. 1779, Student fra Aalborg 1796, Embedseksamen 1800, Hører ved Aalborg Katedralskole 1802, Præst paa Øland 1812 og 1832 i Gunderup-Nøvling, der først da blev et selvstændigt Kald. Siden 1780 havde Embedet hørt under Viborg Bispestol, saa Præsterne, der faktisk kun var residerende Kapellaner, kun havde Titel af Vicepastorer. Efter sin Afsked flyttede Thomsen til Nibe, hvor han døde 1862. 6) Vib. Bispeark: Breve fra Provster, Præster o. a. 1846. 7) Lindenberg Birks Politiprot. 10/8 1843.

8) Hllum-Hindsted Herreders Politiprot. 8/8 1843. 9) Fra Himmerl. og Kær Herred, 1953, S. 134 f. 10) Liber daticus for Gunderup-Nøvling 1846. 11) Fleskum Herreds Provsti: Indk. Breve 1846. 12) Liber dat. 13) Indklæbet Erklæring i Kirkebogen. 14) Vib. Bispeark: Indk. Br. 1846. 15) Edv. Jul. Theodor Rose, f. 1809, Embedseksamen 1833, pers. Kap. Skibsted 1834, Gunderup 1846, res. Kap. Byrum 1850, Sognepræst Skrydstrup 1859, afsat af Tyskerne 1864, Præst og Lærer Christiansø 1865, Afsked 1867. 16) De d. Bapt. Hist., S. 59 og 94. 17) Bispearkivet: Breve 1847. 18) do. 19) Se min Afhandl. »De hellige Brødre« i Kirkeh. Saml., 6. R., 4. Bd., S. 415 ff.

HIMMERLANDS HERREGÅRDE OG UDSTYKNINGEN

AF FLEMMING JERK

Himmerland har altid hævdet sig i Danmark. Der er en egen vildskab, styrke og kraft over landskabet som over landets beboere. Alene Himmerlands form: denne kraftige blok, der knytter sig som en pansret næve mod Kattegats bølger; Himmerlands landskab: mod øst bundløse sumpe og uigennemtrængelige skove, mod vest vilde, hedeklædte bakkers barske kontur; Himmerlands beboere: fra Cimbrerne, der placerede Danmark i verdensbegivenhedernes centrum, går der til Himmerlands to store digter-søskende een lige linie, trukket af vilje, kraft og ævne.

De mænd, der skabte og byggede de himmerlandske herregårde, var ægte sønner af landet. Slægter som Juul, Munk, Hvas, Vognsøn, Wiffert, Seefeld og Galt, hvis lederstilling i det middelalderlige bondesamfund affødte deres medvirken i renaissancens statsstyre, var selvbevidste, viljestærke adelsslægter, der forstod at hævde sig i de urolige tider og ofte på afgørende vis ævnede at gribe ind i udviklingen. Og som de selv deres gårde; Lindenberg, skummel og tung nede i sin mægtige ådal, Visborg, stolt knejsende i sin idylliske sø,

Vitskøl, lav og ydmyg, stormpisket under den åbne kyst, alle er de så ægte, så *himmerlandske*, skabt af tiden og landet i forening.

At Danmarks gamle herregårde hører til vore aller-værdifuldste og interessanteste fortidsminder er en opfattelse, der heldigvis deles af mange herhjemme. Det er denne opfattelse, der ligger til grund for fredningsloven af 1918, hvis formål det er at sikre »Bygninger, hvis Værdi maa siges at være saa fremragende, at deres Nedrivning, Forvanskning eller Vanrøgt vilde medføre en betydelig Mindskning af Nationens Kulturskatte«.

Imidlertid er det en kendsgerning, at fredningslovens værdi i rent ud sagt uhyggelig grad udhules af udstykning og sønderdeling af herresædernes jordtilliggende, således at disses hele existensgrundlag og -mulighed totalt forrykkes, især når skattelovgivningen i den grad bidrager til at vanskeliggøre de store, ofte slotsagtige fredede hovedbygningers anvendelse til privat beboelse, den eneste benyttelse, der ikke (for at tale med lovens ord) betyder bygningernes forvanskning og deres arkitektoniske værdis mindskning.

Det er derfor af største interesse at undersøge, hvilket omfang denne udstykning, der er et så ægtefødt barn af vort århundrede, har haft, og hvilke følger den har fået for herregårdene i Aalborg amt, et amt, der har så mange og så interessante herregårdsbygninger som kun et enkelt andet jydsk amt — Randers.

Sammenholder man tdr. htk.-tallet for herregårde (med over 20 tdr. htk.) for år 1900 med tallet for 1957, viser det sig, at det er faldet fra 2900 tdr. htk. til 735, altså til næsten $\frac{1}{4}$; som efterfølgende tabel viser, er det i første række amtets største gårde, udstykningen har reduceret:

	1900	1957
	tdr. htk.	tdr. htk.
Grevskabet Lindenberg	996	185
Stamhuset Birkelse	430	147
Nørlund	130	57
Visborggaard	113	—
Lundbæk	79	—
St. Restrup	75	—
Villestrup	71	71
Buderupholm	69	—
Krastrup (med Louisendal)	54	—
Havnø	54	31

Ikke mindre end halvdelen af amtets største herregårde er således blevet totalt udstykket eller skilt fra deres jord, medens de fire øvrige i meget betydelig grad er blevet formindsket (Lindenberg til mindre end en femtedel), og kun een — Villestrup — har holdt sit areal. At dette sidste er sket, har dog sin særlige forklaring deri, at Villestrup næsten er en ren skovejendom med kun et ret begrænset tilliggende af udstykningsmulig agerjord.

Netop fordi det er de største, er det ulykkeligvis også de mest interessante herresæder, udstykningen har ramt hårdest. De i klasse A fredede gårdes hartkorn er således reduceret til *mindre end en fjerdedel* (fra 1531 til 359 tdr.).

Ialt 21 herregårde er fredede i Aalborg amt. Hvad jordtilliggendet angår, kan ialt kun 5 af disse siges at have betryggende forhold — Birkelse, Klarupgaard, Lindenberg, Refsnæs og Villestrup. For de resterende 16 gårde gælder det, at man kun med den største betænkelse kan se deres fortsatte opretholdelse og bevaring i møde. Ialt 9 af disse gårde har endnu *noget*

jord igen, men uden at dette dog betyder, at de står væsentligt bedre funderet end de helt jordløse herregårde. Af de 9 gårde — Bjørum, Kongstedlund, Nørhund, Postgaard, Randrup, Vang, Vitskøl Kloster, Vorgaard og Gammel Vraa — har ganske vist endnu Kongstedlund, Nørhund og Randrup et ret væsentligt tiliggende, men som tiderne har udviklet sig og i stigende grad vil udvikle sig til ugunst for disse ret omfangsrige bygningsværker, kan selv dette ikke siges at være fuldt tilstrækkeligt til en betrygget fremtid.

7 herregårde står endelig helt ribbet for jord: Buderupholm, Krastrup, Lundbæk, Nørager, Store Restrup, Vaar og Visborggaard. Af disse anvendes allerede de tre største og anseligste (Visborg, Lundbæk og Store Restrup) til halvoffentlige institutioner, hvilket i højeste grad har medført en forringelse af deres interieures arkitektoniske værdi.

I det følgende vil vi gennemgå de mest interessante herregårdes skæbne i dette udstykningens århundrede og se på deres fortsatte existensmuligheder som hovedsæder for betydelige landbrug, den anvendelse, de er bygget til, og den eneste, der ikke betyder en »Forsvanskning eller Vanrøgt af Nationens Kulturskatte«.

Birkelse, det tidligere stamhus for den danske uradelige slægt *Skeel*, der siden 1656 har siddet på dette herresæde, er i modsætning til så mange andre majoratsgodser forblevet i slægtens eje — og er vedblivende en særdeles anselig ejendom. Hovedbygningen ligger idyllisk ud til Ryeaa, og det lille, men meget harmoniske renaissancehus vil selv under de stærkt forringede forhold, majoratsafløsningen har medført, uomtvisteligt kunne se selv en fjærn fremtid trygt imøde.

Lindenberg var som Birkelse et majoratsgods, grevskab for slægten *Schimmelmann*, og er, til trods for særdeles betydelige jordafståelser og -frasalg (bl. a. af gårdene *Gudumlund*, *Tiendegaarden* (begge udstykket), *Louisendal* og *Vildmosegaarden*) stadigvæk Danmarks *efter areal* største gods. Store dele heraf er dog værdiløs mose og hede, så *efter ejendomsskylden* kommer *Lindenberg* langt nede på ranglisten.

Corfitz Wifferts hovedbygning fra 1583 er et uhyre interessant, egenartet værk, hvis særpræg giver den en særlig placering i vor kunsthistorie. Den ret lille bygning, med tre svære tårne foruden to tårnagtige, kantede fremspring midt på facaden, antagelig »hemmeligheder«, er efter århundreders forfald og misrøgt i *vort* århundrede blevet genstand for en nænsom, storslået restaurering af lehns greve Schimmelmann, der atter har indrettet slottet til beboelse. Herresædet, ejet af samme slægt siden 1762, har selv efter, at lehnsafløsningen kostede millioner i afgifter og jordafståelse, så betryggende kår, at man under forudsætning af forholdenes status quo ingen grund har til frygt.

En lille perle i enkel og upretentiøs renaissance er *Randrup* hovedgård. Det lille hus, opført ca. 1550, giver et fortrinligt billede af, hvorledes det 16. århundredes *små* adelsgårde så ud — *Randrup* er næsten det eneste bevarede eksempel herpå, vi har, da senere tiders ejere næsten overalt ellers har rejst en mere monumental og komfortabel hovedbygning. For så vidt er det samme sket her, som den egentlige beboelsesfløj er den i forrige århundrede opførte »italienske fløj«. Det specielle og enestående er blot, at det gamle renaissancehus *bevaredes ved siden af* den nye bygning.

Randrups ret beskedne areal er dog langtfra fuldt tilfredsstillende — som et varsel om dets utilstrækkelig-

hed til at »bære« hovedbygningen kan anføres, at staten allerede i 1935—36 måtte yde et betydeligt tilskud til bygningens vedligeholdelse.

En virkelig central plads blandt Danmarks få sen-gotiske borge indtager *Villestrup*. Som et firfløjet

Villestrup. — Et herregårdsbillede af en ubrudt, harmonisk skønhed, der er ved at blive sjælden.

anlæg opførtes hovedbygningen 1538—42 af Christian den III.s betroede landsdommer, lensmanden på Aalborghus, Axel Juul, men selv om generalkrigskommissær, ritmester J. C. Schuchardt og andre har molesteret hans stolte borg slemt, hører Villestrup trods alt stadig til vore værdifuldeste arkitekturmonumenter.

Herresædet var en tid lang i det 18. århundrede baroni for slægten *Rosenkrantz*, men solgtes 1812 til ovennævnte ritmester Schuchardt, hvis bevæggrund til hans meget gennemgribende ombygning skal have været, at han ikke ønskede at bo i et hus, der lignede

Viborg Tugthus! Efter omfattende jordfrasalg tilbagekøbte en efterkommer af landsdommer Axel Juul i 1868 slægtens gamle stamgods. Som før nævnt hører der kun et beskedent landbrug til Villestrup, hvis opretholdelse dog sikres af de store skove, der danner Rold-skovenes sydligste parti.

Af Aalborg amts betydeligste herregårde er det hovedsagelig kun disse gårde, hvis jordtilliggender synes tilstrækkelige til at kunne sikre bygningernes opretholdelse fremover. Langt mere usikker tegner udsigterne sig for de helt eller delvist jordløse gårde, der i det lange løb enten vil ende som halv- eller heloffentlige institutioner, hvilket altid vil medføre en alvorlig forringelse af noget af det værdifuldeste ved de fredede herresæder: den kulturelle og kunsthistoriske enhed, deres interieurer udgør; foreningen af malerier, møbler, antikviteter og arkiver med de sale, der gennem århundreder har dannet ramme om et stormandsliv, der for en meget lang periode i historien har båret og befordret dansk kultur og dansk åndsliv.

Visborggaard er et typisk eksempel på den sørgelige udvikling, der er fuldt så værdi-ødelæggende som det bygningsmæssige forfald. Dette store trefløjede anlæg har en så fornem landskabelig beliggenhed bag sine brede grave som kun få andre herregårde. Den herlige sydfaçade, der stejlt hæver sig op fra vandspejlet, flankeret af sine ottekantede tårne er af *enestående monumentalitet og skønhed*.

Den, der første gang kommer til dette storslåede og festlige æventyrslot, spørger uvilkårlig: Hvem er dog de lykkelige mennesker, der bor her? Og svaret falder knivskarpt, hårdt: patienter fra Viborg Sindssygehospital! Det er selvfølgelig forbilledligt, at stakkels syge

mennesker får mulighed for at bo under så stemningsfulde og smukke omgivelser, på dette område er vor sociale forsorg oftest for tilbageholdende — men man må nu trods alt sige, at til næppe noget formål er vore gamle herregårde nu så uegnede som til *dette*.

Seefeldernes gamle herregård solgtes i 1912 som et særdeles anseligt gods kompleks til den netop i sommeren 1957 afdøde greve *Knud Danneskiold-Samsøe*, der ikke alene lod hovedbygningen underkaste en yderst kostbar restaurering, men også ofrede meget på at gøre avlsgården til et virkeligt mønsterbrug. En græsmarks-skole oprettedes, enge og skove afvandedes. Men der gik kun få år, før Visborggaard fuldstændig opløstes i sine bestanddele.

1928 frasolgtes forpagtergården *Kildevang* (85 ha), og i 1931 solgtes selve Visborg med ialt 1000 hektar til et konsortium, der samme år fraskilte ejendommen *Høgholt* med 250 ha, og derefter solgte selve slottet til staten for 100.000 kr. Det resterende, ca. 300 ha ager og ca. 450 ha skov, forblev i nogle år i konsortiets eje, indtil jorden udstykkedes — og en historisk herregård var ophørt at eksistere.

En lignende skæbne som Visborg har de to gamle slægtsgårde *Store Restrup* og *Lundbæk* haft.

Store Restrup tilhørte i tidsrummet 1685—1811 general *Hans v. Levetzau* og dennes efterkommere, en tid som stamhus. 1811 opløses det mægtige gods, omfattende foruden *Restrup* også *Nørlund*, *Thorstedlund* og *Albæk*, ialt 2.235 tdr. htk. Efter den sidste greve *Raben-Levetzau*s bortdragen skiftede ejerne hyppigt. Slægten *v. Stemann* fæstede en tid bo her, men snart begyndte for alvor en urolig tid. Da *Store Restrup* solgtes 1897, hørte ialt 1400 hektar til gården, men salg i årene 1899, 1906, 1911 og 1912 — det sidste til »Husmændenes

Udstykningsforening for Aalborg Amt« — kom til at betyde storgodsets totale opløsning og adsplittelse.

Kammerherre Ivar Rosenkrantz-Levetzaus fornemme klassiske hovedbygning anvendes i dag til husmandsskole — hovedbygningen er ganske vist bevaret i det ydre, men indre ombygninger og ændringer *har* været nødvendige. Og så sandelig ikke til gavn for den freddede bygning!

Lundbæk var vel ikke stamhus, men har igennem mere end 300 år — fra 1602 til 1907 — været i slægten *Juuls* eje. 1686 tilgiftede oberst Chr. Juul sig det vestjydske baroni Rösensteen og gjordes til baron Juul-Rösensteen, men den første lehnsbaron og hans efterkommere blev dog boende på *Lundbæk*, som 1804 forsynedes med den store og særdeles herskabelige og monumentale hovedbygning, opført i en enkel nyklassicisme. *Lundbæk* kom meget i handelen i årene efter I. Verdenskrig og mistede efterhånden størstedelen af jorden. Senere er resten af avlsgården helt blevet skilt fra hovedbygningen, der nu — som *Store Restrup* — anvendes til landbrugsskole.

På randen af vildmosen løfter *Kongstedlund* sit stejle, gotisk prægede renaissancehus, vidt synligt udover det flade land. En barsk, vejrbitd bygning, med sin egen, sejge styrke. Vi er milevidt fra øernes blidt-romantiske opfattelse af renaissancen! Det hvide, stormomsuste hus løfter sig som en knyttet næve, truende mod efterårshimlen, som skabt for evigheden. Jylland!

Desværre har Niels Juuls hovedbygning fra 1592 nu kun et beskedent tilliggende — af *den* grund kan man *ikke* se *Kongstedlunds* fremtid imøde fuldstændig uden bekymring, omend den nuværende ejerslægt med største pietet værner om den prægtige, gamle hovedbygning.

Som et vågent øje, skjult bag Rønbjærg Hages hvasse bryn, ligger *Vitskøl Klosters* hvide længer. De stolte Cisterciensermunkes rige kloster fik reformationen bugt med, den mægtige kirke tvang vestenstormen i knæ, det vidtstrakte tilliggende søndredes, men endnu holder de tre lave fløje stand. Og dog er det kun et tilfældighedernes spil, at *Vitskøl* endnu eksisterer. Ved århundredskiftet var gården endnu en betydelig ejendom på 580 ha, men efter gentagne salg og vidtgående udstykninger var arealet efterhånden blevet alt for lille til hovedbygningen, hvorfor ejeren, Rob. Eriksen, i 1934 erklærede, at han ikke mere kunne påtage sig vedligeholdelsesudgifterne og derfor ville nedrive østfløjen. Heldigvis greb staten ind og erhvervede godset — men et tiår i forvejen tillod man, at den pragtfulde fynske bindingsværksgård *Rørbæk* blev nedrevet. Trods fredningen! *Vitskøls* hovedbygning, ombygget først i renaissance af Bjørn Andersen, efter hvem gården lang tid benævnes *Bjørnsholm*, senere i barok, bruges nu til opdragelsesanstalt — en benyttelse, der just ikke har skånet de ærværdige gamle bygninger!

Nørlund, i udkanten af de vidtstrakte Rold skove, er opstået af en gammel røverborg, som dronning Margrethe lod nedrive. Den nuværende hovedbygning hører trods senere tiders mishandling til vore mest interessante herregårde. Bygningerne, opført 1581—97 af Ludvig Munk, har oprindeligt været et trefløjet anlæg, lukket af en mur med porttårn. Der, hvor hoved- og sidefløje støder sammen, har to kraftige, firkantede tårne knejst, og på hovedfløjens gårdfaçade har der på hver side af det runde tårn løbet et sandstensgalleri. I det hele taget har der været ødslet med sandstensudsmykninger på *Nørlund*: rigt forsirede portaler, ødselt udskårne kaminer, friser og vinduesindfatninger.

Og selvom nu både tårne og portfløj er faldet, og der kun er sparsomme rester tilbage af den rige sandstensudsmykning, rummer Nørlund flere gåder og har bevaret flere enestående detaljer end så mangan anden, velbevaret renaissancegård.

Et stærkt jordfrasalg i vort århundrede har imidlertid truet det tidligere så store gods' existens. Siden 1911 er således *Smorupgaard*, 400 hektar, *Nørlund Ladegaard*, 300 ha, og *Kragelund*, 175 ha, blevet solgt, for snart efter totalt at udstykkes. Endvidere er en del af selve Nørlunds og Thorstedlunds jord blevet fraskilt. Den kendte margarinedirektør G. A. Hornemann, der i 1929 blev eneejer af Nørlund, har skænket gården til et fond, der nu er ved at indrette hovedbygningen til et velgørende formål.

Nordligst i landet, hvor Vesthimmerlands bakker synker i havet, vil vi standse vor færd og dvæle lidt i skyggen af de gamle træer, der som mindevarde for det svundne løfter sig mod aftenhimlen over den gamle hovedgård *Vaar*. Og *Vaar* står selv som en mindevarde for den herregårdskultur, hvis opretholdelse samtidig er blevet umuliggjort.

Nu er *Vaar* blot en ret uanselig bygning, hvis tre lave barokfløje kryber i læ bag skoven og bakkerne, men engang var *Vaar* et knejsende renaissanceslot, vidt synligt udover Limfjordens flade. Men 1722 lod ejeren, Jokum Poulsen, på grund af bygningens forfald og egen manglende interesse for det historiske, *Vaar* ombygge og skamskænde, og siden har *Vaar* ikke rigtig kendt til virkeligt gode og sikre kår. Da hofjægermester Wolff-Snedorff ved år 1900 ejede gården, havde den dog endnu hele 540 ha jord — men efter at hofjægermesteren 1911 havde solgt gården, blev *Vaar*

genstand for en uhyrlig spekulation og solgtes i det følgende tiår ikke mindre end 8 — otte — gange: 1913, 1915, 1918 (to gange!), 1920, 1922 (to gange) og 1923.

Efter sidste salg var tilliggendet udstykket så to-talt, at der end ingen hovedparcel var tilbage. 1934 købtes hovedbygningen med parken (8 tdr. land) for — 6.000 kr. (!) af *forfatteren Knuth Becker*, der i et interview samme år dog ikke lader os i tvivl om, at han tilsyneladende er en svoren tilhænger af folk af Jokum Poulsens type: »Selve bygningen venter jeg mig ikke noget af,« udtaler han, »den er jo gammel, *desværre kan man ikke rive den ned.*« Vi må takke skæbnen for, at den først har tilladt en mand som hr. Becker at blive slotsherre, *efter* at loven af 1918 var trådt i kraft.

En udtalelse som Knuth Beckers afspejler tilfulde den katastrofale situation, et udstykket herresædes fredede hovedbygning er kommet i, når dens hele eksistens er afhængig af ejerens forgodtbefindende og *økonomiske evne* og vilje til at ofre en bekostelig vedligeholdelse på de store og upraktiske bygninger.

Det er sket ikke een, men flere gange, at en fredet herregård er kommet i så dybt og bundløst et forfald, at staten simpelthen har været nødt til at ophæve fredningen og tillade ejeren at nedrive, og der kan næppe herske tvivl om, at denne vej vil blive befaret med en stedse større hyppighed. At udstykning er det første skridt på vejen, kan der aldeles ikke herske nogen tvivl om, hvad jo iøvrigt enhver vil kunne overbevise sig om ved en rundrejse til en række af de mange, alt for mange, helt eller delvist udstykkede nordjydske herresæder.

Rent bortset fra, at en meget væsentlig del af den helt særegne charme og stemning, der hviler over en

gammel herregård, netop skyldes det *harmoniske samspil med det store, levende ladegårdsanlæg på den anden side af voldgraven*, og det frie udsyn over de udstrakte agres ubrudte og tilsyneladende uendelige flade, så er disse begreber også de strengt nødvendige realiteter, uden hvilke enhver herregårdsbygning er talt. *Det tilstrækkelige jordtilliggende er enhver herregårds vimpel og ballast.*

Derfor er det, at de myndigheder, der har udstykket og stadig udstykker vore trods alt *relativt få* fredede herresæder, påtager sig et meget alvorligt ansvar og en uafrystelig forpligtelse til at sikre og opretholde de bygninger, hvis existensgrundlag de har tilintetgjort. Det er en smertelig erkendelse, at man *faktisk ikke kan sige, at disse myndigheder* — private som offentlige — *har erkendt denne deres forpligtelse, endsige opfyldt den.* Der er et himmelråbende misforhold herimellem, et misforhold, som må og skal ændres — *inden det er for sent. Vil man gøre dette — og kan man gøre dette?*

Måske er den tolvte time allerede faldet i slag.

MUSEUMSMEDDELELSER

1956—57

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

Nu stunder det mod enden på Lindholm Høje. I begyndelsen af oktober 1957 har gravningen stået på i 5 år næsten uden afbrydelse. Kun hård frost eller sandstorme har kunnet standse arbejdet for en tid. Men i løbet af efteråret 1957 vil hele den del af området, som tilhører Nørresundby kommune, være undersøgt, og den største gravning, noget provinsmuseum nogensinde har udført, dermed være til ende.

De sidste måneders arbejde har drejet sig om undersøgelsen af en flad skråning på nordsiden, hvor prøvegravninger havde vist rester af bebyggelse. Her fandtes gruber af uvis anvendelse, men ikke regulære hus-tomter. To spænder af lignende form som sølvspændet fra 1954, men denne gang i bronze, blev fundet her; de forestiller et dyr i kamp med en slange, men er langtfra så vel udført som sølveksemplaret. En fibula i karvsnitmønster fra tidlig vikingetid fandtes også i dette felt. Der er intet i vejen for, at disse bronzesmykker kan være støbt på stedet, for også en støbeknop fra munden af en støbeform er fundet. En brønd med bevaret træramme i bunden viser, at bebyggelse må have ligget ganske nær, hvad også prøvegravninger i fjor bekræftede.

Med henvisning til runde »husurner« fra yngre bronzealder har flere arkæologer ment, at denne periodes huse muligvis har været runde. På gårdejer Peder Jensen Niensens mark i Øster Svenstrup sogn i Hanherred er en sådan rund hustomt undersøgt, og selv om den ikke blev helt sikkert dateret, lå dog en grube med skår fra yngre bronzealder lige op mod hustomten. Fundet vil blive publiceret i KUML for 1957.

Lærer A. B. Holm i Helberskov har iagttaget brandlag i toppen af sandbanken Helberskov Bjærg i Als sogn. De viste sig at være en brandtomt fra ældre jernalder, men så stærkt skadet af sandgravning, at den ikke kunne undersøges. Fundet har dog den interesse, at jernalderbebyggelse hermed er påvist så sydligt i sognet, mens man hidtil ikke har haft jernalderfund sydligere end ved Nørre Hurup.

På gårdejer Aage Jochumsens mark i Rostrup er også afdækket bebyggelsesrester fra ældre jernalder, men da Nationalmuseets 1. afdeling netop arbejder på denne egn, blev opgaven afgivet dertil.

Nationalmuseet — denne gang 2. afdeling — overtager også et andet mærkeligt fund, nemlig middelaldertomter ved Hunetorp i Hune sogn. På foranledning af tandlæge Friis i Hjørring undersøgte O. Marseen nogle stenrækker under flyvesand på gårdejer Rødhus' mark og fandt, at de var stensyld af gårde, dækket af flyvesand i historisk tid. De vil blive undersøgt af Nationalmuseet.

Fra yngste stenalder var tre små stenkister på gårdejer Laurits Hansens mark på Vraa hede i Rostrup sogn. Af den slags mindre gravninger er der en del hvert år, og flere jo længere ploven går i jorden. Vi har fået en ekstra arbejdsmark sammen med landbrugets mekanisering.

En flerårig undersøgelse på gårdejer Hundevads mark i Smedegaarde, Nørre Tranders sogn, er fortsat. Det drejer sig om en boplads fra yngre stenalder, fra den såkaldte grubekeramiske kultur, og et rigt materiale af flintredskaber og lerkarskår er efterhånden samlet hjem herfra af O. Marseen, som tidligere har undersøgt og publiceret en lignende boplads på Selbjerg på Øland — foreløbig de to eneste fagligt undersøgte bopladser fra denne særlige kultur.

I stranden ved Gjøl, 100 meter fra land, fandt fisker Jacob Østergaard Andersen et trækar stående i bunden med kun mundingsranden synlig. Gennem fabrikant Anders Kragh fik museet viden om fundet og købte karret af finderens. Det er et firkant-ovalt kar, skåret ud af en løvtræsrod, snarest elm, uden brug af drejerværktøj, og med fire små ører til ophængning. Sådanne kar findes som småstykker i middelalderfund og har sikkert været almindelige, men dette er det første uskadte, vi har set. Muligvis har det indeholdt mading, da det blev sat ned i fladvandet, som så siden har bevaret dette mærkelige stykke.

Til den arkæologiske del af beretningen hører vel også de besigtigelser af skader på oldtidsminder, som desværre stadig forekommer selv efter at fredningsloven er alle bekendt. Der har været en del sådanne beskadigelser i årets løb, ialt 5, men af disse var de tre forvoldt af legende drenge, der havde gravet huler i gravhøje. Det bliver måske nødvendigt at gøre også børn opmærksom på fredningsloven.

I årets løb har vort museum modtaget løfte om tre testamentariske gaver af høj værdi. Arkitekt Tyge Hvass, født på Randrup hovedgård, har tidligere skænknet museet rokokomøbler fra sin fødegård. Nu har han testamenteret yderligere et par møbler fra samme tid,

billeder af gårdens tidligere ejere, samt en krystalampel i bronzefatning. En rokokostue alene med møbler og inventar fra Randrup vil kunne opstilles til sin tid.

Frk. Ellen Toftgaard, Vejgaard, har testamenteret et møblement fra omkring 1840, som har tilhørt hendes forældre, forstanderparret Toftgaard på Aalborg Drengehjem. Et hul i vor møbelsamling er dermed udfyldt, idet vi ikke tidligere ejede repræsentative møbler fra nyrokoko.

Dyrlæge H. Langermann i Mou har testamenteret museet et møblement fra omkring 1830 — såkaldt Chr. VIII-stil — en dragkiste fra empiretid, et par ure fra samme periode, foruden spejle, porcellæn og andet service. I denne gave indgår en samling kobbermål til udmåling af brændevin, justerede i Aalborg omkring 1800.

Når disse rige gaver en dag indgår i museet, vil der ikke være noget tidsrum i dansk møbelstil, der ikke er smukt repræsenteret i vort museum. Det skulle da lige være vore bedsteforældres klunkestil, men også her er vi ved at supplere samlingen. Købmand Møller i Klarup har skænket nogle møbler fra denne tid, hvoriblandt skal nævnes et anretterbord til at folde sammen, et typisk firsermøbel.

En mærkelig gave kom fra sognerådsformand Søren Fanø i Ø. Hassing, en landmålerkæde af rundjern, inddelt i led på $\frac{1}{2}$ alen = 1 fod og med ringe til inddeling i større enheder. Kæden må sikkert stamme fra matrikuleringen i 1846. Mange sagn fortæller om landmålere, som går igen som straf for brug af falske kæder. Denne kan hvile roligt i graven, hans kæde er absolut nøjagtig.

Fra fru Johanne Larsen, som tidligere har skænket museet mange ting, kom i år et fransk sjal, arvestykke i giverens slægt.

Billedsamlingen er forøget med en kultegning af Gl. Mølle omkring 1880, givet af fru Agnete Hansen, Hasserisvej 7, samt et par skitsebøger tegnet af officeren Lauritz Lassen i hans skoletid i Aalborg omkring 1850, skænket af hans søn.

Indkøb af museumsgenstande har i år måttet indskrænke sig til det uafviselige. Men det var også en del.

Et standur af senbarok form, signeret på skiven: I. C. Torbeck, Aalborg, var havnet i Skaane, hvor en svensk kollega havde erhvervet det og tilbød vort museum det. Værket er fuldstændigt i orden, foden af kassen kun lidt restaureret, kun et lag nyere maling skal tages af før udstilling.

Af en sønderjydske samler er købt en tepotte af sølv, gjort af mester Christopher Mayntzhusen i Aalborg om-

To Aalborg-sølvkander. Vandkande af mester Jacob Chr. Smith i nyklassisk stil og tepotte af mester Christopher Mayntzhusen i nyrokoko. Begge ca. 1840—50.

Alterkande af blåt glas
fra 1840—50.
Lavet på et af de
himmerlandske glas-
værker Conradsminde
eller Mylenberg.

kring 1850. Omtrent samtidig er en varmtvandskande af sølv, af mester Jacob Christian Smith i Aalborg, købt af sidste ejers arvinger. De to samtidige sølvarbejder fortæller noget om stilforvirring i vore oldeforældres tid, idet tepotten er i nyrokostil, men vandkanden i nyklassicisme.

På de himmerlandske glasværker Conradsminde og Mylenberg lavedes alterkander i blåt glas, hvoraf et par stykker kendes. I år erhvervede vi en af disse kander af lidt afvigende form, men tydeligt nok fra et af de nævnte værker — snarest Mylenberg. Samlingen af nordjyske glas søges stadig øget, men de sidste glasgaver kan vistnok ikke henføres hertil. En riflet karaffel, omtrent som Conradsmindes malede, gave fra

antikvitethandler Hilbert Thomsen, afviger fra de nordjyske, og en samling på otte enorme toddyglas med olivslibning, gave fra Alfred Andersen, Plantagevej 2, er uden oplysning om oprindelse.

Et snedkerfirma i Aalborg tilbød museet en dragkiste fra Sydvestsyssel, blå med buketter malet i rødt og hvidt, et typisk stykke fra den kreds af bonde-malere i Kjær herred, som i forvejen er vel repræsenteret i vort museum. Vi havde ikke råd til køb, men erhvervede i stedet dragkisten til Nationalmuseets 3. afdeling, som ikke ejede noget møbel af denne særlige type.

Som sædvanlig har museet haft besøg af videnskabsmænd fra mange steder, som ville studere museets samlinger og — ikke mindst — Lindholm Høje. Med dette formål kom således professor Mårten Stenberger fra Uppsala med sine studenter og direktør Matts Dreijer fra Ålands museum. Intendent, fil. dr. Carl-Axel Moberg fra Göteborg har studeret bronzealder, museumsinspektørerne Mogens Ørsnes og Olfert Voss samt stud. mag. Lomborg har set på flintmine-samlingen, og dr. F. W. Robins fra London har set på museets samling af sager til belysning. Men udover disse videnskabsmænd har foreninger og selskabsrejser fra hele Norden besøgt Lindholm Høje og ofte også samlingerne herfra på museet. Deltagerne i den socialpædagogiske uge i Aalborg havde en hel række timer i museers brug i undervisning.

Dansk kulturhistorisk Museumsforening holder årlig et eller to instruktionsmøder rundt i landet, hvor kolleger mødes og diskuterer emner af fælles interesse. I år holdtes et sådant møde i Aalborg Helligåndskloster St. Bededag. Emnet var byfund fra middelalder og deres konservering, som inspektør Riismøller og kon-

servator Grantzau gjorde rede for. Der var mødt 30 museumsfolk, som tillige besøgte museets konserveringsanstalt og Lindholm Høje.

Sammen med Kulturhistorisk Forening og Jysk Arkæologisk Selskab indbød museet i januar kunstneren Fred. Gudnitz, Tanumshede, til at udstille sine tegninger og fotos af helleristninger i Bohuslän i museet. På et par dage kom 500 for at se udstillingen.

I påsken arrangerede kulturhistorisk Forening en udstilling: »Ældre kunsthåndværk i nordjysk privateje« i Helligåndsklostret. Museet udstillede ikke, men havde naturligvis sin interesse i at registrere de mange genstande af høj kulturhistorisk værdi, som her var samlet. Inspektøren og konservatoren, bistået af mag. art. Inge Mejer Antonsen, foretog indsamling og opstilling af de godt 300 udstillede genstande. Der var 2360 besøgende.

Inspektør Riismøller og konservator Grantzau besøgte i juni Bergen og deltog i udgravningen af Bryggen, hvor byens middelalder graves frem af brandtomten efter de nedbrændte købmandsgårde.

Museumsassistent Oscar Marseen har fået 600 kr. af Steenstrups legat til sine undersøgelser af stenalderkultur omkring Limfjorden.

Inspektøren og museumsassistenten repræsenterede vort museum ved Nationalmuseets 150 års jubilæum.

Af publikationer fra museet skal nævnes, at mag. art. Th. Ramskou, som er Nationalmuseets tilsynsførende på Lindholm Høje, har skrevet en ny vejledning for besøgende her. Den er tillige trykt på engelsk, oversat af lektor Gunnar Brier. Inspektør Riismøller har afsluttet sine glasundersøgelser med en afhandling »Nordjyske glas II« i museumsforeningens årbog »Arv og Eje«. Samme sted har O. Marseen publiceret »Et

keramisk værksted på Øland«, og i årbogen KUML har han skrevet en afhandling »Oldtidsbrønde«.

Museets kontorforhold er blevet betydeligt forbedret ved at kunstmuseet har overladt os et par lokaler i stueetagen, som er blevet indrettet til arbejdsrum for arkæologerne og for inspektøren. I kontorerne er indlagt fjernvarme.

Men for hvert år rykker den tid nærmere, da museet overhovedet ikke kan udstille sine sager mere, men må tage al sin plads i brug til magasiner, konserveringsrum og arbejdsrum. En stor udvidelse må ske indenfor ganske få år, hvis vi ikke må gribe til en så uønsket udvej.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM

Takket være den Flok trofaste Hjælpere, der i de senere Aar har sluttet op om Museet, har Tilgangen til Vesthimmerlands Museums Oldsagsafdeling i det forløbne Aar været over Middel.

Aarets største Fund er uden Tvivl 4 Jættestuer, eller rettere Tomten af dem, thi de store Stenkamre var i alle fire Tilfælde forlængst fjernede, medens Bundlaget var saa godt som urørt og gav en Række fine Fund. De fire Tomter laa henholdsvis paa P. Rinds Ejendom, Matr. Nr. 4 g Farsø, Fru Bjerregaards Ejendom, Matr. Nr. 9 a Foulum og Helge Christiansens Ejendom, Matr. Nr. 11 as Ranum. Alle fire indeholdt en Rigdom af Ravperler, ca. 1000 ialt, deriblandt nogle store, pragt-

fulde Perler formede som Økser og Køller paa indtil $5\frac{1}{2}$ cm's Længde.

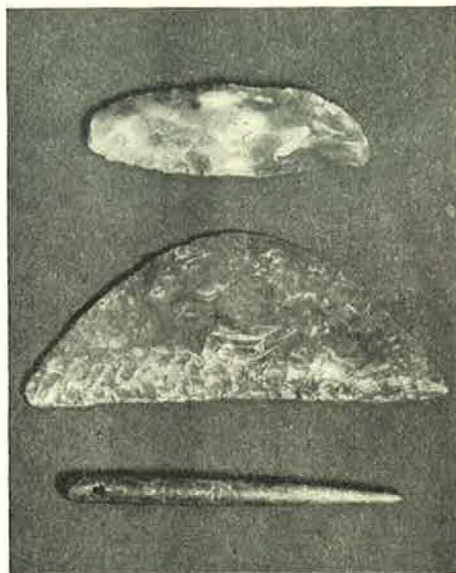
I Farsøtomten laa over Jættestuebundlaget en Stendynge, der indeholdt 11 smukke Flintdolke, 3 hjerteformede Pilespidser, et fladt Køllehoved af Porfyr samt nogle Flintflækker.

I den ene af de to Tomter i Foulum, der laa tæt sammen i samme Højning, fandtes et smukt ornamenteret Lerbæger med fire gennemborede Huller til Op-hængning samt en sjælden, dobbeltægget Jættestueøkse af finkornet Stenart. I den anden Tomt fandtes en tyknakket Økse, en Flintdolk, en hjerteformet Pilespids og et lille Lerbæger. De tre sidste Ting viser, at Kammeret foruden i Jættestuetid ogsaa har været benyttet til Begravelse i Slutningen af Stenalderen.

I Ranumtomten fandtes tre Flintøkser, der repræsenterede hver sit Afsnit af Stenalderen. Desuden fandtes uden for Kammeret en Mængde Lerkarskaar, ca. 1000 ialt. Selvom Skaarene ikke kan samles til hele Kar, kan det dog ses, at der har været 17 ornamenterede Kar og ca. lige saa mange uornamenterede.

Ogsaa de senere Perioder af Stenalderen er repræsenterede i Aarets Fund. Af de i Himmerland ret almindelige »korte« Hellekister, d. v. s. Hellekister, der højst er 1 m lange i indvendigt Maal, er fundet tre, to i Foulum og en i Fandrup. Alle tre indeholdt det almindelige Gravgoods i disse Kister, et lille Lerbæger.

Fra Stenalderens Slutningsperiode, som efter Tidens Yndlingsvaaben plejer at kaldes »Dolktid«, foreligger en Grav med en lille Dolk fra Aarup, Vognsild Sogn. I en Grav paa Th. Kaldahls Ejendom, Matr. Nr. 9 d Foulum, fandtes foruden en Dolk 4 Pilespidser, medens der i en Grav paa Matr. Nr. 9 c Fandrup foruden en Dolk fandtes to Flintflækker.

Gravfund fra Dolketid.
Hessel ved Hvalpsund.

Fra samme Periode, men med særegent og sjældent Gravgoods er fire Grave paa Hessel Hovedgaards Jord ved Hvalpsund. De fire Grave laa paa flad Mark i ringe Dybde og var alle dækkede med et Stentæppe. I to af Gravene fandtes i Stedet for den traditionelle Flintdolk en halvmaaneformet Flintsegl, der hører hjemme i samme Tid som Dolkene. I den tredie Grav fandtes et smukt og fint udført Hængesmykke af Skifer. Den fjerde Grav var uden Gravgoods, men til Gengæld kunde det ses, at den havde rummet to Lig, idet der var Tænder af en voksen og et Barn.

Et Fund i en Klasse for sig er den her afbildede Fiskekrog. Den er $12\frac{1}{2}$ cm lang og skaaret ud af en stor Rørknogle. Krogen er fundet ved Tørvegravning i $\frac{3}{4}$ m's Dybde paa Martin Madsens Ejendom, Matr. Nr. 9 v, Overlade.

Fiskekrog
fra Overlade.

Fra Bronzealderen er indgaaet tre Gravurner, hvoraf den ene, der er fundet ved Vejregulering ved Løvelbro, maa stamme fra Overgangstiden mellem Bronze- og Jernalderen, idet den indeholdt en Jernkniv og Dele af et Jernspænde.

Hvad Jernalderfundene angaar, er det som sædvanligt Tidsafsnittet »Romersk Jernalder«, der har leveret Hovedkontingentet. Paa Gaardejer Jacob Jacobsens Ejendom, Matr. Nr. 4 a Eidrup, er fundet tre Grave. Den ene indeholdt tre Lerkar og en Jernkniv, den anden fem delvis defekte Kar, og den tredje fire Lerkar og en Jernnaal.

Paa Kollerup Justesens Ejendom, Matr. Nr. 4 a, Oudrup, fandtes i en Grav fra samme Periode fire Lerkar og tre smukke Bronzenaale.

Fra Jernalderens Begyndelsesperiode stammer et ejendommeligt Fund af Lerkar. Ved Vejregulering mellem Hvam og Bjerregrav fandtes i to nedgravede Gruber to store Lerkar, henholdsvis 46 og 40 cm høje, en mindre Krukke med Sidehanke og Skaar af 4—5 andre Kar.

Ogsaa Almuesamlingen har modtaget værdifulde Forøgelser, især bestaaende af kvindelige Beklædningsstykker. Saadanne er som Gave modtaget af Fru Bankdirektør Knudsen, Aars, Frk. Mette Christensen, Farsø, og Fru Dorthea Gylling, Borghavegaard, Samsø, hvis afdøde Moder stammede fra St. Aistrup og havde ønsket, at hendes Slægtsting skulde opbevares paa Museet i Aars. Blandt de modtagne Ting herfra maa særligt fremhæves en pragtfuld Slægtsdaabskjole af rød Silke, besat med forskelligt farvede Baand og Sløjfer.

Sommerens Besøg har været normalt, saavel hvad Enkeltbesøg som Skoler og Foreninger angaar. Blandt særligt prominente Enkeltbesøg maa nævnes den engelske Arkæolog W. G. Rose fra Cambridge og Prof. C. J. Becker, Nationalmuseet. Sidstnævnte studerede i to Dage Museets Samlinger fra keltisk Jernalder.

Af Fællesbesøg kan særligt nævnes Museumsforeningen fra Try Museum med 80 Deltagere og Historisk Samfund for Aalborg Amt med ca. 275 Deltagere.

S. Vestergaard Nielsen.

ALS HJEMSTAVNSMUSEUMS ARKIV

1. *De oprindelige gårde i landsbyerne Als og Helberskov.*

Herom er der udarbejdet en fortegnelse, som skulle klarlægge, hvor for Als's vedkommende de udflyttede gårde har ligget inde i den gamle by. Fortegnelsen er en gennemgang af matrikelsnumrene under ejerlavet, men med mulige oplysninger knyttet til hvert enkelt nummer.

For Helberskøvs vedkommende omfatter fortegnelsen de oprindelige 25 gårde, hvoraf nu kun to er udflyttet (dette skete allerede kort efter udskiftningen 1799), mens 7 øvrige af gårdene er nedlagte. Oplysningerne støtter sig på byens gamle udskiftningsprotokol, som et bysbarn, pens. lærer Chr. B. Lund, Randers, tilfældigt reddede for tilintetgørelse og senere tog en afskrift af, mens selve protokollen gik til opbevaring i Landsarkivet i Viborg.

2. *Gamle viseopskrifter fra Als sogn.*

Af sådanne blev der i årene 1953—55 ved hjemstavns museets mellemkomst foretaget afskrift til Dansk Folkemindesamling. Det drejede sig om gamle viser, i sin tid især sunget i en af de gamle Buddum-gårde, den såkaldte David-Sorens gård. Her havde man fra gammel tid altid sunget meget, og i stedet for at lade de gamle viser gå i glemme, havde en af David-Sorens sønner, nu Johanne Bang, Als Mark, taget sig for at skrive teksterne til de gamle viser ned i en skrivebog. Herfra kunne nu afskrifterne tages. I foråret 1955 gjorde professor i musikhistorie ved Københavns Universitet, dr. phil. Niels Schiørring, en afstikker til Als og fik under dette sit besøg et helt dusin af de gamle viser indsunget af Johanne Bang på bånd til Folke-

mindesamlingens arkiv. Enkelte andre viser er senere i afskrift føjet til.

Til Folkemindesamlingen er ydermere ved hjemstavnmuseets mellemkomst sendt et par gamle håndskrifter fra afdøde gårdejer Hans Steinfeldts efterladenskaber. Hvad som her har kunnet tydes ud af den gamle skrift, har professor Schjørring gjort rede for i et par breve, som nu findes i museets arkiv. For disse sidste viser som for viserne fra det gamle Budum gælder det, at enkelte ting her hidtil var ukendte.

3. Hans Steinfeldts efterladte papirer.

Foruden de forannævnte to gamle håndskrifter med sange og viser er til hjemstavnmuseets arkiv tilgået en samling *lærepapirer om kystbevogtningen i krigen 1807—14*. Disse papirer har man i Aalborg historiske museum taget afskrift af og ladet originalpapirerne gå tilbage. — Fra samme Hans Steinfeldts efterladenskaber er tillige tilgået arkivet en del ejendomspapirer fra skiftet 1787 og senere. Også disse gamle efterladenskaber er arkiveret i omslag med udskrift for den pågældende sag.

Videre forefindes bevaret fra samme dødsbo to komplette sæt ejendomspapirer, der begge fyldigt omfatter et helt århundrede (1800'erne) samt to skudsmålhbøger påtegnet af sognets daværende præst eller kapellan.

En håndskreven beskrivelse af slaget ved Sjællands Odde viser sig derimod interesseløs, idet den ikke er en selvstændig beretning, men bare en afskrift af en daværende trykt fremstilling. Det har været Helberskovbonden Hans Nielsen (bedstefar til nu afdøde Hans Steinfeldt), som har besørget denne afskrift, ligesom afskriften af de gamle viser og gudelige sange, der nu er i Dansk Folkemindesamling.

Carl Raaschou.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Hermed udsendes første halvdel av 46. bind av vore historiske årbøger, idet vi, som vi plejer, lader 2 årbøger udgøre et bind av hensyn til indbinding.

Vor sidste årbog har som tidligere årbøger fået anerkendt omtale. Særlig omtalt i en kronik av museumsinspektør Peter Riismøller i Aalborg Amtstidende.

Av pladshensyn udelader vi i år oversigten over den i årets løb udkomne historiske litteratur vedrørende Aalborg amt; den kommer i næste årbog. Av samme hensyn undlader vi en udførligere omtale av vore to udflugter, men nøjes med følgende:

Første udflugt foregik lørdag eftermiddag den 25. maj. Første stoppested var herregården Bratskov ved Brovst, der nu ejes av dr. jur. Erik Brüel, København. Videre til Slettestrand, hvor eftermiddagskaffen ventede, og senere gennem den berømte Fosdal og Lerup kirkeplads.

Sidste udflugt gik til det sydvestlige Himmerland, som vi sidst besøgte for 25 år siden. I busser og private biler kørtes først til Aars. Her så de fleste av de ca. 300 deltagere museet, mens andre så kirken og runestenen, før vi samledes i Aars hotel og spiste medbragt frokost og holdt

GENERALFORSAMLING

under ledelse av formanden skoleinspektør Kr. Værnfelt, der bl. a. meddelte, at medlemstallet var ca. 1300, men i forhold til fx. Hjøring amt burde være betydeligt større. — Kassereren lærer Viggo Qvist oplæste i sammendrag det reviderede regnskab, der findes trykt sidst i årbogen. — Det op-

lystes, at årbogen koster betydeligt mere at fremstille end kontingentets 5 kr., og det vedtoges efter forslag fra forsamlingen at forhøje det til 7 kr. — Til styret genvalgtes lærer Viggo Qvist, Aars, og rentier Chr. Kollerup, Vilsted, mens regnskabschef Ove Johansen, Aalborg, valgtes i stedet for lærer Henry Jensen, Ertebølle, der helst ville fritages.

Næste mål var Lerkenfeld herregård, det tidligere Bonderup, hvor Værnfelt fortalte gårdens ældste historie, og nuværende ejer fru Eva Kjeldsen sin slægts og den senere historie fra 1792, da hendes tipoldefar Mikkel Kjeldsen blev ejer av gården. Fru Kjeldsen sluttede med at omtale onkelens oberstløjtnant Rambusch' manddomsværk, beplantningen av de 65 tdr. land Lerkenfeld Bjerge, der syd for gården nu danner en meget smuk plantage, som fru Kjeldsen senere førte selskabet igennem; en yderst besværlig tur.

Hovedgården Hessel nær Hvalpsund var sidste mål. Her tog gårdens ejer højskoleforstander F. Elle Jensen mod os, og i laden i denne i gammel stil sjældent bevarede gård fortalte F. Elle Jensen gårdens historie fra 1391 og sin egen slægts historie fra 1829, da oldefaderen købte gården.

Regnen strømmede ned, mens vi kørte til Sebbersund, hvor vi ved en kop kaffe holdt avslutning, og hvor hofjægermester Jørgen Castenskiold motiverede en tak for den indholdsrige dag.

Vi henviser til meddelelsen om gamle årbøger på omslagets bagside.

Vi har med tak modtaget bidrag til vort virke fra følgende: Staten, Aalborg amt, Aalborg, Nørresundby, Nibe, Bælum-Solbjerg, Egholm, Mov, Hals, Horsens-Hammer, Ulstrup, V. og Ø. Hassing, Sønderholm, Sundby-Hvorup, Ulsted, Sulsted, Hasseris, Aars. Pengeinstitutioner i Aalborg: Aalborg Bys og Omegns Sparekasse, Andelsbanken, Diskontobanken, Landbosparekassen, Landmandsbanken, Nordjysk Bank. Endvidere Gravlev Sparekasse, Hadsund Sparekasse og Nibe Sparekasse.

Samfundets ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.

Overbibliotekar Johs. Evald Tang Kristensen, Nørresundby, næstformand og sekretær.

Lærer V. B. Qvist, Aars, kasserer.
Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.
Museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars.
Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.
Skorstensfejer Ths. Møller, Sulsted.
Rentier Chr. Kollerup, Vilsted.
Sognepræst M. Larsen, Als.
Rektor Kjeld Galster, Aalborg.
Regnskabschef Ove Johansen, Aalborg.

Forretningsudvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Aalborg, tlf. 2 91 48.
Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørre-
sundby.
V. B. Qvist, Jyllandsgade 15, Aars, tlf. 47.
Henrik Møller, Teglvænget 17, Aalborg, tlf. 2 66 60.

Redaktionsudvalg:

Henrik Møller (formand).
Kr. Værnfelt.
S. Vestergaard Nielsen.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til
Henrik Møller under ovenstående adresse.

SAMMENDRAGET DRIFTSREGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1956—31. MARTS 1957.

UDGIFTER		Kr.	Øre	INDTÆGTER		Kr.	Øre
Forsikringer		3	00	Tilskud fra staten		850	00
Årbogen:				— - amt og kommuner		895	00
Honorarer	738,38			— - banker og sparekasser..		420	00
Trykkeriudgifter	8214,75			Medlemskontingent		7498	30
<i>Andre udgifter:</i>		8953	13	Salg af gl. årbøger		343	57
Kontorartikler		75	60	Renteindtægter		35	83
Udsendelse af årbog		1469	68	Billetsalg		33	53
Porto		141	14				
Møder m. v.		302	55				
Repræsentation		24	50				
Forskelligt		644	36				
		11613	96			10076	23
Overskud til 1957—58		1242	19	Overskud fra 1955—56		2779	92
		12856	15			12856	15

Aars, 4. juli 1957.

V. B. Qvist,
kasserer.

Regnskabet er gennemgået og har ikke givet anledning til bemærkninger.

Kassebeholdning — kr. 1242,19 — er til stede.

Aalborg, den 10. august 1957.

Th. Fjeldgaard.

A. B. Holm.

NYE MEDLEMMER

Listen sluttet 1. juli.

Frk. Marg. Abildgaard, Nørresundby.	Savværksejer J. C. Jensen, Skørping.
Fru grosserer Andersen, Skørping.	Gdr. Ingv. P. Jensen, Tylstrup.
Kristian Andersen, Aalborg.	A. F. Johansen, Svendstrup.
Centralbestyrer frk. Meta Andreassen, Tylstrup.	Lærer Johs. Krogh, Bælum.
Lærer E. Andreasen, Aalborg.	Gdr. Axel Kristensen, Myrhøj.
Tømrer Skov Andersen, Vodskov.	Forp. Chr. Møller, Biersted.
Kommis Arne Baltzen, Frejlev.	Snedkermst. P. M. Nielsen, Skørping.
Assistent frk. K. Bjørnbak, Aalborg.	Gdr. P. Nielsen, Hvorup.
Gdr. Peter Christensen, Rebild.	Gdr. Jens Nielsen, Fandrup.
Gdr. Thorv. Christensen, Rise.	Lærer O. Nielsen, Hals.
Købm. Carl Davidsen, Aalborg.	Manufakturhdl. K. Malte Poulsen, Farsø.
Mekaniker H. Dindler, Aalborg.	Laborant Egon Petersen, Aalborg.
Gdr. H. Egediussen, Lundby.	Fisker Bertel Petersen, Hals.
Chauffør Aage Ersted, Nørresundby.	Rostrup Bibliotek.
Fru Else Gjessing, Aalborg.	Fru Ida Brøgger Sveller, Århus.
Dyrlæge Munk Hansen, Sønderholm.	Overlærer H. Søndergaard, Aalborg.
Evald Jacobsen, Sofiendal.	Vejmd. Ingemann Sørensen, Ø. Hornum.
Ekspedient Chr. Jensen, Sulsted.	Biblioteket i Skørping.
Fabrikant Chr. Jensen, Vadum.	H. Dalsgaard Sørensen, Dybvad.
Lærer G. Højgaard Jensen, Blære.	Gdr. Henrik Thomsen, Skibsted.
	Lærer A. Ulrichsen, Als, Østjyll.
	Portør P. Würtz, Skalborg.
	Jørgen Wind, Lystrup st.

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

1912—1957

KRONOLOGISK INDHOLDSFORTEGNELSE

VED HENRIK MØLLER

I vort 25 års jubilæumsskrift 1937 indføjede vi en kronologisk fortegnelse over indholdet av vore 26 første årbøger, trykt som artikel i årbog 1937. Fortegnelsen skulle være en hjælp for interesserede til ret hurtigt at finde frem til bestemte emner.

Gennem årene siden er der fremsat mange ønsker om at få fortegnelsen suppleret, og ønskerne opfyldes hermed. Men mere end det. For da jubilæumsskriftet fra 1937 forlængst er »udsolgt«, har vi fundet det rigtigst, navnlig av hensyn til senere tilkomne medlemmer, at udfærdige en fuldstændig liste over indholdet av samtlige årbøger fra 1912, og den foreligger hermed.

Det ideelle ville være en systematisk emnefortegnelse, og vi kan godt røbe, at det er tanken at offentliggøre en sådan fortegnelse til 50 års jubilæet om 5 år.

1912 — 160 sider.

Ved Lundby den 3. Juli 1864: P. M. K. Lundsgaard.

Om det gammeldags Aalefiskeri i Limfjorden Vest for Himmerland:

M. C. Nielsen.

Fra »Kejserens Tid«: Chr. Christensen.

Fire politiske Breve: Alexander Rasmussen.

1913 — 164 sider.

Klavs Gjerding: Alexander Rasmussen.
 Fra Hoveriets Dage: A. C. Erthøll-Nielsen.
 Af Dr. med. Niels Jespersens Regnskabsbog 1661—1668: C. Klitgaard.
 Horsens Kirke (Kjær Herred): Niels Hald.
 Tømmermandens Tanker: Chr. Christensen.
 En Veteran fra 1808, Niels Pedersen fra Egense: Th. Johansen.
 Folkevæbningen i Hornum Herred 1848: Alexander Rasmussen.
 Fra Landboreformernes Tid: C. Klitgaard.
 Archivet paa Lundbæk: Alexander Rasmussen.

1914 — 190 sider.

En gammel Bryllupsvis: C. Klitgaard.
 Lidt om Livø: Harald Leth.
 Aalefiskeri i Limfjorden: P. Lauritsen.
 Et Grandebrev: Hofman Bang.
 Om Kongerslev Pastorats Degne: A. C. Erthøll-Nielsen.
 Nogle Ungdomserindringer fra 1863—64: Fr. Th. Hvass.
 Gildesbrødre i Guds Legems Lav i Aalborg i Aarene 1537—1624 I:
 C. Klitgaard.
 Kjær Herreds Skove i gamle Dage — navnlig i det 17. Aarhundrede I:
 Chr. Christensen.
 Smaastykker:
 To Digte om Slaget ved Lundby: Alexander Rasmussen.
 Træhesten paa St. Restrup.
 Et Mosefund.
 Funden Begravelse i Hals Kirke.
 Mindestenen ved Lundby.
 Register over Personnavne til I. Bind (1912—1914).

1915 — 240 sider.

Kjær Hereds Skove i gamle Dage — navnlig i det 17 Aarhundrede II:
 Chr. Christensen.
 Sognepræster i Hammer, Horsens, Sulsted og Aistrup fra Reforma-
 tionen til 1760: Niels Hald.
 Den store nordjydske Hekseforfølgelse: C. Klitgaard.
 Lidt om Nørresundbys Brand d. 17. Juni 1865: Chr. Christensen.
 Smaastykker:
 Om Livø: Anton Jakobsen.
 Rasmus Berg: John Lindholm.
 En kuriøs Gravskrift: C. V. Sehested Bohn.
 Gravfund: C. Klitgaard.
 En Slave: C. Klitgaard.

1916 — 168 sider.

Himmerlands Navn og Saga i Hedenold: Gudmund Schütte.

De kloge Koner i Vesthimmerland: Møller-Græsdal.

Sogneforstanderskab. Et Stykke Kommunalhistorie fra Østhimmerland:

A. C. Ertbøll-Nielsen.

Et Brev fra Stiftsprovst Hald i Aalborg: C. Behrend.

Gildesbrødre i Guds Legems Lav i Aalborg i Aarene 1537—1624 II:

C. Klitgaard.

En Præstegaard i Himmerland og dens Beboere ved Aar 1700:

A. Tuxen.

Smaastykker:

En Vidneførsel om Hellum-Hindsted Herreders Tingsted: C. Klitgaard.

Aalborg gamle Raadhus: C. Klitgaard.

En Slagtning i Hadsund: C. Klitgaard.

Præsten Knud Bjerrum til Farsø og Vognsild: Møller-Græsdal.

Folkelønninger paa Thustrup: Niels Hjorth.

Et Brev fra Lindenborg 1813: Alexander Rasmussen.

1917 — 168 sider.

Vildmosegaards Grundlæggelse: Alexander Rasmussen.

Tilstanden i Himmerland ved Aar 1735: Chr. Christensen.

Mamsellen paa Visborggaard: Fr. Møller.

Smaastykker:

Berigtigelse i Anledning af to Digte: J. Marcussen.

En mandhaftig Frue: C. Klitgaard.

Register til II. Bind (1915—1917).

1918 — 156 sider.

Vorgaards Historie (Bælum Sogn): Chr. Heilskov.

Et Bryllupsdigt fra Kjær Herred: Alexander Rasmussen.

Rasmus Kaagbyggers og hans Sønners Historie: J. Rasmussen

Skipper Clement og Aalborg Slot: J. P. Stenholm.

Barndoms minder (Randrup): F. T. Hvass.

1919 — 152 sider.

Kulturbilleder fra Lindenborg: Alexander Rasmussen.

Homøopatpræsten i Hals: K. Carøe.

Sebber-Store Ajstrup Kommunes Deling: Chr. Andersen.

Konerne i Nystrup: Alexander Rasmussen.

En Ægteskabshandel: C. Klitgaard.

Et »Oprør« blandt Slet Herreds Bønder: C. Klitgaard.

Gildesbrødre i Guds Legems Lav III: C. Klitgaard.

1920 — 152 sider.

Gildesbrødre i Guds Legems Lav IV: C. Klitgaard.

Fra Himmerlands Vesteregn: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Digteren Bette Soren: Thomas B. Thomsen.

Et Grandebrev fra Stade (Staae): Chr. Petresch Christensen.

Kjær Herreds Skoler og Skolevæsen I: Chr. Petresch Christensen.

Vejenes Udviklingshistorie i Himmersyssel: J. T. Lundbye.

Smaastykker:

Navnet Vitskøl: Alexander Rasmussen.

Landsdommer Peder Lerche og Mag. Chr. Stistrup: C. Klitgaard.

Bysmeden i Gandrup: C. Klitgaard.

Register til III. Bind (1918—1920).

1921 — 144 sider.

Kjær Herreds Skoler og Skolevæsen II: Chr. Petresch Christensen.

Hr. Glob Milling i Sønder Kongerslev: Alexander Rasmussen.

Fra Ranum og Omegn ved 1850: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Fra Sebber Sogn: Chr. Andersen.

Minder fra Nørre Kongerslev: P. Andersen.

Den hollandske Kvinde i Komdrup: Alexander Rasmussen.

Fortegnelse over Bøger og Smaaskitser vedrørende Aalborg Amt:

B. Seidelin.

Jørgen Berthelsen, »Kolonihavens Fader«: J. P. Stenholm.

1922 — 176 sider.

Marinus Herskind, hans Slægt og hans Barndomserindringer.:

Otto Smith.

Seminarlærer Petersen, Ranum, en Minderune: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Abbed Anders Andersen og Vitskøl Klosters Jordebog af 1552: Chr.

Petresch Christensen.

Fra en Bondegaard i Vesthimmerland omkring Aar 1800: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Landsbyen Farsø: Louise Deuvs.

Et Besøg paa Gudumlund Aar 1776: Alexander Rasmussen.

Ligfærd og Lejrsteder i Aalborg: J. P. Stenholm.

Smaastykker:

Et Uvejr: C. Klitgaard.

En Moders Klage: C. Klitgaard.

1923 — 262 sider.

Hvorup Kirke i Kjær Herred: Chr. Petresch Christensen.

En Førstemand i Tid og Stand: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Af Aarestrup Skoles Historie: Th. Johansen.

Budolfi Kirke: J. P. Stenholm.

Til Redaktionsudvalget. Om Lærer N. Chr. Lyngby: Peder Andersen.

Register til IV. Bind (1921—1923).

1924 — 172 sider.

Helligkilder i Himmerland og Kjær Herred: August F. Schmidt.
Hellig Kors Kilde i Skørping: C. A. J. Larsen.
Militærvæsen og Militærpersoner: Chr. Petresch Christensen.
Præsteslægten Wagaard i Skelund og Visborg: E. W. Jacobsen.
Komdrup Sogns Beskrivelse og Historie I: Alexander Rasmussen.
Driftsregnskaber fra en gammel Arvefæstegaard: A. C. Ertbøll-Nielsen.
Fra Stednavneudvalget.
Skipper Clements Minde.

1925 — 192 sider.

Komdrup Sogns Beskrivelse og Historie II: Alexander Rasmussen.
Folketingsmand Anders Nielsen, Fyrkilde: A. C. Ertbøll-Nielsen.
Kulturbilleder og Typer fra Nibes Glansperiode I: Dagmar Larsen.
Genforeningsmindesmærkerne i Aalborg Amt: Johannes Vejlagér.
Lidt om de ældre Præster i Als: C. Klitgaard.

1926 — 156 sider.

Kulturbilleder og Typer fra Nibes Glansperiode II: Dagmar Larsen.
Af Lærer og Kirkesanger Christen Sørensen Brøggers Optegnelser I:
J. Rasmussen.
Fra Stændertiden med særlig Henblik paa Aalborg Amt I: G. Øster-
gaard.
Smaaestykker:
En Malkølle: A. C. Ertbøll-Nielsen.
Skoleholdersønnen i Skomagerlære: A. C. Ertbøll-Nielsen.
Navnsø Marked: J. Brahms.
Register til V. Bind (1924—26).

1927 — 224 sider.

Kulturbilleder og Typer fra Nibes Glansperiode III: Dagmar Larsen.
Af Lærer og Kirkesanger Christen Sørensen Brøggers Optegnelser II:
J. Rasmussen.
Viffertsholm og dens Ejere: Fr. Møller.
Fra Stændertiden med særlig Henblik paa Aalborg Amt II: G. Øster-
gaard.
Hovedgaarden Langholt ved Aar 1744: Chr. Petresch Christensen.
Fra Skelund Præstegaard: E. W. Jacobsen.
Den »hellige« Kilde i Skørping: Henrik Møller.

1928 — 160 sider.

Af Lærer og Kirkesanger Christen Sørensen Brøggers Optegnelser III:
J. Rasmussen.
Om Tustrup Hovedgaard og dens Beboere efter 1818: A. C. Ertbøll-
Nielsen.

Koleraen i Aalborg 1853: Otto Smith.

Fra Stændertiden med særlig Henblik paa Aalborg Amt III: G. Østergaard.

Gregers Martin Bech: Th. Johansen.

J. P. Stenholm: Henrik Møller.

1929 — 188 sider.

Haver og Havebrug i Aalborg Amt igennem vekslende Tider: Johannes Tholle.

Kystlandet i Strandby Sogn ved Limfjorden: M. C. Nielsen.

Degne i Kornum og Løgsted: M. Møller.

Himmerlandsk Hedenskab: Gudmund Schütte.

Kaperfarten fra Aalborg 1808—1811: P. C. Knudsen.

Register til VI. Bind (1927—1929).

1930 — 168 sider.

Nørre Kongeslev Sogns Beskrivelse og Historie: Alex. Rasmussen.

Bælum Sogn gennem syv Sekler I: Chr. Heilskov.

Skolelærere i Aalborg Amt Aar 1862: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Sagn og Tro knyttet til Sten i Aalborg Amt: August F. Schmidt.

Mindestenen i Lundbykrat: Henrik Møller.

Ajstrup Kirke i Kjær Herred: L. Vesten.

En Oldtidsboplads i Sønderholm: Chr. Iørgensen.

Løgsted Sogn I: M. Møller.

1931 — 228 sider.

Bælum Sogn gennem syv Sekler II: Chr. Heilskov.

Himmerlandske Stednavne I: S. C. Sortfeldt.

Næsborg Sogn I: Anders Johansen.

Om Oberst Andreas von Arenstorff: H. H. Hvass.

Løgsted Sogn II: M. Møller.

En Frierfærd til Egholm: Chr. Petresch Christensen.

Sommermødet paa Visborggaard: Henrik Møller.

1932 — 220 sider.

Næsborg Sogn II: Anders Johansen.

Løgsted Sogn III: M. Møller.

Af Aarestrup Sogns Historie. Torstedlund Skov: Th. Johansen.

Bælum Sogn gennem syv Sekler III: Chr. Heilskov.

Himmerlandske Stednavne II: S. C. Sortfeldt.

Bronzealder Votivfund i Vendsyssel: Ludv. N. Hedelund.

Alexander Rasmussen in memoriam: Henrik Møller

Aarsmødet, Bislev Kirke og Lerkenfeldt: Henrik Møller.

Register til VII. Bind (1930—1932).

1933 — 160 sider.

Løgsted Sogn IV: M. Møller.

Bælum Sogn gennem syv Sekler IV: Chr. Heilskov.

Fra den gamle Landsby: August F. Schmidt.

Kimbrernes Herkomst: Gudmund Schütte.

Om Himmerlands Stednavne: Aage Houken.

N. U. og Historisk Samfund: Henrik Møller.

En gave til Historisk Samfund (Chr. Heilskovs topografiske Billedsamling).

Sommermødet i Hammer Bakker: Henrik Møller.

1934 — 224 sider.

Bælum Sogn gennem syv Sekler V: Chr. Heilskov.

Sulsted Kirke: L. Vesten.

Det underjordiske Aalborg I: Chr. Iørgensen.

Et 1000-aarigt runeminde. Haals-stenen eller Gunderup-stenen: Henrik Møller.

Af Aarestrup Sogns Historie. Aarestrup By og Marker I: Th. Johansen.

Ludv. N. Hedelund og J. Rasmussen til minde: Henrik Møller.

Smaaestykker:

Kirkesyn i Ulsted: Kr. Værnfelt.

Tingsvidner fra Kjær Herred: Kr. Værnfelt.

Sommermødet i Aarestrup, Torstedlund og Nørlund: Henrik Møller.

1935 — 196 sider.

Af Aarestrup Sogns Historie. Aarestrup By og Marker II: Th. Johansen.

Folkemindfortælleren Jens Kristensen i Ersted: August F. Schmidt.

Egholmbogen. Historisk-topografisk Beskrivelse af Øen Egholm, Vor

Frue Landsogn, gennem 400 Aar I: Kr. Værnfelt.

Oldtidsagre paa jyske Heder: S. Vestergaard Nielsen.

Kimbrerfæstningen i Borremose: S. Vestergaard Nielsen.

Sommermødet: Henrik Møller.

Vesthimmerlands Museum i Aars: S. Vestergaard Nielsen.

Register til VIII. Bind (1933—35).

1936 — 236 sider.

Egholmbogen. Historisk-topografisk Beskrivelse af Øen Egholm, Vor

Frue Landsogn, gennem 400 Aar II: Kr. Værnfelt.

Af Aarestrup Sogns Historie. Torstedlund Birk, Kirken, Præster,

Degne og Lærere m. m.: Th. Johansen.

Det underjordiske Aalborg II: Chr. Iørgensen.

Minder fra Vokslev Sogn: S. Kvist.

Mundheld og Talemaader fra Sønderholm ved 1870—80: G. Chr. Mortensen.

Skarpsallingkarrets Findested og hvorledes det fandtes: J. Thulstrup Christensen.

En Rotteproces og Dom (Als): Anthon Fuglsang.

En Bog om Limfjorden: Henrik Møller.

1937 — 301 sider.

Aars Sogns Oldtidshistorie: S. Vestergaard Nielsen.

Egholmbogen. Historisk-topografisk Beskrivelse af Øen Egholm, Vor Frue Landsogn, gennem 400 Aar III: Kr Værnfelt.

Af Aarestrup Sogns Historie. Ersted, Stubberup, Røde Mølle: Th. Johansen.

Sebberkloster: Poul Møller.

Aalborg Pinsemarked: C. Klitgaard.

Jens Kristensen i Ersted: J. Nørgaard.

Aalborg historiske Museum i det forløbne Aar: Peter Riismøller.

Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912—1937: Henrik Møller.

Sommermødet. En byvandring gennem Aalborg. Jubilæumsfest:

Henrik Møller.

Sognerepræsentanter.

1938 — 236 sider.

Nocturne: Hans Povlsen.

Himmerlandsstævnet i Aars 26. Juli—1. August 1937: S. Vestergaard Nielsen.

Himmerlands Geologi: V. Nordmann.

Himmerlands Oldtid: Gudmund Hatt.

Himmerboernes Oprindelse og Folkeart: Gudmund Schütte.

Himmerlændinge set med en indfødts Øjne: Søren Vasegaard.

Vitskøl Klosterkirke: C. M. Smidt.

Nibe: C. Klitgaard.

Himmerlandske Herregaarde: Ejler Haugsted.

Himmerlandske Kirker: Ejler Haugsted.

Vest-Himmerlands Runestene i ny Belysning: Regnar Knudsen.

Herredsfogden Kristen Sørensen Testrup: S. Vestergaard Nielsen.

Aalborg historiske Museum i 1938: Chr. Iørgensen.

Vesthimmerlands Museum i Aars: S. Vestergaard Nielsen.

Rasmus Leth, Smidie, til Minde: Henrik Møller.

Aarsmødet og Generalforsamlingen: Henrik Møller.

Love for Historisk Samfund for Aalborg Amt.

Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.

Regnskab for Tiden 1. Juni 1936—31. Maj 1937.

Regnskab for Tiden 1. Juni 1937—31. Marts 1938.

Nye Medlemmer.

1939 — 216 sider.

Af Aarestrup Sogns Historie, Torstedlund Hovedgaard: Th. Johansen.
Af Sulsted Sogns Historie, I. Abildgaardene m. m. II. Fra enstedgaard
til landsby, Kr. Værnfelt.

Legatstifteren Christen Nielsen Meiling og Sophie Andersdatter Tou-
strup. Bidrag til Aars sogns historie: S. Vestergaard Nielsen.

Store Restrup I: Kr. Kolding

Kimbrernes hjemsted, Gudmund Schütte.

Herremanden og Præsten: J. Heltoft.

Museumsmeddelelser fra Aalborg: Chr. Iørgensen.

Museumsmeddelelser fra Aars: S. Vestergaard Nielsen.

Gennem Gunderup sogn, Aarsmødet og generalforsamlingen: Henrik
Møller.

Meddelelser fra styrelse og redaktion.

Regnskab for tiden 1. april 1938—31. marts 1939.

Nye medlemmer.

Register til IX. Bind (1936—1937).

1940 — 152 sider.

To forsvundne Vesthimmerlands-Søer: N. Kyø.

Fra Egense i Mov Sogn for 60 Aar siden. Af Fr. Vestergaard Niensens
Levnedsløb: S. Vestergaard Nielsen.

Navnsø-Marked: Anders Johansen.

Af Brogaards Historie, Als Sogn, Hindsted Herred: Th. Johansen.

Politikeren Villads Holm, Et Mindesmærke i Ord: A. C. Ertbøll-Nielsen.

En Fæstebonde mister sin Gaard (Hans Simonsen, Lindholm): Sigurd
Kristensen.

En Godsejer, der lod en Del Fæstegaarde staa ledige (»Forsete« 1823,
Nr. 16): P. Christensen.

Aalborg historiske Museum i 1940: Chr. Iørgensen.

Vesthimmerlands Museum i Aars i 1939: S. Vestergaard Nielsen.

Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.

Lokalhistorisk Litteratur vedrørende Aalborg Amt: Henrik Møller.

Regnskab for Tiden 1. April 1939—31. Marts 1940.

Nye Medlemmer.

Register til Aarvog 1939 og 1940 (XI. Bind).

1941 — 206 sider.

Lidt Himmerlandshistorie (Dall Sogn): Kr. Værnfelt.

St. Restrup II: Kr. Kolding.

Pulpiturer og Stolestader i Budolfi Kirke: H. Stegmann.

Da Præsten i Simsted blev afsat: F. Elle Jensen.

To forsvundne Vesthimmerlands-Søer. (Sluttet): Niels Kyø.

Om de gamle Udskiftningskort: Henrik Møller.

Kimbrerborgen i Borremose: S. Vestergaard Nielsen.

Museumsmeddelelser fra Aars: S. Vestergaard Nielsen.
 Museumsmeddelelser fra Aalborg: Chr. Iørgensen.
 Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.
 Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
 Regnskab for Tiden 1. April 1940—31. Marts 1941.
 Nye Medlemmer.

1942 — 164 sider.

Kimbrer og Teutoner: Gudmund Schütte.
 Oldtidsminder paa Løgstøregnen: J. Thulstrup Christensen.
 Rødslet: Kr. Værnfelt.
 Aalborg historiske Museum: Chr. Iørgensen.
 Vesthimmerlands Museum i Aars: S. Vestergaard Nielsen.
 Brydegilderne i Skelum: Henrik Møller.
 J. Thulstrup Christensen, Niels Hedin og Chr. Petresch Christensen
 til Minde: Henrik Møller.
 Aalborg, Historie og Hverdag: Henrik Møller.
 Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.
 Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
 Nye Medlemmer.
 Regnskab for Tiden 1. April 1941—31. Marts 1942.
 Register til XII, Bind (1941—1942).

1943 — 160 sider.

Aalborgs Domkirke: Chr. Iørgensen.
 Løgstør i Midten af det 18. Aarhundrede: A. Sørensen.
 V. Fribert, Havnø's Historiker: August F. Schmidt.
 Hvad betyder Sebber?: Alfr. Thomsen.
 Om Navnene »Kastet« og »Visse«: A. M. S. Myrhøj.
 Arvelig paa Spindesiden: Carl Lindberg Nielsen.
 En Landsby, hærgnet af Sandflugt: Kr. Værnfelt.
 Kimbrerborgen i Borremose: S. Vestergaard Nielsen.
 Aalborg historiske Museum i 1942—43: Peter Riismøller.
 Vesthimmerlands Museum i Aars 1942: S. Vestergaard Nielsen.
 Bankdirektør Chr. Iørgensen til Minde: Henrik Møller.
 Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.
 Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
 Regnskab for Tiden 1. April 1942—31. Marts 1943.
 Nye Medlemmer.

1944 — 182 sider.

Raakildegaard: Kr. Værnfelt.
 En Mordsag fra Dall: Kr. Værnfelt.
 Af Elleshøj-Svendstrup Præstehistorie: C. Klitgaard.
 Af Hornum Herreds Degnes Saga: Th. Johansen.

Barndoms minder fra Juelstrup Præstegaard i 1870'erne: Agnes Bruun, f. Licht.

Aalborg og Ørbæk som Møntsteder: Th. Østergaard.

Nye Mosefund fra Vesthimmerland: S. Vestergaard Nielsen.

Om de gamle Udskiftningskort: Henrik Møller.

Aalborg historiske Museum: Peter Riismøller.

Vesthimmerlands Museum i Aars: S. Vestergaard Nielsen.

Sommermødet. — Udflugten: Henrik Møller.

Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.

Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.

Regnskab for Tiden 1. April 1943—31. Marts 1944.

Nye Medlemmer.

Register til XIII. Bind (1943—1944).

1945 — 168 sider.

Ved Skov og Strand. Hov i Hals Sogn: Kr. Værnfelt.

Skoleholder Jens Christensen Broch i Bislev: F. Elle Jensen.

Lærer C. P. Clausen, Østerhalne: Niels Kyp.

W. Dreyer, Vesthimmerlands Arkæolog: Aug. F. Schmidt.

Nogle Bemærkninger om himmerlandske Landsbylove: Aug. F. Schmidt.

Kirkelige Forhold i Himmerland omkring 1870: F. Elle Jensen.

Ermegaard Gyldenstjernes Laasebrev paa Bjørnsholm 1597: A. Sørensen.

Et Skelbrev: A. Sørensen.

Kong Kristian II. i Mov: N. C. Pedersen.

Hr. Oluf i Mov: N. C. Pedersen.

Mov Sogn: Kr. Værnfelt.

Aalborg historiske Museum: Peter Riismøller.

Vesthimmerlands Museum i Aars: S. Vestergaard Nielsen.

Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.

Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.

Regnskab for Tiden 1. April 1944—31. Marts 1945.

Nye Medlemmer.

1946 — 172 sider.

Ved Skov og Strand. Hov i Hals Sogn: Kr. Værnfelt.

Kirkelige Forhold i Himmerland omkring 1870: F. Elle Jensen.

De sidste Amatør-Fiskere i Horsens-Hammer: Niels Hald.

En Hoveristrid: F. Elle Jensen.

Smaastykker:

Hr. Wadum i Skørping og hans Aarsregnskab: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Indblik i Bondegården om ved 1860: A. C. Ertbøll-Nielsen.

Om de gamle Udskiftningskort: Henrik Møller.

Aalborg historiske Museum: Peter Riismøller.

Vesthimmerlands Museum i Aars: S. Vestergaard Nielsen.

Sommermødet — Udflugten til Aars: Henrik Møller,
Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
Regnskab for Tiden 1. April 1945 til 31. Marts 1946.
Nye Medlemmer.
Register til XIV. Bind (1945—1946).

1947 — 152 sider.

Ved Skov og Strand, Hov i Hals Sogn: Kr. Værnfelt.
Kreditforeningsdirektør, Overretssagfører E. E. Elmquist: P. Lauritzen.
Forvalter paa Hessel: F. Elle Jensen.
Aalborg historiske Museum: Peter Riismøller.
Vesthimmerlands Museum: S. Vestergaard Nielsen.
Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.
Vore 2 Sommerudflugter: Henrik Møller.
Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
Regnskab for Tiden fra 1. April 1946 til 31. Marts 1947.
Nye Medlemmer.

1948 — 176 sider.

Agent Galster: Kjeld Galster.
Gamle Vejspor i Rold Skov: Rud. Sørensen.
Et vigtigt Fund af Støbeforme i Vester Doense: Regnar Pedersen.
Af Aalborg Hospitals Godshistorie: Kr. Værnfelt.
Hekseri i Øster Hassing: Kr. Værnfelt.
En vesthimmerlandsk Bondetype: Th. Thomsen.
En middelalderlig Træbro ved Kongstedlund: Peter Riismøller.
Aalborg historiske Museum: Peter Riismøller.
Vesthimmerlands Museum i Aaret 1947—48: S. Vestergaard Nielsen.
Et nyt Slægtsbog-System: Henrik Møller.
Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.
Vort Samfunds 2 Udflugter, Generalforsamlingen: Henrik Møller.
Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
Regnskab for Tiden 1. April 1947 til 31. Marts 1948.
Nye Medlemmer.
Register til XV. Bind (1947—1948).

1949 — 176 sider.

Staegaards Beboere fra 1688—1737: Anna Myrhøj.
Ældre Skildringer af »Tordenkalven«: Hans Ellekilde.
Nikolaj Fogtmann: Kjeld Galster.
Forvalter paa Hessel II: F. Elle Jensen.
Fra Grevens Fejde: Carl Lindberg Nielsen.
Af en gammel Kunstners Erindringer: Gunnar Foss.
Lidt om Bagge-Slægten fra Ribe og Suhr-Slægten fra Aalborg: Anna
Myrhøj.

Slavekrigen i Vest-Himmerland: Chr. Kollerup.
For 100 Aar siden. Fra Hammer-Horsens Sogneforstanderskabs Protokol: Niels Hald.
Slotshøjene. En Gravplads fra yngre Stenalder i Sydhimmerland: Regnar Pedersen.
Aalborg historiske Museum i 1948—49: Peter Riismøller.
Vesthimmerlands Museum i Aaret 1948—49: S. Vestergaard Nielsen.
Lokalhistorisk Litteratur: Henrik Møller.
Vore 2 Udflugter. Generalforsamlingen: Henrik Møller.
Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.
Regnskab for Tiden 1. April 1948 til 31. Marts 1949.
Nye Medlemmer.

1950 — 172 sider.

Aalborg og Nørresundby besat 1864: Kjeld Galster.
Fra orthodoxiens tidsalder. Biskop dr. theol. Matthias Foss' liv og virke: Jørgen Lundbye.
En herregård i forfald: F. Elle Jensen.
Et doktor-diplom fra Padova: Axel Garboe.
Lidt om overtro i Maren Haanings rige: J. A. Amdisen.
Da bonden trælledede under brændevinens svøbe: Anth. Fuglsang.
Vindmølle til afløsning av hestemøllen: Anth. Fuglsang.
Herregården Lindensborgs sagnhistorie: Hans Ellekilde.
En vesthimmerlandsk landsbylærer: Chr. Kollerup.
Aalborg historiske museum 1949—50: Peter Riismøller.
Vesthimmerlands museum 1949—50: S. Vestergaard Nielsen.
Lokalhistorisk litteratur: Henrik Møller.
Vort samfunds sommerstævner. Generalforsamlingen: Henrik Møller.
Meddelelser fra styrelse og redaktion.
Regnskab for tiden 1. april 1949 til 31. marts 1950.
Nye medlemmer.
Register til XVI. bind (1949—1950).

1951 — 176 sider.

Et handelshus' fallit i Nørresundby 1859 og 1865: Kjeld Galster.
Farsø-folk i forrige århundrede. Kræmeren: P. Bach
Af en gammel kunstners erindringer: Gunnar Foss.
Hellighedomme og tingsteder i Hellum herred: J. Ankjær Pedersen.
Jagten »St. Paulus« endeligt: F. Elle Jensen.
Lidt om ålefiskeriet i Mariager fjord ud for Als odde: Chr. B. Lund.
Træmændene i Skelum: Valdemar Pedersen.
Nogle bidrag til Hals sogns historie indtil 1536: Sv. Gram Jensen.
Flora og folketro, især i Aalborg amt: Johannes Tholle.
Aalborg historiske museum i 1950—51: Peter Riismøller.
Vesthimmerlands museum i 1950—51: S. Vestergaard Nielsen.

En præmiekonkurrence om besættelsestiden: Henrik Møller.
 Et minde rejst for frihedskæmperen Lars Dyrskjøt: Henrik Møller.
 Lokalhistorisk litteratur: Henrik Møller.
 Vort samfunds 2 sommerstævner: Henrik Møller.
 Meddelelser fra styrelse og redaktion.
 Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1950 til 31. marts 1951.
 Nye medlemmer.

1952 — 270 sider.

Langholt: Kr. Værnfelt.
 Striben: Kr. Værnfelt.
 Hvalpsund færgested: F. Elle Jensen.
 Pioneren Søren Piesen: P. Bach.
 Lidt uddrag af Farstrup og Axelsons dagbøger: G. Østergaard.
 Randrup. En datters minder fra barndom og tidligste ungdom: Gunnar
 Foss.
 Et blad af hedens historie: Søren Nielsen.
 Ottebakken i Skivum: Søren Nielsen.
 Offersten fra jernalderen: S. Vestergaard Nielsen.
 Skaveport og Skavebro: Kr. Værnfelt.
 Bøddelens hus: Kr. Værnfelt.
 Om degne- og skoleforhold i Als, Øster Hurup og Helberskov:
 M. Larsen.
 Aalborg historiske museum i 1951—52: Peter Riismøller.
 Vesthimmerlands historiske museum i 1951—52: S. Vestergaard Nielsen.
 Lokalhistorisk litteratur: Henrik Møller.
 Vore 2 sommerstævner, Generalforsamlingen: Henrik Møller.
 Rettelser.
 Meddelelser fra styrelse og redaktion.
 Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1951 til 31. marts 1952.
 Nye medlemmer.
 Register til XVII. bind (1951—1952).

1953 — 168 sider.

Flintminen på Skovbakken: Jørn Bower.
 Af Ulsted sogns historie. (Søndre del af sognet.): Kr. Værnfelt.
 Kirkeskibe i Aalborg amt: Henning Henningsen.
 Sebbesunds sidste skipper: E. Justesen.
 Baptistsagen i Aalborg i 1840'erne: F. Elle Jensen.
 Aalborg historiske museum i 1952—53: Peter Riismøller.
 Vesthimmerlands museum i 1952—53: S. Vestergaard Nielsen.
 Førstelærer Th. Johansen til minde: Henrik Møller.
 Vore to udflugter: Henrik Møller.
 Meddelelser fra styrelse og redaktion.
 Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1952 til 31. marts 1953.
 Nye medlemmer.

1954 — 172 sider.

De tre Hasseriser: Kr. Værnfelt.

Leonhard Lorentzen, overkommandersergent 1788—1872: B. Hage.

Hvad de gamle oplevede og fortalte: Chr. Kollerup.

Amtsprovst Becher og det første Ranum seminarium: F. Elle Jensen.

Fra Brorstrup sogn: Alfred Saabye.

Hr. Mads i Foulum: Henning Heilesen.

Aalborg historiske museum i 1953—54: Peter Riismøller.

Vesthimmerlands museum i 1953—54: S. Vestergaard Nielsen.

Førstelærer Niels Hald til minde: Henrik Møller.

Lokalhistorisk litteratur: Henrik Møller.

Vore to udflugter: Henrik Møller.

Meddelelser fra styrelse og redaktion.

Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1953 til 31. marts 1954.

Nye medlemmer.

Register til XVIII. bind (1953—1954).

1955 — 160 sider.

De tre Hasseriser (slut): Kr. Værnfelt.

Postkonen i Sebbersund: E. Justesen.

Adelsminder i Sønderholm kirke: Svend Aa. Reerslev.

Kirke- og kulturhistoriske Smaating fra ældre Tid: F. Elle Jensen.

Aalborg historiske museum i 1954—55: Peter Riismøller.

Vesthimmerlands museum i 1954—55: S. Vestergaard Nielsen.

Lokalhistorisk litteratur: Henrik Møller.

Vore to udflugter: Henrik Møller.

Meddelelser fra styrelse og redaktion.

Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1954 til 31. marts 1955.

Nye medlemmer.

1956 — 218 sider.

Gestapo paa Jagt: En Mand fra Farsøegnen.

Hals skanses historie: Jens Gregersen.

Fra Vilsted Sogn: Chr. Kollerup.

Mere om Himmerlands stednavne: Aage Houken.

En Gravhøjs Historie: Søren Nielsen.

En latinsk indskrift i Nr. Tranders kirke: Leo Wad.

Svendstrup kro: Kr. Værnfelt.

Aalborg historiske museum i 1955—56: Peter Riismøller.

Vesthimmerlands museum 1955—56: S. Vestergaard Nielsen.

Lokalhistorisk litteratur: Henrik Møller.

Vore to udflugter: Henrik Møller.

Meddelelser fra styrelse og redaktion.

Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1955 til 31. marts 1956.

Nye medlemmer.

Register til XIX. bind (1955—56).

